

153

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ І ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Олена Теліга: Пятнацята осінь	777	Іг. Бродзіч: Трицятиліття Хлібороба	826
Евген Маланюк: Ноктюри	778	О. В.: Аддіс-Абеба і Київ	830
Сонет	778	М. Сухий: Большевицька ставка	
Рене Гетта: Ніч з сатаною	779	на молодь	838
Др. Вол. Бірчак: Як соціялісти бу-		О. Кей: Торговля невольниками	
дували державу (спогад)	787	в Абіссинії	841
Андрє Моруа: Д. К. Честертон	797	М. Л.: З пресового фільму	843
Мирослав Гоца: Візуалізм або		Бібліографія	848
примітивізм світовідчужання	809	Від Адміністрації	853
В. Чагарник: Коли партія розкла-			
дається	819		

РІЧНИК III
КНИЖКА 11

ТОМ IV
ЛИСТОПАД

1935

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове конто П. К. О. 500371.

Книгозбірня Вістника

Вже вийшло останнє число Книгозбірні „Вістника“

Д. ВАРНАК

Даніель О' Коннель,

трибун зеленого ірландського острова, один з піонерів, як вели свій нарід до незалежнення від Англії, головний борець за еманципацію католиків. Ціна зл. 1, переплатники „Вістника“ — платять половину.

ч. 1 1934 р.

М. ОСТРОВЕРХА

Мусоліні

ц. зл. 1

ч. 2

МИКОЛА МАКІЯВЕЛЬ

Володар

ц. зл. 2

ч. 3

М. АНТОНОВИЧ

Геррес

ц. зл. 1

ч. 4

Р. ЄНДИК

А. Гітлер

ц. зл. 1

ч. 1 (5) 1935 р.

Д. ВАРНАК

Кардинал Мерсіє

ц. зл. 1

ч. 2 (6)

Л. МОСЕНДЗ

Штайн

ц. зл. 1'50

П 12534 / 1935
Р. 3 кн. 11

В І С Т Н И К

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ
І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

РІЧНИК III-ий

У Л Ї В О В І

Друк. З. Медичкий — Тиктор Львів, Бляхарська 9.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 1

4277

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Зміст річника

(Числа вказують сторінки)

I ПОЕЗІЇ

- Т. Дмитренко*: Фарисеї 323.
Киднир: Мойсей, Христос 322, Єрихон 617.
Юрій Клен: Софія 401, Терцини 402, Божа Матір 481.
Богдан Кравців: Остання осінь 860.
Евген Маланюк: Атавістичне 2, Строфи 84, Весна 164, Сонет 242, Морські ямби 321, Спогад 404, Технократія 483, Ноктюрн 778, Сонет 778, Подоріж 858.
Л. Мосендз: Берладницька сестіна 1, Мій шпиталь 86, Прометей 163, Замок 241.
О. Ольжич: Люкреція 81, *** 161, Зимовик 161, Гігантомахія 697, *** 857.
Оксана Печеніг: *** 242.
М. Підлужний: L'art pour art 405.
Олена Теліга: Поезії 85, Відповідь 162, Поезії 321, Безсмертне 404, Пятнадцята осінь 777, Вечірня пісня 857.
-

- Поль Кльодель* (перекл. *Ю. Клен*): Остання пісня 698.
Жан Мореас (перекл. *Ю. Клен*): 3, Єдина в дні 618.
Е. Л. По (перекл. *Л. Мосендз*): Ельдорадо 324.
А. Рембо: П'яний корабель 483.
Райнер Марія Рільке (перекл. *Б. Кравців*): Хлопець 861.
Альберт Самен (перекл. *Ю. Клен*): Поезії 242, Мертве місто 405.

II БЕЛЕТРИСТИКА Й СПОМИНИ

- Басарвюк*: Замість некрольогу 682.
Др. В. Бірчак: Нафтова комісія УНРади 253, Соціялісти державними будівничими 658, Як соціялісти будували державу (спогад) 787.
Юрій Горліс-Горський: Як згинув товариш Вільдруде, приятель Дзержінського 4.
Ростислав Єндик: Забава в Ойкенгавзі 325, Cuius religio eius regio 618.
Мирон Заклинський: Тиф у Галицькій Армії (спогад) 873.
Григорій Косинка: Анкета 89.
Л. Мосендз: l'ha pagata 699.
Г. Я.: Кілька зустрічей з Косинкою 204.
Н. Яхненко: Сотник 486.
-

- Бeverлі Бекстер*: Історична неділя 535.
Трістан Бернар: Саломон Мудрий 645.
Альдоз Гексли (перекл. з англійськ. *Г. Чикаленко*): Портрет 244.

- А. Гильєрігель*: Кузьня в Гретні Грін 337.
Рене Гетта (перекл. з франц. *В. Лисянська*): Ніч з сатаною 779.
Пер Домінік (перекл. *А. Лисянська*): Похорон парубоцького життя 716.
В. О. Китлас: Кінець Сатани 169.
Редярд Кіплінг (перекл. *Г. Чикаленко*): Людина, що була 862.
К. Мансфільд (перекл. *Г. Чикаленко*): Молода дівчина 406.
Люджі Пірандельо (перекл. *Г. А.*): Падуанка 10.
В. Сомерсет-Моган (з англійськ. перекл. *Н. Я.*): Білизна містера Гаррінгтона 493.
Альберт де-Тенейль (з франц. перекл. *М. Ч.*): Ескапада 99.

III КРИТИКА ЛІТЕРАТУРНА, ПУБЛІЦИСТИКА, НАУКА, МИСТЕЦТВО

- Ханук-Бек*: Самостійність, її романтики і вороги 515.
Іг. Бродзіч: Трицятиліття Хлібороба 826.
К. Ванько: Завершення «українізації» 434.
О. В.: Бунт молоді 122, Четверта Росія 299, God save the king 381, Дев'ять років 467, Бунт зелених сорочок 729, Аддіс Абеба і Київ 830.
Богдан Галайчук: Від совітського Союзу до російської імперії 663, 723.
Мирослав Гоца: Інтелігенція професійна і духовна 384, 449, Візуалізм або примітивізм світовідчуження 809, 896.
Л. Граничка: Хахли героями московських совітських повістей 104.
Devius: Нарід без простору 305, Чи можлива мобілізація в Росії? 430, Комінтерн на нових рейках 652.
Дмитро Донцов: Cuius regio 58, Уміти сказати «Ні» 143, Побожні бажання і дійсність 217, «Козак із мільона свинопсів» 369, Гальванізатори трупів 592, Могики демократії 746. «Попутчикам» (відповідь) 912.
Д. Д.: Те, чого не зважити, ні зміряти 670.
Володимир Дорошенко: Михайло Грушевський 44, Василь Біднов 763.
О. Думін: Стрілецькі «двацятки» 307, 363.
Володимир Душник: Франко-совітський союз 540.
Задніпрянець: Проблема поколінь в польській публіцистиці 138.
І. Каюк: Очима Заходу (А. Гекслі «Глузуючий Пилат») 411.
О. Кей: Торговля невільниками в Абіссинії 841.
Ю. Клен: Ще раз про сіре, жовте і про Вістникову квадригу 419.
Богдан Кравців: Проза галицького гетта 903.
Володимир Кубійович: Людність Поліся 572.
М. Л.: Дідичні господарства в Німеччині 445. З пресового фільму: 72, 150, 226, 312, 391, 471, 611, 685, 765, 843, 922.

Юрій Липа: Провідництво письменства 17, Батько дефетистів 127, Сіра, жовта і червона 262.
Е. Лович: Ніппон 287, 350.
Степан Луцик: Вистава М. Глуценка 285, Олекса Новаківський 761.
Евген Маланюк: Совітські літературні справи 21, Наступ мікробів 293, Про меморія 884.
Е. М.: З першої в світі літератури 102.
К. М-ко: Детронізація кумирів 206.
Л. Федорович-Малицька: Ю. Могалевський 908.
М. Мухин: Тіні незабутих предків 49, 107, 188, 267, 357.
Михайло Острроверха: Найболючіше питання сучасної Європи 891.
Є. Ю. Пеленський: З психології поетичних образів 586.
Нестор Подільський: Незнана теорія 753.
А. Р.: Нова совітська буржуазія та її культура 33.
Від Редакції: 201.
Улас Самчук: Чорні сторінки 198.
С. Северина ЧСВВ.: Шевченко і Федькович 67, 116, 182.
М. Сухий: Большевицька ставка на молодь 838.
Олена Теліга: Якими нас прагнете? 735.
Г. Т.: Тріумф англійського летунства 41.
Р. Ц.: Ще про макіявелізм 462.
В. Чагарник: Коли партія розкладається 819.
Д. Чортомлик: Стара й молода Англія 440.
Ф. Ч-кий: Доріст трудової інтелігенції в СРСР 223.
*** З раси вождів (полк. Льюренс) 465, Що буде з Абисинією 584.

Анрі Бордо: Нові лицарі 179.
Л. Єкуб: Маленька фея з Голівуду 650.
Герберт Н. Касон: Бритійський успіх 280.
А. Моруа: (з франц. перекл. *Софія Куликівна*): Редярд Кіплінг 341, 426, А. Г. Уельс 506, Бернард Шов 634, Д. К. Честертон 717.
Октав Обрі: Карбонарі і Наполеон III 37.
Шарль Ріше: Чи варта довго жити? 733.
Дж. Р. Стівенс: Фунт проти долара 553.
Бібліографія: 76, 156, 230, 315, 396, 474, 613, 689, 768, 848, 928.

Олена Теліга

Пятнацята осінь

Чи ця вечірня непрозора синь,
Далекий дим, чи вогник папіроси,
Чи черевики мокрі від роси —
Щось нагадало неповторну осінь.

— — — — —
Похмурий ліс у вересневім сні
Зітхає тяжко. Мов вогнисті птиці,
Над ним літають зорі навісні,
А він галуззям хоче відхреститься.

Тріщить багаття. Полум'ям їдким
Заслало очі. Чи мене хтось кличе?
Не бачу. Раптом.... Де я? Перед ким?
Чиє ж це, в іскрах і вогні обличчя?

І хто ж це хто, що у собі зеднав
Всю мужність світу? І невже ж не злочин
Таємну міць, хмільнішу від вина,
Мені війнути на уста і очі?

І чула я: мої дитячі дні
Тікають швидко, як малі ягнята,
Злітають в діл, ховаються на дні,
А я не хочу бігти й доганяти.

Немов рослина у яснім вікні,
Яка неждано вигнулась стрільчасто,
Я відчувала стрункість власних ніг
І гнучкість рук, що можуть дати щастя.

Незнана радість і незнаний сум,
Не розплеснувши, колихнули повінь...
Не буря ще — її далекий шум,
Ще не любов — передчуття любови.

Там, за лісами, неспокійно спить
В боях ранений, мій трагічний Київ,
Та біля мене не лише блакить —
Сліпуче сяйво, — розхиляють віі.

Здавалось все: і ліс, і я сама
І це багаття, в заграву злилося...
Ти мала димний і сосновий смак,
Моя п'ятнадцята, прекрасна осінь!

Евген Маланюк

Ноктюрн

Хай проклинав пророк Йоканаан
Під полотняним небом Іудеї, —
Над всім лунав лиш голос Сальомеї,
Сліпили очі і зміївся стан.

П. Филипович

Недовго вечоріло небо і густіли
Недовго тіні. Наближався ліс.
Лиш вплив місяць і незнані сили
Все обняли й просвітлили наскрізь.
І одступили дерева і гори,
І проступила віддаль чарівна.
Все утопилось в дивно-сяйвнім морі,
Де ніч запанувала. Це вона.
Ворожкою зачарувала суще,
Закляла день і міру, і число;
І от крізь дійсність вдерлось невсипуче
Солодке й необорне зло.

Сонет

Не в жовтій Іудеї — в Україні
Лунав пророка грозовий проклін
І дим рудий стелився в глибокій сині,
І бив на сполох старовинний дзвін.
І далеч звала... Але блудний син,
Спинивши дух, в танець вдивлявся плинний,
Очей не зводив з пристрасної спини,
З п'яючих стегон і крихких колін.
Вона пливла в гарячій, м'якій млі,
Невтомна і досвідчена у злі,
Гадюка, у мереживі завоїв —
Не Суламіта, що — як легіт піль,
Не Рут, що в колосках збірала біль,
Лиш Сальомея — темна згуба гоїв!

Рене Гетта

Ніч з сатаною

Се була цікава ніч! З неї я вискочив без однієї дряпини, але з моральним потрясенням, дуже дивним, яке дуже далось мені в знаки. Сатана, якого я саме покинув, лишив свою печать на моїх втомлених нервах.

Сатана? Я не смію. Я бачив діавола, саме отсеї ночі. Не смійтесяж. Не годиться сміятися наперед незнаючи справи; ви дізнаєтеся про неї зараз....

Було се давно, в Нью-Йорку. Було холодно. На сніжний день спустилася ніч. Часописи писали, що «ніколи ніхто не бачив подібних хуртовин». Але часописи писали так щороку. Се робить рекляму для міста.

Я був дуже бідний. Як парижський емігрант, я не був звичний до холоду, і мої черевики тяжко і з боєм загрузали в снігу. Страшний вітер змушував мене тремтіти на моїх худих ногах і кусав мов собачими іклами моє обличча.

Я мав вражіння, що пори моєї шкіри перетворилися в тисячі малих тріщин, щоб дати приступ морозові, криваві тріщини.

Був четвер, напевно четвер, а в мене лишилося від тижня тільки 25 сантиметрів, чвертак. Я йшов не знаючи куди, навшаня, з тою розкішю в серці, яка штовхає стількох до самогубства. Я був в Бовері, в долині міста, в дільниці італійської, жидівської, польської бідноти й болота, емігрантів всіх родів, в дільниці, яку не знають багаті в ночі, тому, що вони знають лише Бродвей, або Парк-Евеню.

Я був далекий від всього, далекий від самого себе. Я йшов і йшов, піднявши ковнір легкого плаща, з руками в кишенях. Я був страшенно нещасливий, все що я можу сказати. Надія мене давно покинула, і я мав таку відразу до своєї кімнати, такої холодної, такої сумної, такої похмурої, що мені було миліше мучитися в хуртовині, серед подібних мені, ніж йти туди.

Проти мене йшли люди; я відгадував їх присутність, завдяки їх морозному віддихові, який творив білий конус в темряві. Кілька разів штовхнув я їх байдуже в рамя. На розі вулиці я осьтак збив з ніг якогось гладкого панка.

— Бісів сину, — вилаявся він випростовуючись і стріпуючи сніг. — Не можете вважати?

Я був такий байдужий, що продовжував йти. Він побіг мені навздогін:

— Ей ти ледащо! Мігби бодай вибачитися!

Се змусило мене піднести голову, яку я мав схилену вділ протягом годин.

— Що хочете?

Я побачив перед собою величезного типа, що розлючено дивився на мене.

— Я жадаю вибачення, або ти дістанеш в лице.

— Вибачення, за що?

Людина не могла знати, що я був щирий. Він замахнувся і його кулак спочив на моїй щоці. Мені зробилося зле, надзвичайно зле, але се мене визволило з хоробливого задубіння, в яким я перебував.

— Вибачте! — промимрив я, щоби не одержати нового стусана кулаком.

Цікавий сміх залунав у відповідь! Дзеленькіт, клекотіння повітря, щось безмежно симпатичне, іронічне, гуряве:

— Не журіться, молодий пане!

І враз я побачив худобину, що зачепила мене, на землі, простягнуту у весь свій зріст, як мені здалося, з раною, що творила червоний зигзаг на його чолі.

— Він не є мертвий, він дістав лиш knock out.

Я кинув свій здивований погляд праворуч від себе. Там стояла величезна людина, дуже худа, що сміялася, показуючи зуби біліші від снігу.

— То ви, пане, оборонили мене?

— Так, се я! Мій бідний хлопче, — сказав він розглядаючи мене; — ви бліді, ви хорі. Який ви маєте нещасний вигляд. Що з вами?

— Нічого! Я вертав до себе, — відповів я, дуже засмучений, що зміг зробити таке вражіння на незнайомого.

Він замислився на хвилину, незважаючи на мою відповідь:

— Хочете зі мною пообідати?

— Я вже обідав.

Дивовижний сміх залунав знов.

— О ні! ви перебільшуєте. Ваша скромність вам робить честь, але для мене її не робить. Я теж самотній сього вечора. Зробіть мені прислугу, і ходіть зі мною. Се буде правдива прислуга, — додав він. Я шукав сеї ночі душу, подібну вашій!

— Душу! — сказав я здивовано. — Вона не цікава, моя душа, в сю хвилину. Ви маєте своєрідний смак, пане, пане... Мефістофель.

Я пильно дивився на нього в сю хвилину. Сніг падав

на нього і вкривав його протягом кількох хвилин,, коли він не рухаючися говорив до мене. Він дійсно мав вигляд надприродної істоти. Надприродними були теж теплота і лагідність, які проникли в моє серце від тоді, як його пізнав, і які в цілому були нічим іншим, як вдволенням з того, що можеш з ким поговорити.

— Ви грек? — запитав я його, рішивши не піддаватися своєму зворушенню, принаймні його не виявляти.

Він знизив невдоволено плечима.

Справжний Мефістофель не мігби ним бути. Справжний Мефістофель! Я був до такої міри запаморочений, що вважавби цілком природним побачити чорта.

— Божевільний! Мефістофель не має народности, мій приятелю, — сказав він суворо. — Ходім, за мною, бо той добродій вже прокидається.

Він взяв мене за руку. Цікава річ, ся чортівська людина мала гарячу руку. І не мав рукавичок! Його довга сільвета завершила за ріг. Таксі чекало:

— Увійдіть!

Він розташувався поруч мене.

Кілька хвилин ми не розмовляли. Теплість повозу переняла все моє тіло, огортало мене приємністю. Ні вітру, ні бурі. Кров почала нормально кружляти в моїх жилах. Мимоволі, я бурмотів від задоволення, ахав від роскоші.

— Тут краще як на вулиці! — лагідно прошепотів Мефістофель.

Він сказав се речення по французьки, без найменшого акценту.

— Ви говорите мовою моєї країни. Ви не є ані грек, ані американець?

— Любий мій, я вам вже сказав, що ті жарти не на місці. Я говорю всіма мовами, і всі розумію, — відповів він, роздратовано.

В своїй голові я робив різні здогади про правдивий образ сеї людини, яку я зараз виразно бачив. Він був великий, дуже блідий, вуса підстрижені по американськи і дуже широкі щелепи надавали йому вигляду промисловця, або купця. Він був вдягнений вибагливо, але не мав плаща ані рукавичок, як вже щойно зауважив. Коли дивився на мене, я мав вражіння, що намагався злагодити свій погляд, який не переставав мене хвилювати.

Так, він мав жахливі очі: двоє малих чорних очей, блискучих, жорстоких, холодних, які пронизували як лезо меча. Брови підносилися як в фавна до скронів. Вони мали посередині один невеликий неправильний жмуток, який надавав йому підступного вигляду.

»Напевно за ці очі, казав він себе звати Мефістофелем«, думав я.

— Ви помиляєтеся, молодий пане, — сказав він, начеб прочитав мої думки. — Я справді Сатана.

Я не відповів нічого; він теж мовчав.

Біля 14-того числа 55-тої вулиці Східної дільниці, авто зупинилося.

— Ходіть! — сказав він і додав шоферові: — Біль, ви можете вернутися.

Він не потребував казати до маленького віконця »Спікізі«*) гасла на вступ. Він просто ввійшов; тут його привитав велитень з італійським акцентом:

— Скільки накрить, пане Мефісто?

— Два. Вино, те що завше.

Хоч я був з дияволом, всеж був надзвичайно щасливий. Мої нещастя були забуті, мій шлунок хвилювався. Запах кухні і таємниче місце пробуджували голод, який відчував від трох днів.

Я сів напроти мого господаря.

— Пане Мефісто, — сказав я, — хоч ви й Мефістофель, але дивний тип. Звідки у вас така симпатія до невідомого?

— Я не маю до вас симпатії. Ані трохи, — відповів він.

Від відповіді в мене пішов мороз по шкірі. Було се перше дійсно двозначне речення, яке він сказав від часу, як ми спіткалися.

— Але, в таких разі?

— Не шукайте пояснень. Вам тут добре?

Я оглядав похмуру кімнату, малі столи, на чотирьох людей, що розмовляли тихо. Один п'яниця бив в буфеті одну по одній шклянці і давав потім, по кожній шклянці, по п'ять доларів слугі.

— Чи мені добре! Я маю такий голод!

Сам господар розносив юшку.

Я відчув здалека запах, що виходив з двох тарілок. Я більше не міг.

Коли тарілка була майже перед моїм носом, Мефістофель зупинив руку, що її несла.

— Стривай, Сюко! Дай мені мою, для пана принесеш за кілька хвилин.

— Як? — здивувався я.

— Так. Треба, щоб я вам раніше щось сказав. Я добре впав сього вечера, — белькотів він. — Ви, я думаю, маєте певне виховання. Чогож попали ви у той стан — там на вулиці?

— Я заробляю лише вісімнадцять доларів тижнево. Я дуже бідний. Я мав бажання забити себе.

— Ви маєте щастя, що зустрілися з дияволом.

---

*) За прогібіції нелегальна коршма.

— Не велике, коли він запрошує мене на обід, і відмовляє чести їсти з ним.

— Добра відповідь. Але, — додав він, — вам, молодий пане, бракує уяви! Ніхто не є самотній, коли має діло з книгами, спогадами, пригодами.

Я дивився на нього здивований. Його голос став ніжний.

— Так, — продовжував він. — Ви можете пережити чудові ночі і дні. Ночі з Ментенон, з Жанною д'Арк, з Сесілью Сорель, з ягодами, з Дейблетом, з чортом, Ви не цікавитесь нічим?

— Так, іноді. Голодній людині, — сказав я дивлячися на свою юшку, що чекала, — бракує натхнення. А втім, маєте рацію. Від нині....

— Можливо, що ніякого »від нині« не буде!

— Чому?

Він насунив свої дивні брови.

— У всякім разі, якщо ви переживете сьогоднішній день, то подумайте над тим, що я вам кажу. Ви є симпатичний.

Мефістофель говорив пошепки, з найбільшим спокоєм.

— Думайте про Нінон де Лянкльо, про Куліджа, про Джека Даймонда, про президента республіки, про Містінгет.

Легко було говорити се, особливо, коли вже за кілька годин, я не мав жити.

— Ось, — продовжував він. — Ви маєте свою юшку, коли ви присягнете мене слухати. Будьте розсудні!

Він подивився на свій годинник:

— Є пів до одинадцятої.... Слухати мене маєте до четвертої ранку!

— Се шантаж!

— Ні, се прислуга, в заміну за ту, що я вам віддав.

Його очі горіли незаним вогнем. Він їв з жадністю, говорячи.

Був се очевидно діявольський торг, який Сатана вже не раз робив. Винайняти душу зневіреного на ціле життя, чи на шість годин, чи се не те саме?

— Отже?

— Дайте мені подумати, Мефісто.

І я думав. Пара юшки мене дратувала. Чим власне я ризикував? Сеж була людина, яка мене оборонила, яка не дивлячися на її дивовижний вигляд, була незвичайно вихована, що говорила як я по французьки? Ходім! Чому ні? Смерть мене не лякала. Я був такий нещасливий!

— Чи одержу свою юшку?

— І сто долярів.

— Приймаю!

— Скажіть: »Я присягаю на свою честь«.

— Присягаю на свою честь.

— Слуга, принесіть юшку!

Я мав вражіння, що Мефістофель зітхнув з полегшою. Але ще з більшою полегшою зітхнув я. Я їв юшку зі сльозами на очах, з огидною радістю; вся моя удавана байдужість зникла. Що є життя? — добре їсти! бути в теплі! І навіть пити справжнє Пуї — ось все, що може бажати людина.

Вдоволений, я думав: »смертникова шклянка рому, але вона добра та »смертникова шклянка рому!«

Що до діавола, то він не рухався.

»Се справжній діавол! Він не є навіть вдоволений з того, що я їм!« — подумав я. »Що має мене спіткати? Ну щож, вже сталося!«.

Випивши каву, я почав шкодувати своєї присяги. Мефістофель, оповитий димом величезної сигари майже гіпнотизував мене своїми очима, які не відривалися від мене.

— Випийте ще одну філіжанку, молодий пане! — промимрив він.

Потім, нагло, з суворою ніжністю, поплескав мене по коліні.

— Візьміть се. Ходіть швидче!

Моя рука зникла під столом, і доторкнулася його.

— Се револьвер, — сказав він просто.

Я мусів дуже збліднути, бо він продовжував холодним тоном, говорючи мені ти:

— Ти обіцяв, чи не так?

— Так.

Я відповів за одним віддихом, і поклав Кольта в кишеню. Се вже зверталось на гірше, бо діавол, що по-слуговувався револьвером.... А зрештою!

Ми вийшли. Він йшов швидко, тримаючи мене за руку. Сніг зменшився. Вечеря мене загріла. Без револьвера, я бувби найщасливішою людиною на землі.

— Ось те, що маєш робити. Тим гірше для тебе, коли ти зрадиш, бо дістанеш кулю. Тим гірше для тебе, коли втічеш — дістанеш другу. Я жадаю від тебе зовсім простої штуки — щоб ти вартував, підчас як я розмовлятиму з купцем кокосових оріхів, який обікрав мою добру приятельку. То все! Слухай мене, і вже! Якщо вийде поліцей, стрілай. Якщоб він не ввійшов, ти врятований з сотнею долярів у кишені. Не страшно, що?

Тепер він говорив пошепки. Завважив я теж зміну в його поступованні, рухах. Він покинув свій зухвалий погляд, свій глузливий тон. Його чоло було вкрите зморщинами. Наближення небезпеки зробило його більш при-

родним. Він не мав більше охоти грати комедію, якщо колибудь він її грав.

— Мефісто, ти такий самий діявол, як я Господь-Бог! — сказав я спокійним голосом.

Він обернув до мене голову з могутніми щелепами.

— Твій голос не тремтить! Французи се тузи! Тепер я вже певний, що матиму його!

Потім додав:

— Ти побачиш, чи я не діявол!

Я не настоював. Мефісто мені схлібляв. Він мені подобався. Він починав мене вважати за відважного. Уважай! Нетреба, щоб він змінив погляд. І на розі Бродвеюта 55-тої вулиці, я враз зрозумів, що може зробити з людини пиха.

Ми не взяли таксі. Ми взяли метро, до того «експрес».

— Таксі, — пояснював він мені, — має число, а також шофера. Се нитка для детективів.

Потім він більше не говорив. Підземна валка бігла шаленим темпом. В переділї було кілька тупих муринів і кілька бідаків, від яких несло горілкою.

Ми висіли на 147 вулиці. Серце в мене почало битися. Але мое обличчя лишалося спокійне.

— Чарку горілки може? — запитав Мефісто.

— Ні, дякую.

— Все гаразд?

— Гаразд!

Він розглянувся довколо себе, і дійшов аж до 148 вулиці. Там завернув ліворуч, підсковзуючися на горбках болотистого і бурого снігу. Біля 329 Вест він зупинився.

— Ось ми й прийшли. Ти підеш за мною. Я маю відчинити осьтим ключем. Як тільки відчиню, залишися біля дверей кімнати, які я постараюся знов замкнути і, вартуй з револьвером в кишені. Тричі сильно застукай, якби хтось надійшов.

Він був покритий снігом. Він давав мені свої накази холодним тоном. Його очі блищали. Чому для всього того вибрав особу, якої ніколи не бачив? Таємниця! Але Мефісто мав рацію, бо тепер вже я, подивляв його і бажав йому успіху.

— В добрий час, Мефісте!

— Скажи мені краще... він вилаявся, сміючись.

Потім вдихнув в себе великий ковток холодного повітря і малим ключем, відімкнув безшумно двері. Сходи. Він подав мені знак йти за ним. В правій кишені він міцно стискав свого револьвера. Його довга постать, кидала незмірну тінь на стіну.

На другому поверсі він зупинився. В помешканню

розлягався сміх жінки. Його роззявлена пащека виглядала страшно.

— Ось тут! — прошепотів до мене.

Другим ключем, він жваво відімкнув. Його постать з'явилася в обрисі дверей. Звуки радія ясно донеслися до моїх ух. Він вскочив в кімнату.

Я почув жажливий крик. Се змусило мене подивитися: Мефісто тримав за горло жінку; гарну, високу, якої жажливі очі впилися в нього. Ніякого мужчини. Друга жінка тремтіла в кутку, залякана револьвером Мефіста. Кімната була скромна, і, безсумніву се були умебльовані покої. На землі ваялася часопись.

Мефісто схилився над жінкою і жадібно поцілував її в уста. Потім розсміявся дзвінким сміхом, таким, як я чув у Бовері. По поцілунку він плюнуv на землю. Потім схопив її знов. Вона голосила.

— Мовчи! — сказав їй по англійськи, — і ходи за мною. Ходи за мною, або я тебе вбю.

Я глядів загіпнотизований на ту сцену, забувши про свою сторожу. Раптом відчинилися бічні двері. Блискавка, дві блискавки. Людина в сорочці намірилася на діавола, що сміявся, сміявся як божевільний. Дві кулі вгрузли в стіну. Сатана кинувся на нього.

Боротьба була жажлива. З витріщеними очима, з закрівавленим ротом, Мефісто сидів на людині; він йому роздирав все, що тільки міг. А той намагався його осліпити. Я був готовий прийти на поміч Мефістофелеві, що в ту хвилину був справді діавольський. Він сопів, плював своїм величезним широковідкритим червоним ротом. Нараз жінка, що прийшла до себе, схопила стілець. Я не мав часу поворухнутися. Стілець розскачівся на крижах Сатани, звідки поплив широкий потік крові. Тоді я не знав, що з ним сталося. Я збіг, як божевільний по сходах. На вулиці, закричав я з усієї сили: »Вбивають, вбивають!« Здалека я побачив поліцая, що зняв тривогу.

Поспіхом, перескакуючи по чотири сходи, я вернув нагору. Без духу влетів у кімнату. Людина лежала в тім самім положенню з кулею в скроні, друга жінка мала перерізане горло; що до Мефіста, то він зник з тою високою і гарною.

На сорочці він мав час написати по французьки своєю кровю:

— *Діавол не вмирає. Дякую. Залучую сто доларів.*

Я залишив сто доларів. Револьвер викинув через вікно і втік чорним ходом.

Ніяких слідів крові не було.

— — — — —

О другій годині ранку, я лежав в своїй холодній кімнаті, на холодному й голому ліжку. В голові мені шуміло. Я думав про діавола, про Мефісто, про ту дивну людину, яку безсумніву, я ніколи не побачу, про того, що зеднав мене юшкою, що бився мов демон, зник мов Бог, що подав мені філософічні поради, про спосіб, як позбутися нудьги, коли людина самотна.

З франц. переклала

В. Лисянська

Д-р Вол. Бірчак

Як соціялісти будували державу*)

(Спогад)

Головою Нафтової Комісії Укр. Нац. Ради в Дрогобичі вибрано посла Вітика. Його присутність в Дрогобичі була конечна. Його відозва до робітників Борислава спричинила здачу Борислава, він перший піддав думку, щоби не пустити ніодного воза з Дрогобича без контролі і податку. Він все був в звязи з робітниками і тому ми мали зі сторони робітників в Бориславі спокій. Посол Вітик і піддав проект заложити Нафтову Комісію — але коли прийшлося зорганізувати той новий уряд, станути на його чолі і кермувати великою тяжкою машиною — він того не зумів.

І в тім була вся трагікомедія: в безмежному контрасті між тим, що він хотів, що задумував, а що дійсно з того вийшло.

Мав упертість борця в боротьбі за класові інтереси. Але що могла допомогти та впертість шефові великого уряду, який мав вести торгівлю, обмін товарів, розподілювати ті товари між населенням, одним словом: урядові, який мав дати державі як найбільші зиски?

Семен Вітик все своє життя був демагогом. Про нього оповідали таке — може правду, може дотеп, не знаю. Коли й дотеп, то недалекий від правди. За Австрії були на залізних двірцях, на певних убікаціях для жінок написи: *пані*, для мужчин: *пани*. На зборах селян в Старосамбірщині Вітик мав говорити: — Для панів убікації є і для пань, а ти, хлопе, і ти, робітнику, платиш тяжкі податки, а для тебе нема!

Щоби виконувати уряд, якого став шефом — треба

*) Див. Вістник, кн. 9 б. р.

було знання — поперед всего великого знання! Але я певний, що про те знання йому не ходило. Йому миліші були дешеві оплески товпи і крики «славно!» Сердечно любив товпу, цілий день скликував наради. Чи було про що радити, чи ні, хоч потім інакше робив як було ухвалено... Але все мусів бути в гурті. Любив товпу і дрюжав за її ласку і любов.

Раз кажу п. Вітикові:

— Колиб я був малярем, змалювавби вас так: вулиця, український вояк перевірює вашу виказку, а ви недбало витягаєте дві зімняті папіроси з кишені верхньої одежі, держите їх між вказуючим і середнім пальцем і подаєте:

— Закурить!

Зустрічав вояка, робітника, або вони приходили до нього — між вказуючий і середний палець два папіроси, або цілу жменю:

— Закурить!

Всідав до залізничного возу, поїзд ще стоїть. П. Вітик кличе кондуктора:

— Напийтеся!

Секретар п. Вітика, що все був під рукою і дбав про те, щоби все були папіроси, а в дорозі горілка, виймав скоро фляшку. Попри віз переходить другий кондуктор і пересувач возів і знов кондуктор... Всіх кличе п. Вітик:

— Напийтеся, товаришу!...

Двома пальцями по дві папіроски...

— Закурить, товаришу!...

Підійшов і незнайомий подорожний.

— Напийтеся! Закурить!

Коло воза збіговиско. Йде фляшка з уст до уст.

Так було в Дрогобичі. Приїздимо до Стрия, а там на двірці чекає вже депутація залізничників... «Хай живе товариш президент Вітик!»... Коли я дивився в таких хвилинах на лице п. Вітика і бачив на нім щастя та вдовілля — я соромився.

В перших днях падолиста пересиджував я в «боевій управі», то знов виїздив з Дрогобича, досить, що не слідив за працею утвореної Нафтової Комісії, коли її головою став п. Вітик.

Аж ось йду рано до повітової ради, де була Нафт. Ком. УНРади, — а тут перед будинком купи людей **всякого** росту і полу, всякої одежі й народности. Перед дверима стоїть стрілець з крісом, не пускає людей в середину. Якийсь знайомий просить протекції, щоб я його запровадив в середину. Входимо в сіни, а тут набито

людьми, що не пройти, але й пропхатися не можна. І знов якийсь знайомий з Станиславова чи з Бродів просить протекції, щоб його підвести. Та як я підведу, коли й сам не в силі пропхатися?

— Mein lieber Herr, — просить якийсь панок. — На авдієнцію в цісаря Австрії чекав я два дні, на авдієнцію в цісаря Німеччини чекав день — а тут добиваюся вже три дні і не в силі добитися! Прошу передати сей лист панові Вітикові.

Передираюся через двері, при яких знов стоїть стрілець з крісом. В середині в малій кімнаті знов набито, що не має де й шпильки примістити. При бюрку сидить п. Вітик, а довкруги нього стоять люди з поданнями в руках.

— Ні! З того нічо не буде! Ми даємо тільки кооперативам! — відповідає якомусь жидаві.

В тій хвилині всі, що стоять близько, тиць свої прохання майже в саме лице. Він бере одно:

— Кооператива, добре, а скільки вам?

— Два залізничні вози нафти, віз свічок, бо наш повіт великий.

— Видати! — пише п. В. і підписує.

Нове прохання: »Філія Сільського Господаря в....« — »Видати«!

Неполагоджені прохання або відкидає відразу, або ставить на купу: піде на повне засідання.

Подаю лист купця з Відня:

— Що се?

— Купець з Відня хоче бачитися з вами, вже три дні чекає.

— Хай чекає! До Австрії вишлемо своїх делегатів, з приватними купцями не торгуємо.

— Не знати з чим приходить. А може він — делегат Австрії до нас?

— Зараз, — але в тій хвилині десять людей знов тиць свої прохання. Жид, котрому відмовлено з лівого боку, підступає з правого.

Все валиться, пхається, штовхається. Правда, винен тут і сам голова Нафтової Комісії, що нікому не довіряє і сам полагаджує всі справи. Були заняті в бюрі два доктори прав, один з них вже адвокат, а другий адвокатський депendent, їм можнаби передати справи. Але голова не вірить нікому, адвоката засадив вести протокол, депendentа — виповняти асигнати, а сам веде, рішає всі справи, від заграничної торгівлі почавши — а на — боці нафти для Козови скінчивши.

— Пане президенте, ми депутація власників малих рафінерій.

Річ була в тому, що Австрія закрила малі рафінерії, бо ті, не маючи добрих машин та апаратів, не були в силі видестілювати з ропи легких бензин, тощо. Австрія впала, отже власники малих рафінерій просять дозволити працювати. Депутацію приймає сам п. Вітик і сам рішає справу: не вільно!

— Се австрійський нафтовий трест зробив умову з нами, ми не працювали, але за то платив нам трест відшкодування. Ми з того жили. Тепер австрійський трест нас не обов'язує, ми хочемо працювати.

Наш голова не знає, що має відповісти, справа з початку така легка до вирішення, робиться трудна. Товариш голова думає, коли в тій хвилині прискакує Ізаак Бавман, чи як інакше він там називався:

— Пане президенте, я привезу 50 літер малинового соку для шпиталю і 5 сотнарів цементу на відбудову, і чорне й жовте смаровидло до черевиків, тільки прошу дозволу на купно свічок!

— А я привезу цвяхи, борони й вози!

— Добре, можемо говорити — і вже наш голова торгує цвяхи і борони; депутація власників малих рафінерій ще стоїть і купець з Відня стоїть під дверима.

Одною з причин натовпу людей всякого росту й полу, всякої одежі й народности було те, що всі справи поладнував сам Вітик. Се впало нам найскорше в вічі. Але чого ті люде всякого росту й полу, всякої одежі й народности так пруть по ту нафту, по свічки, по парафіну? Чого ті люде під всякими можливими претекстами хотять виманити картки на ті продукти? І тут можна знайти скору відповідь: ціни тих продуктів пішли в десятеро в гору! Одна цистерна нафти на 100 сотнарів коштує в Дрогобичі в рафінерії 15,000 корон, а в Бродах чи в Тернополі доходить ціна від 150,000—300,000 корон. Чому так сталося?

Відповідь на се питання булаб ось така:

Торговці нафтових продуктів, не можучи дістати в Дрогобичі дозволу на купно товару, йшли до харчевих управ, філій Сільського Господаря і т. д., і казали: «їдьте з нами, ми платимо дорогу туди й назад, а крім того ще за труд». Оплачені кошти дороги і за труд йшли — очевидна річ — на рахунок консумента. Не довго то тревало, як наші люде вже не чекали, аж жид прийде до хати і стане манити до Дрогобича, а самі туди вирушили.

Wer zählt die Völker, nennt die Namen,
Die gastlich hier zusammen kamen?!

Одного разу прийшов я в вечір до УНР, а п. Вітик мені каже:

-- Розвиваються наші кооперативи. Ось нині була тут пані Х—ова з Б. Вона вдова по судії, має малі діти, а не має з чого жити, отже заложила нафтову спілку і торгує нафтою, свічками. Отсе красний примір!

Але вже на другий день ми довідалися, що пані Х. доставши асигнату на нафту і свічки — продала ту асигнату, таки під дверима нашого бюро, за 70,000 кор., що тоді ще рівнялося 27,000 золотих швейцарських франків. На неї обурювалися: »Ось такі наші люде! Дай їм торгівлю в руки, а вони ось як поступають!« Хоч — на мою думку — ся пані поступила, як поступивби кожний розумний купець на її місці. Вона мусілаб купити товар; — на який певно не мала грошей, вона мусілаб мати свої бочки — або кавцію за них, вона мусілаб мати і магазин, вона мусілаб тепер стати й продавати. А замість того всего, вона без журби й без праці заробила тільки, що могла собі купити порядний мурований дім з городом.

Але знов стає питання: чому той жид заплатив їй аж 70,000 корон за саму асигнату? Таж до ціни за асигнату приходила ще ціна за товар, транспорт і зарібок.

Де був той консумент, що платив такі страшні гроші?

В наслідок тих а не інших засад господарки нафтовими продуктами, не випущено з Галичини відповідної, потрібної консументам кількості за Карпати і за Збруч. Але життя, сильне і всемогуче своїми конечностями плило своїм руслом конечностей, не числилося з ніякими принципами.

Не треба вчитися суспільної економії, не треба було бути й послом, щоби зрозуміти, що неможливе, щоби в якімсь селі або місті по тім боці Карпат чи Збруча, коштував 1 кгр. нафти 3 корони, а по другім, з причини недостачі товару — 50 корон і вище.

Ціни стали вирівнюватися в дуже простий, природний спосіб. Купець з Мукачева або з Кам'янця Подільського мусів мати товар, мусів, бо домагалися товару консументи, мусів, бо гнала його охота зарібку. Але той купець не міг дістати товару, бо се було проти принципу посла Вітика, бо той купець був »капіталіст, спекулянт«.

Купець з заграниці, побачивши в чім справа, вже й не йшов по товар до п. Вітика, а йшов до галицького купця: давай товар! — А той — що більш природного і льогічного як те, що галицький купець йшов по асигнату на товар, або й сам товар — до всякого рода »спілок«, харчевих управ, читалень, або філій Просвіти, Сільського Господаря?...

Але ті спілки мали самі торгувати, доставляючи товар своїм округам, харчеві управи мали в першій лінії об-

служити свої повіти. Якби люди були янголами, то так булоб і сталося. Всі спілки мали давати нафту по 3 корони — але коли ціна товару стала висока за Карпатами і Збручем, зачала нафта втікати з усіх спілок за границю. Іншими словами: як перше, так і тепер торгували нафт. продуктами купці (жиди й не жиди) — з тою ріжницею, що їм не видавалося асигнат просто до рук. Асигнати видавали спілкам, а ті вже перепродували їх далі, через що ціна товару йшла знов в гору.

Ціни в грудні 1918 р. були такі: 1 цистерна нафти (10,000 кгр.) — Дрогобич 15.000 кор., але асигнати на ту цистерну не міг купець дістати просто, він оплачував дорогу, кошти, стравного і т. д. голові якогось товариства, який їхав з ним до Дрогобича, щоби вистаритися нафту для спілки... За саму асигнату на 1 цистерну платили в Дрогобичі на біржі до 100.000 кор.! Товар коштував отже в самім Дрогобичі около 115.000 кор. (11.50 кор. за кгр. в гуртовній продажі — проти 1.50 ціни в рафінерії). До того приходили кошти транспорту і зарібок. І ось у Волочисках була ціна за 100 сотн. в грудні 1918 р. — 150.000—300.000. В дрібній продажі коштував 1 кгр. нафти в Бродах 50 к. Додам, що в Дрогобичі, як згадано вище, було товару досить. Вже в лютім 1919 грозили фабрики, що застановлять роботу, бо магазини переповнені. Отже не достача товару в рафінерії в Дрогобичі була причиною дорожнечі, але не достача товару на торговім ринку і ланцюг, яким той товар переходив.

Вже в перших днях падолиста виявилось, що за кожною спілкою стояв старозавітний ангел-хоронитель. Всі спілки брали нафту, а по повітах ніде її не було. Се означало, що основи торгівлі були в житті нідоного, і мусіли викликати інші розультати, як задумувалося. Отже треба було завернути і змінити систему торгівлі? Посол Вітик розумував инакше: деякі спілки поступили »нечесно«, перепродуючи товар капіталістам, отже тим спілкам не треба більше давати товару і став загально перебирати їх. Многим відмовлено.

Наслідок був той, що ще менше товару діставалося на ринок. Отже товар став дорощий. Отже на ньому можна було більше заробити. Отже купці з тим більшим завзяттям кинулися придумувати способи, під якою формою виманити товар.

До посла Вітика приходив убогий:

— Я соціал-демократ, на вас все голосував. На війні погорів, тепер хочу відбудуватися, та не маю де чесно заробити. Хочу торгувати, прошу мені дати картку на 5 бочок нафти (5 сотнарів свічок...)

Посол Вітик мав добре серце, любив допомогти убогому.

— Пане секретар Калинович, напишіть!

Пан Калинович писав до канцелярії ДНКомісії картку: »видати 5 сотн. свічок«!, подавав панові президентові, а той підписував.

По хвилині приходила жінка погорілого, її сина вбито на війні.... По хвилині приходив вбитий син, якому нагло вмерла мати... Приходили сотки, сотки людей, яких то-тожності ніхто і не перевірявав...

Під дверима стояв терпеливо Ізаак Дуфт і скуповував готові картки. За картку на 5 сотн. свічок платив до 500 корон. Корони мали тоді ще значіння. Урядовець VIII ранги побирав тоді вже зі всіма военними й дорожніми додатками і для себе і для родини — 800 корон в місяць, а тут за хвилину можна заробити 500 кор.! Несчастливий погорілий посилав по обіді жінку й сина, брата й сестру.... І посипався народ без ріжниці полів, національностей, віроісповідань та суспільних кляс. Пан президент видавав і видавав картки бідним бо, — як згадано — любив помагати. Пан Дуфт купував картки. Вже мав 100 сотн. (оден залізничний віз) і 200 сотн. і 300 сотнарів.

Задалеко завелоб мене вичислювати всі способи, які придумували. Як ріжнородне життя — так ріжнородні були ті способи. Згадаю коротко найважніші.

Читальня ставила дім, просила нафти, парафіни, свічок — як було не дати на таке патріотичне діло?!

Письменник написав патріотичні вірші, але не мав за що видати — просив нафти, парафіни, свічок. Як було не дати на таке культурне діло?

В селі Цапівці мерли люди на заразу, при похоро-нах треба було багацько світла, отже прошено залізничого возу свічок, нафти, бензини... Як було не дати на таке релігійне діло?!

Куплено ткацький варстат (якого ніхто не бачив), не було чим виплатити, отже просили... Як було не дати на таке господарсько-промислове діло?!

Не треба й згадувати, що ті асигнати мандрували до рук Ізаака Дуфта.

А коли вже легально не можна було роздобути асигнати, то що легшого як її — сфальшувати? Гроші більш майстерно робляться, а їх фальшують, чому не можнаби сфальшувати асигнати ДНКомісії в Дрогобичі?

Обманам не було кінця.

В часі війни витворився новий спосіб зарібкувати: грабіжництво, якого одинокою ціллю було: заробити скоро, але багато — раз, але гаразд. Военні грабіжники торгували,

торгували всім, часто надуживали владу, яку хвилево мали в руках і збогачувалися на кошт консумента. Витворився той тип і в нас при торгівлі нафтою. Добрим урожайним полем під се хабаззя була торгівля нафтою.

Більш енергійні одиниці захотіли дороблюватися за всяку ціну, без огляду на те, яким шляхом. Тут побрано товар для населення — а продано за границю за добрі гроші. Там взято бензину для війська і за добрі гроші перепродано далі...

Господарка Вітика дала нагоду, зродитися тим типам й на полі торгівлі нафтою. Вони збогатіли, сам посол Вітик остав даліше в убожестві і голоді — зі своїми принципами.

Цілу ту історію можна назвати: боротьбою теорії з життям, боротьбою принципу з практикою. Принцип, вточений в життя, дав діаметрально противні наслідки, аніж думав автор принципів.

Посол Вітик хотів не допустити до торгівлі нафтовими продуктами великий капітал і спекуляцію, хотів обнизити ціну товарів для бідного населення, передаючи торгівлю в руки спілок. А в дійсності — торгівля однаково залишилася в руках капіталістів. В книгах ДНК стояло всюди, чорне на білім, що товар побирають різні-преріжні українські спілки і товариства. В дійсності всі установи були тільки першим зеном довгого спекуляційного грабіжницького ланця. Часто переходив товар через три, чотири руки, заки дійшов до консумента. Ціна товару в самім Дрогобичі пішла десятикрат в гору, не згадуючи про інші міста й закутини. Спекуляція розцвіла пишним квітом, хоч як раз реформи мали її знищити; ціну тої спекуляції платив дрібний консумент, яким в більшій частині був наш український селянин — по сім і по тім боці Збруча, по сім і по тім боці Карпат.

— Наука — то дирекція, життя — то професор, а практика одна вчить! — як казав мені колись знайомий селянин.

Чи того всього не бачив наш голова?

Певно, що ні. Я згадував вище, що він полагав сам всі справи від найбільших до найменших включно.

Коли я дивився на п. Вітика, мені все був на думці молодий фараон з повісті Б. Пруса «Фараон», який так само вважав, що його завдання все самому робити. Працював цілими днями і мучився й валився з ніг під тягаром праці. Та коли по місяцеві спитав його батько, старий фараон: — Що чувати в твоїй провінції? — не вмів відповісти, бо за весь час поладнав тисячки дрібних справ, але перегляду найважливіших не мав.

Так було і з п. Вітиком.

Сеї одної хиби було досить, щоб завалити уряд і тому, коли Б. Прус хотів виказати, що молодий фараон не вмів урядувати — приписав йому, ту, одну хибу, — і було досить.

Але наш пан голова мав ще одну велику хибу: за всяку ціну хотів бути популярний, хотів з кожним говорити, кожному зробити добро.

Коли він став сам, особисто, видавати картки на 1, 2, 3 сотнарі свічок чи нафти і коли бюро ДНК були так забиті сторонами, що часто урядовець того бюро не міг дістатися до бюро, — кажу я раз п. Вітикові, проте, як під дверима його канцелярії великі купці скуповують картки, значить спекуляція квіте, в повному розгарі, бюро затамовані. Вихід був оден: стримати видачу і взятися до більших справ. Я признавав, що п. Вітикові було тяжко стримати хвилю, він був їх послом, дорожив їх ласкою. Тому радив я, щоби п. Вітик мені приділив видачу тих карток. На любов товпи я ніколи не був жадібний, ні не забігав її любови. Я хотів взяти на себе все оди́м я обіцяв що до двох днів стримаю ту хвилю, не допускаючи при тому до ніякого скандалу.

Тим більше право і тим більший обов'язок мав я се говорити, бо ті дрібні асигнати на 1, 2, 3 сотнарі свічок не тільки що загатили працю в бюрох, не тільки що відвернули очі від великих справ, але ще й викликували безграничний хаос в місті і краю, на ринку і в суспільному житті. Я міг стримати видачу, бо послом не думав бути і на симпатії, чи антипатії народа залежало мені мало. Але п. Вітик не дав собі розтолкувати.

Бюро були дальше завалені, в місті клекотіло: «Той бідний взяв сам асигнату на 2 сотн., взяла його жінка, взяв і син — а я не дівхався!» Або: «Я бідна й не дістала — а та пані професорова перебралася за бідну. й дістала! А її донька теж!»

— Пане президенте — кажу знов — замість приймати тисячки людей, говорити з ними, писати їм картки — напишіть ви 1 картку прим. на 500 сотн. Се буде для 500 найбідніших, тих 500 найбідніших вибере якась організація, ви будете звільнені від дрібничок.

Проект не був мій, але урядовця з фабрики «Галичина» п. Штера. Але п. Вітик знов не згодився і дальше сам все видавав.

І тоді я зрозумів, що йому ходило не про те, щоби бідні діставали допомогу — але головно про те, щоби ту допомогу бідним давав він сам — не хто инший — а він сам!

Від тої хвилини став я мати до п. Вітика глибоке співчуття. Я міг виступити проти товпи і сказати їй,

що вона безглузда, заробляє на однім сотнарі свічок 200 кор., які потім сама за той сам товар з лихвою звертає! Я міг йти своєю дорогою, яку вказував мені мій розум і досвід, але п. Вітик був рабом тисячиголової, змінної товпи, він мусів дорожити її ласкою. Інакше пропадав.

На Миколая 1918 р. їздив я до Тернополя до секретаря військових справ Д. Вітовського. Я забарився пару днів, колиж вернув, не добився вже до бюро ДНК. Я довідався тільки, що в Дрогобичі знайшли два чи три залізничні вози спірту до пиття. Карточки на літри (по 1 літрі) видавав власноручно знов сам президент ДНК, той самий, який думав торгувати нафтовими продуктами зі Швецією, Норвегією, Францією.

Вся уряднича інтелігенція трималася супроти Вітика з резервою. І він не любив інтелігенції. »Повітовий комісар? — старий дурень«! »Начальник суду, — дурний бюрократ«! і т. д. Мені не вірили. За те мали вплив люди, як той, що мені казав: »не говоріть так Вітикові, бо з ним можна виплисти«.... Се було в Дрогобичі, те саме повторилося і в Кам'янці, де п. Вітик став міністром Галичини. Всі кріпкі, робучі сили, що хотіли завести лад і порядок відскакували один за одним від пана міністра. Раз казав він мені в Кам'янці Подільському:

— Отсе моє нещастя, що коло мене збирається саме шумовиння, жадібне наживи і так довго мене тримається, доки в мене гроші!

Я відповів, що за те, які люде збираються біля мене, не відповідає ніхто інший — а тільки я сам...

З початком січня 1919 мав п. Вітик вже досить тої роботи, він мабуть сам побачив, що кудиінде йшов, а кудиінде зайшов і використав першу нагоду, щоб кинути ним створений уряд. З початком січня 1919 виїхав на »трудовий конгрес« до Києва, а вернувши, вже не хотів переняти урядування, пізніше виїхав до Австрії і до Чехії робити торговельні умови, вернув і знов не хотів вже урядувати.

Виїжджаючи в січні, лишив п. Вітик своїм заступником інж. Маріяша, але той був директором державної відбензинярні і не мав часу і десь при кінці лютого здав урядування на мене. Я вчив в гімназії і мав годин науки більше як мав мати, був секретарем гімназії, вів касу й був настоятелем бурси Св. Івана Хрестителя. При кінці квітня 1919 вніс я особисто на руки п. президента Голубовича резигнацію з головства ДНК. Я мотивував її тим, що перетяжений працею, а крім того — сеж не було моє діло. Але від пана президента дістав відпо-

віль, що в початках багато людей працює не по своїм спеціальностям. Я вів ДНК до нашого відвороту.

За урядування інж. Маріяша стримали ми видачу 1, 2, 3 сотнарів бідним, правда, що тим не здобули собі популярности, але правдою є й те, що в бюрох можна було працювати. Додати треба й те, що нафтовий сезон — се осінь і зима, а під весну меншає запотребування, ціни спадають і ми мали мало гостей. Ще одна причина була, чому нас менше гостей відвідувало. Секретар внутрішніх справ д-р Іван Макух, як шеф харчевих управ, почав переводити їх провірку. Секретаріят внутрішніх справ жадав від нас виказів скільки і хто з такого і такого повіту побрав нафтових продуктів. На основі наших виказів провірювали на місці і показувалося, що часто десятки залізничних возів не доходили до місць призначення, винних — а часом і невинних — зачали арештувати. Все це стримало людей від нафти.

Поволі відносини упорядковувалися, ми набули досвіду і діло зачинало йти правильно....

За Андре Моруа

подала Софія Куликівна

Д. К. Честертон

Кіплінг, Уелс і Шов, то аристократи, дарма, що кожний на свій лад. Кіплінг думає, що тільки деякі чесноти надають людині право правити світом. Уелс вірить в привілеї інтелігенції. Шов чекає панування Надлюдини, якогось гібрида, мішанини з Шова, Цезаря і Метусаїла. Честертон — демократ. Він ідеалізує пересічну людину, таку, що обробляє свій город і ходить до шинку на шклянку пива, і здається, він не дуже любить техніків Уелса. Шов і Уелс, при кінці XIX стол. бачать спасіння світа в майбутности. Честертон не менше від них ненавидить суспільство, що зродилося з машинізму, але спасіння бачить в повороті до минулого. Кіплінг викликає Бога армії, Уелс — Бога ретортів і статистики, Шов — Бога життя, — Честертон — Бога християнського, того, що в Євангеліях. Уелс і Шов вірять в поступ, Честертон реакціонер, але реакціонер веселий, що хвалить вольности середніх віків. Уелс описує фантастичні світи і вони скидаються на реальні. Честертон описує світ реальний, а він скидається на фантастичний. В історії думок в Англії, на початку XX стол. Уелс і Шов є модерними, Кіплінг є вічний, а Честертон антімодерний.

Життя Честертона просте, як буває в людини, що величає романтичність побутовщини. Джільберт Кейт Честертон родився

в Лондоні 1874 і ходив до школи св. Павла, де дивував учителів і учнів своєю розсіяністю і дозрілістю понад вік. Вже тоді писав поеми. Батько післав його до школи малярства. Там опинився він між молодими циніками, що збудило в ньому оборонну реакцію і кинуло в сторону релігії. В Лондоні був тоді час декадансу, *fin de siècle*. В моді були розчаровуючі епіграми Уайльда. Сей напрямок відштовхнув Честертона, а лектура поем Уйтмана утвердила його в любові до життя. »Десятилітний поганин, а шіснацятлітний агностик«¹ він виробив собі в двадцятому віці свою власну філософію і відкрив пізніше, що се — християнська філософія.

Покинувши шкільні лавки, він старався заробляти на життя як критик мистецтва. Оголосив друком кілька поем, що їх добрі люди хвалили, але мало хто читав. В 1899 Честертон був молодим журналістом і поетом, але малознаним. Південно-африканська війна зробила його щойно славним. Як деякі англійці, він взяв сторону Бурів і заявив себе антиімперіялістом.

Честертон був молодий великолюду, високий і поставний. Бернард Шов казав, що як хтось говорить з Честертоном, то половина тіла розмовляючого все знаходиться поза його полем видження. Честертон носив великий повстятий капелюх, якесь романтичне накривало. Мав при тім якийсь, майже діточий, сміх. Вельми жадний пригод думав, як Дікенс, що на кожній вулиці Лондону чигає на нього якась пригода, отже брав з собою на прохід вулицею Фліт-Стріт палицю з укритою в нутрі шпатою і також револьвер до кишені. Його розсіяність, його веселість, його захвалювання шинючків, його уподобання до поліційних романів і тисяча інших черт, зробили з нього легендарну особу.

Чи ся легенда сходиться з дійсністю? Той Честертон, що ми його знаємо сьогодні, се простий собі чоловік, веселий і видимо любить життя. Не має ні дрібки поважної врочистости. »Придержуватися врочистого тону, — каже, — дуже легко, а дуже трудно мати жартобливий і пустотливий настрій. Поважність, той тяжкий і гнітучий спосіб балакання найлекша робота в світі і всякий може на нього спромогтися. Не дурно стільки старших, підтоптаних і богатих панків віддаються політиці. Вони поважні, бо їм бракує умових сил, щоби були жартобливими і пустотливими«².

Від 1905 до 1930 оголошував Честертон кожного дня одну статтю в газеті *Illustrated London News*. Оспорував в них ідеї, що в тім часі називалися »поступовими«. Оголосив себе реакціонером, способом визиваюче зухвалим. Коли йшла пропаганда за абстиненцією, він захвалював смак пива і вина, в часі жалоби пропагував радість, нарешті, дарма, що сам не був католиком, величав католицизм.

Ідеї Честертон знаходимо головно в двох книжках. Перша *Сретики* була атакою на письменників, яких він уважав »за-

раженими» модернізмом, спеціально тих, що йому здавалися найзамітнішими, отже «найнебезпечнішими». Се були Шов і Уелс. По тій полемічній книжці кинули противники визов Честертонів, най він покаже, яка є його власна доктрина?! Тоді він написав другу книжку *Ортодоксія* яко нарис своєї позитивної доктрини.

Романи Честертонів не є правдивими романами, лише алегоріями, в постаті яких представляють якусь честертонівську тему. Алегорією є «Людина, що була Четвергом», твір, що його сам автор зве «сонною зморою».

Інші драми Честертонів такі самі алегорії. «Наполеон в Ноттінг Гіллю» доказує, що лише через поворот до локального патріотизму середніх віків можна спасти людство. «Сфера і Хрест» се довга теологічна дискусія, де Сфера є символом наукових відомостей, що стають на бій з Хрестом. «Невинність отця Бравна» се збірка поліційних оповідань, щось в роді Шерльока Гольмса, але де детективом є католицький священник, отець Бравн, що розплутує найбільше замотані випадки. Все таки доволі дивна річ, що Честертон, який так любить пересічну людину, малює її невдало, бо майже всі його герої вже з початку, або пізніше, робляться філософами і теологами, а сам роман яко такий, сходить до ролі картини на крайчику доктрини. Щоби закінчити про життя Честертонів, треба додати, що він оженився 1901 і від тоді жив у чудовому малому селі Біконсфілд. Він має давного приятеля Гілярія Беллок, що разом з ним боровся в справах майже ідентичних і то так щиро, що Шов, який виступав проти них обох, твердив, що він їх уважає за одну потвору, що повиннаби називатися Честербеллок. Бути може, що впливові Беллока треба приписати, що Честертон повернувся 1922 до католицизму, хоч сама льогіка його думок провадила його до Риму.

Доктрина Честертонів дасться найліпше зясувати діяльгом з комедії *Marix*.

Дія відбувається в англійському селі, в сальоні княжого двора. Князь має сестрінку і сестрінку, обое нервові, слабосильні і загрожені божевіллям. Сестрінку виховувався в Америці: не вірить в ніщо, хіба в стислу науку і представляє собою модерний світ. Сестрінку вихована в Ірландії, вірить в духи і феї і представляє собою традицію. У князя двоє гостей: лікар і пастор: наука і релігія. Щодо князя, то він еkleктик, широкий розум, отже, сказавби Честертон, найтісніший зі всіх умів. Він завзявся винаходити добрі сторони у всіх доктринах, і тому ніякої не розуміє; хоче подобатися цілому світові і тому не подобається нікому; жертвує 50 фунтів на будову нового кабареу, а других 50 фунтів на підмогу союзів, що поборює будову кабареу.

Щоби розважити сестрінку й сестрінку, що прибули до нього гостювати, князь запрошує магіка-штукаря. Магік сам по собі

символ. Він людина, що робить фальшиві чуда і висить на півдорозі між світом науки і світом релігії. Князя, як каже лікар, не можна окреслити. Дайте йому два або три факти або думки, то те, що він з них зробить, не буде подібне до ніодного з трьох. Князь думає, що штука все поладнає. Інтерес до річей надприродних, який має віруючий, ледви чи дасться погодити з інтересом до річей, зручно виконаних, який має невіруючий, а оба ці інтереси ледви чи дадуться поладнати магіком. В дійсности так віруючий, як і невіруючий мають магіка за ошукавця. Магік не вдоволяє нікого, і тому він вдоволяє князя.

Входить магік-штукар, загорнений в широчезний чорний плащ з каптуром і ще не встиг розкласти на столику всіх своїх інструментів, коли молодий англієць бере їх в свої руки, обясняє їх призначення і насміхається з них. «Я знаю сю штуку... і сю так само...» Він звертається до магіка й показує йому червоне світло лямпочки на дворі, за городом, поставленої там на те, щоб всказувала на домівку лікаря: «Колиб ви могли, не вийшовши звідсіля, перемінити червоне світло лямпочки в голубе, о, тоді ви мене правдиво счудувалиб!...» В тім моменті світло лямпочки стає голубе. Чудо dokonується.

Всі приявні остовпіли. Моріс, молодий англієць, крайню збентежений, надаремно старається знайти природну причину зявища: «Ні, щось подібного не може бути!...»

Лікар хоче його заспокоїти: «Нам не треба так зараз всього розуміти...» «І ви, людина науки, — відповідає Моріс, — маєте чоло казати мені, щоби я не шукав за виясненням чуда?»

Якжеж то зроблено? Лікар благає магіка вияснити, бо бу-лоби небезпечно полишити молоду людину, так мало зрівноважену, в непевности. Але магік не може дати ніякого вияснення, бо він сам не знає, як се сталося. Він знає лиш тільки, що він того сильно хотів і світло змінило барву. Ось і вся магія, ось і чудо! А проте, коли молодий чоловік починає зраджувати надто виразні обяви умового помішання, лікар і магік порозуміваються і придумують фальшиве пояснення чуда, нібито наукове, і воно його заспокоює. Честертон хоче нам показати, як мало розуму має людина, що не вірить в чуда, коли, щоби той розум вдержати в рівновазі, треба заперечити очевидне. Правдивий фанатик то матеріяліст, гадка, вже перед тим висказана Фльобером.

Отсе параболія! Вона дає нам ключ, щоб зрозуміти філософію Честертона, яка є реакцією проти пересад матеріялістичної філософії.

Честертон каже, що в середних віках еретик була людина, що сама себе переконувала, що не є еретиком. Мала себе за самотнього «ортодокса». Інші прозивають його релігію ересю. Але сам еретик мавби себе за божевільного, колиб не вірив, що його віра правдива. Треба було аж поступу наших

часів, щоб найшлися люди, що самих себе мають за еретиків, ба, що більше, що ще тим своїм недовірством величаються і знаходять, що космічні теорії, що думки, які собі людина виробляє про всесвіт, не є тим, що нас дійсно окружає.

»Для нас вже сам атеїзм є надто теологічний, революція видається нам надто систематичною, а свобода надто подібна до примусу. Ми не пропадаємо за загальними ідеями. Бернард Шов виразив сей погляд знаменитим епіграмом: золоте правило є те, що немає золотого правила. В мистецтві, в політиці й літературі ми чимраз більше схильні балакати про подробиці. Погляди якоїсь одиниці на трамваї, нам імпонують, але його думки про Ботічелі, його погляди про цілість всесвіта, нам не імпонують. Людина може зясовувати і просліджувати міліони предметів, але їй не вільно торкатися того дивоглядного предмету, що зветься всесвітом; якщоб вона се зробила, малаби релігію, вона пропалаби. Все нам імпонує, за винятком всього«.

З того страху перед вирішенням, з тієї нехіті до вибору, зродилася надзвичайна доктрина «мистецтва для мистецтва» Оскара Уайльда. Література зробилася менше політичною, політика менше літературною. Загальні теорії відносин річей між собою були виключені і ми можемо себе спитати: чи ми зискали, чи втратили на тім виключенні? Чи література і політика зробилися кращими через те, що відсунули від себе мораліста і філософа? Письменники від Фльобера і Уайльда вже не балакають про принципи річей, лише про принципи свого мистецтва. Се не є знак здоров'я. Коли людина почуває нелад в своєму тілі, вона говорить про здоров'я. Дебелий і здоровий організм не займається своїми функціями, лише своїми чинами.

Честертон не вимагає від мистців, щоб були великими мистцями. Він хоче, щоби вони заявили, який їх погляд на суттєві річі. »Мене не обходить Редіард Кіплінг, яко великий мистець, або яко особистість наскрізь здорова. Мене він обходить лише, оскільки він є еретиком, себто, оскільки його погляд на суттєві річі ріжниться від мого погляду. Мене не обходить Бернард Шов, що може бути людиною найсвітлішою з людей і найчестнішою зі всіх, але він мене обходить яко еретик, якого доктрина є дуже солідна, дуже стисла і дуже фальшива«. Так частує Честертон всіх великих еретиків свого часу, одного по одному.

Ересь Уелса? Полягає в тім, що він зрікається теперішності в хосен утопії. Йому стрілило до голови зафіксувати політичну будучність всіх людей! І він се виконав з приманчивою правдоподібністю, з світлою докладністю подробиць. Слаба сторона всіх тих утопій та, що найголовніша вада людини, первородний гріх, уважається за річ поконану, а відтак показують людині вченим способом, як поконувати малі перешкоди. Уто-

лісти приймають за річ певну, що кожна людина буде вдоволена своєю пайкою, і розводяться над мудрими способами, якто гарненько кожному його пайка буде доставлятися автомобілями, чи там літаками. Утопісти вважають за певне, що ні одна людина не ломитиме установлені згоди; отже перескакуючи незаметно через сю обставину, вони пописуються своїми дотепними передбаченнями всячини, тільки не тим, що люди все будуть людьми. Уелс вірить, що «Універсальна Держава» не допустить до війни. Він і бачити не хоче, що за страшливі горожанські війни вибухнулиби внутрі такої держави.

Утопія Шова, дарма, що така неподібна, є менше більше такого самого покрою, що і утопія Уелса. Шов хоче створити Надлюдину, якогось акробата, інтелектуального чарівника, кльована. В дійсності се людина строго послідовна, що обороняє якусь теорію, обстоює її забавними і дуже влучними аргументами і тому є небезпечним еретиком. Шов, що нібито кпить собі з давніх почувань, винайшов в можливій майбутності якогось нового Бога; автор, що висміває ідеалізм, вистругав собі неодоладний ідеал нової істоти. А по правді Шов ніколи не бачив річей такими, якими вони є в дійсності, бо інакше падавби перед ними ниць! Але він не перестає порівнювати людства до чогось, що не було людським, до мудреця стоїків, до економічної людини Фабіянців, до Юлія Цезаря, до Зігфріда, до Надлюдини. Хібаж справедливо судити людину, порівнявши її з чимось, що не є людським, з якимсь божеством, що десь в непроглядній майбутності може появитися?

Одиноким елементом, що бракує Шовові до його великості, одиноким закидом, що можнаби йому закинути проти його претенсій до великості, є, що він не так легко дається задовольнити. Шов не може зрозуміти, що предметом, найдорожчим в наших очах, то не є Надлюдина, лише людина проста, звичайний собі побутовець, що пє пиво, виконує релігійні практики, свариться, робить гріхи, ловить рибу, любить ся. Речі, що їх угрунтовано на тій реальній креатурі, лишаються вічними, ті речі, що угрунтувалися на фантазії Надлюдини, вмирають разом з смертельними і перехідними цивілізаціями, що дали їм життя. Імперії і королівства поупадали власне через ту постійну і укриту слабкість, що були заложені сильними над сильними. Одна християнська церква була заложена на слабосильності і через те вона незломна. Ніякий ланцюх не може бути міцнішим від його найслабшого звена.

Щодо Редіярда Кіплінга, то ми вже зазначили напрямну, під якою він його оспорює. Зрештою, зі всіх честертонівських екскомунікацій вона найнесправедливіша.

Честертон обороняє проти екзотизму мале село, містечко, яке офірує нам, в противенстві до великої модерної держави. Він подає такі користи, що треба бути сліпим, щоб їх не ба-

чити. Людина, що проживає в малім селі, або містечку, бродить в далеко ширшому світі, як той, що живе у великому місті, так думає Честертон.

З тих самих причин, для яких любимо інституцію держави або міста, повинні ми любити інституцію родини. Людині добре проживати в родині так, як добре їй знаходиться серед зими обложеної сніговими буртами зі всіх боків ulиці. Треба зрозуміти, що життя то не річ з надвору, але з середини. Поступовці, що взялися критикувати родину, вмавляють в нас, що родина недобра річ, бо вона не завжди гармонійна, а родина власне є добра інституція, бо вона негармонійна. Власне тому, що вона містить стільки розбіжностей і різноманітностей, вона є інституція здорова.

Головна помилка всяких концепцій інтелектуального поступу лежить в тім, що все намагаються лиш посунути межу, зломати огорожу, розбити паркан, завалити мур і навіть знищити догму. Щож, коли людина се такий звір, що робить догми і без догм не може жити. Навіть матеріалізм є догмою тих, що думають, що втекли від догми. Якщо є можливе досягнути якийсь інтелектуальний поступ, то треба його шукати в конструкції догматичної філософії життя.

»Письменники, що я їх отсе прослідив, — пише на закінчення Честертон, — все таки мають попри свої похибки хоть стільки доброго за собою, що бодай намагаються найти якусь концепцію. І тому саме вони великі письменники. Естети казали нам при кінці минулого століття, що головне в тім, щоби добре писати і що ідеї лиш шкодять творові і що понад все мистець не повинен бути моралістом. Почувши таке, люди відвернулися і мусіли найти вдоволення в творах трьох моралістів: Кіплінга, Уелса і Шова. Але треба всякій людині, всякому пересічному англійцеві дати якусь метафізичну систему, якої він мігби кріпко держатися, бо він її доконче потребує. Не слухаймо отже естетів, часи Оскара Уайльда минули, а вернули часи теологів. Шукаймо і догрібуймося далі, поки не найдемо нашого власного осуду.

Такий є менше більше сенс книжки *Еретики*.

Ясно, що автор, який написав таку книжку, одержав визов подати своє власне визнання. »Я аж тоді тремтітиму за мою філософію, — пише якийсь критик, — як містер Честертон заподасть мені свою«. Може бути, що була се трохи нерозумна зачіпка, але була звернена до когось, що так і чекав на найменший виклик, щоб відповісти новою книжкою.

Ся нова книжка звється *Орпідоксія*. »Мені часто приходило до голови, — пише Честертон, — написати повість про одного англійського моряка, що плаваючи по морю, зробив малу похибку в орієнтаційному рахунку і відкрив Англію, думаючи, що то якийсь новий острів«. Отсе оповідання може нам послужити до вияснення ходу думок Честертона. Він ви-

рушив, щоби віднайти якусь доктрину, а вивчивши всілякі доктрини, своїх і чужих, він відкриває свою власну доктрину і ловить себе на тім, що ним найдена доктрина знаходиться вже в катехізмі.

Якаж то була отся Честертоном відкрита філософія?

Розум се чудовий інструмент думання, але лиш тоді, коли бере свій матеріал з реального світа. Коли він починає працювати в порожнечі, збивається з пантелику. Поети ніколи не божеволіють, але грачі в шахи можуть збожеволіти. Коли якийсь поет припадком божеволіє, то тому, що в його розумі була якась слаба точка. Едгар Алан По був кандидатом на божевільного не тому, що був поетом, але тому, що був аналітиком. Божевільний є людиною, що втратила все, крім розуму. Пояснення, яке дає божевільний про якусь річ, є під неодним оглядом правильне і вдоволяюче, лише, що помішаний є замкнений в дійсній тюрмі якоїсь ідеї і йому не достає суцільности здорової людини. Здорова людина живе тілом, а відорвані ідеї тратять свою вагу і безпеку в тілі і завдяки тілу. Отеж в модерних мислителів є знаменитий розум, але в них є дуже обмежений здоровий глузд. Вони не думають про реалізм землі, про народи, що сваряться, про зарозумілість матерії, про перше кохання молодих людей. Вони літають вище того всього відірваними словами. Матеріалізм се рід божевілля. Він заперечує очевидне. Він хотівби вияснити думки і душу мозковими порухами, але він не може того зясувати, бо йому бракує дрібки здорового глузду. Якби не те, він зараз збагнувби, що розум, в якому міститься все, не вміє змістити тої всячини в своїй малій дробині мозкової матерії, з якої складається.

Другий божевільний заперечує волю і то в імені якогось розумовання, але воля є фактом, а врешті сам він не вірить в свою систему. Колиб вірив, у нього не булоб волі хвалити, ганити, прохати, виправдуватися, існувати, прощати лиходіям, ганьбити тиранів, ані навіть сказати комусь «простибіг», як хтось подасть йому гірчиці при обіді. Всі ті систематики се умові божевільні. Помішаний ум, се розум в порожнечі. Один містицизм мешкає в здорових умах. Усуваючи містичне, створюється хоробливий стан. Звичайна людина здорова, бо вона вірить в надприродне. Вона все інтересувалася тим, що правдиве, а не тим, що льогічне. Коли здоровий ум бачить дві правди, що, здається, собі протирічать, він приймає обидві і протирічність разом з ними. Світ має закони і то зветься наука. Закони деколи зносяться і тоді є чудо. Якщоб молодий американець, в повісті *Maria*, був прийняв дві очевидні правди, він не бувби збожеволів.

В думці Честертона немає нічого, що виступає проти розуму, навпаки: думка його обороняє той розум. Він обстоює, що людський розум є на дорозі до самочинного зіпсуття. Детермінізм, прагматизм, то ті самі форми умового са-

могучства. Розум псується, якщо хоче руководити словами, що не відповідають ані тілесному ані чуттєвому реалізму. Розум в Честертоні є знаменитий знаряд, якщо він займається реальними фактами. Але якщо він заперечує реальне, якщо береться стати раціоналістичним проти традиції, проти матеріального світа домів і церков, він стає шкідливим і абсурдальним; з нього робиться варстат на знищення варстату, він стає подібний до молодого артилериста, що хибив і складає вину на шрапнелю.

Між річами реальними, що їх розум повинен респектувати і ними жити свої комірці, є на першому пляні перекази, казки і легенди. «Я завжди вірив, — каже Честертон, — що річі спільні всім людям більше варті, аніж річі, які належать декому. Така казка повинна мати більше пошани, аніж книжка історії. Казку взагалі творить більше людей на селі, що мають здоровий ум, книжку пише одинока людина, що можливо має умове помішання... Традиція то демократія померших».

Отже поміж переказами кожної людської спільноти знаходимо найперше казки про духів. Ціле існування людини починається вірою в духів. А може світ духів не є інакший, як світ реальний. Якіж то правила знаходять місце в світі духів? Найперше правило, що там є можлива магія. Хрестна мати Сандрілльона може перемінити гарбуз в кариту, а мишки в коні, цілком так само, як в реальному світі з жолудя повстає дуб, а з яєчка пташок.

Зовсім щось інше, відповідь матеріаліст, бо світ реальний підлягає постійним правилам. Хібаж він через те менше магичний? Честертон відповідає: модерний матеріалізм спочиває на фальшивім założenні, що світ є річ мертва, якась годинникова машинка, для якої Бог непотрібний, бо все самочинно повторюється. «Сі люди, здається, вірять, що колись всесвітом порядкував особисто Бог, то правила такого світа змінялисяби безупинно. Колиб сонце було не мертво, але живе, то булиби такі ранки, що воно не сходилоб. Алеж саме повторювання може бути знаком божої могучости».

«Сонце сходить кожного ранка, а я, — каже Честертон, — я не встаю кожного ранка, тільки ся ріжниця завдячує своє існування не моїй активності, лише моїй нечинності. Може бути і така правда, що сонце тому сходить правильно кожного ранка, що воно ніколи своїм сходом не томиться. Можливо, що воно завдячує свою витривалість не бракові життя, тільки надмірові життєвих сил. А може Бог такий сильний, що любить однанітність. Можливо, що кожного ранка Бог каже до сонця «ще», а кожного вечора до місяця «ще». Може отже бути і таке, що се не та автоматична конечність, що цілими серіями фабрикує все одні коробки; можливо, що Бог робить кожду коробочку осібно, тільки ніколи не відчуває

втоми при тій роботі. Магія і чуда знаходяться у всесвіті так само правдиво, як вони знаходяться в казках про духів.

Друга точка, в якій модерна думка торкається людської традиції, торкає почування духових границь і простих умовин. В тих казках про духів все містяться правила, що спиняють людську чинність... Ви не можете жити з Дочкою Короля, якщо ви їй не покажете цибульку... Тих умовин казка не вияснює... Чому ж я маю покинути забаву о півночі? А чому маєте там лишитися аж до півночі? Той діяльог є символом життя, діяльогом людини і Бога. То нова форма діяльога, який можемо підслухати в згаданій вже повісті «Чоловік, що був Четвергом», — діяльог між Творцем і твором. Чому я часом нещасливий? — питає людина, а чому, можнаби його спитати, ти часом є щасливий? Відповідь на оба ті запити є одна і та сама. Такі є умовини, що тебе дотичать. Щож, коли в книжках Уелса і в багатьох других книжках сі умовини щезають. Людина стає Богом. Сеж фальш, — людина не є Богом! Людина має респектувати умовини життя духів, що так само є життям людей і дуже гарно, що воно так є.

Як лиш я стрінувся з християнізмом, — каже Честертон, — я ствердив, що сі ідеї, сі потреби, ся згода знаменито пасують до доктрини християнізму.

Християнізм часто нелюгідний, але і світ нелюгідний. Якщо ключ надається до якогось замку, ви знаєте, що се добрий ключ. Християнізм був після античної мудрости новою поставою мудрої людини і то поставою куди більше зложеною, куди менше раціональною, від мудроців грецьких. А через те і більше правдивою.

Гаразд, каже агностик, ти доказав згоду феєричної традиції і християнської теології? Дуже добре. Та допустім, що сі доктрини містять в собі правду, чому ж ти не можеш вибрати подрібно сю правду, прийняти те, що є доброго в християнізмі, те, що ти мігби окреслити, як моральну цінність, а лишити догми, які вже з природи річи не можна зрозуміти?

А чому, — відповідає Честертон, — не прийняти християнства в цілости? Якаж є причина недовірства? Одні не довіряють, бо думають (се теорія еволюції), що людина є собі такий гатунек звіряти. Другі не хотять вірити, бо, — як кажуть, — примітивна релігія зродилася в ігнорації і зі страху, а ще другі, бо «попи заповнили світ грубою темнотою». Відповідь на сі аргументи є одна: вони всі фальшиві. Гляньте на звірів і на людину, то побачите, що людина не подібна до звірини, а тільки ріжна від неї. Коли я став виучувати модерні ідеї про праісторію, я переконався, що наука не знає нічого про праісторичну людину, і то просто тому, що се людина передісторична. В своїй книжці *Вічна Людина* старається Честертон показати (як Кіплінг), що людина все була людиною. Агностик (недо-

вірок) сумнівається, »бо середні віки були варварські«, а тимчасом середні віки не були варварські (і Честертон написав цілу історію Англії, щоби се доказати); він сумнівається, бо дарвінізм то річ доказана, а тимчасом дарвінізм не є річ доказана: — бо чуда не діються тепер, а тимчасом чуда діються і тепер; — бо »монахи були ліниві«, але вони були і роботящі; — бо »релігійний люд є нещасливий«, але релігійний люд є веселий; — бо християнське мистецтво було сумовите і негарне, а тимчасом воно любило блискучі барви і форми золотом обведені; — бо новітня наука віддаляється від надприродного, а тимчасом вона порушається в напрямі до надприродного і то зі скорістю експреса.

Лишається об'єктивна подійсність надприродного, віра в чуда, віра в створення світа Богом. Тут, — каже Честертон, — я вірю так само, як вірю у відкриття Америки. Сі факти є стверджені величезним числом людей, а ті, що вірять в чуда, видаються мені мудрішими від тих, що не вірять. Сі, що вірять в чуда, приймають їх, бо на се мають свідків. Сі, що не вірять, заперечують чудам, бо в них є якась доктрина проти чудів. Коли я говорю ученим: грамоти середнього віку свідчать про деякі чуда, вони мені відповідають: люди середніх віків були забобонні. Але коли я хочу дізнатися, чому люди середніх віків були забобонні, то вони кажуть: бо вони вірили в чуда. Так само можна сказати, що Ісландія не існує, бо лише самі дурні моряки її бачили, а чому ті моряки є дурні, бо кажуть, що бачили Ісландію.

Така менше більше віра Честертона, що він її викладає в книжці *Ортодоксія*. Се книжка єдина силою думки і блискучістю стилу. Не моя річ судити її з біологічного боку, але якщо когось се інтересує, най собі прочитає знамениту книжку отця Тонкидека. Той хвалить Честертон за те, що він упокорив дискусійний розум перед здоровим змислом, але ганить за те, що в своїй критиці детермінізму пішов за далеко, бо аж до самоволі. Між фатальним а самовільним, — каже о. Тонкидек, — лежить природне. Бог може сотворити, що захоче, але істота, раз створена, має свою природу і свої права. Грушка не є розположена родити туліпани. Тут теолог віддає честь науці.

Великим гріхом двох останніх століть була гординя. Людська інтелігенція, пня від успіхів, дійшла до того, що занедбувала реальні гальми і нехтувала традицією людського роду. Вона скінчила на тому, що запроторила себе, як та гусениця перед облазом, в якийсь детермінізм, той, що вона його сама видала, в сіти, що їх сама собі випряла і піддалася під кормигу якимсь потворам, що їх вона сама собі створила. Честертон завдав собі труда не жалюючи сил, ні кебет, щоби поводити інтелігенцію з традицією. Супроти Шова і Уелса він

є конечною противагою і, якби він сам з усмішкою сказав, — противагою масивною і тому важливою.

Йому можна закинути, що він часом паде жертвою своєї власної віртуозності. Як той фізик, що розгортає симетричні формули і знаходить в них право світа, бо і Бог є геометром, так і Честертон, перекидаючи парадоксами, будує образ реального, бо реальне є сумою парадоксів. Але таке перекидання парадоксами вичерпує читача і він відчуває заворот голови. Він так добре бачить, що Честертон є блискучий письменник, що аж не бачить того, що Честертон передовсім глибокий письменник. Серед тих його мерехтливих фраз не віднаходимо того звичайного і простого життя, що його Честертон так захоплює і до якого любови хоче нас наклонити, життя, яке саме вискакує нам перед очі з кожної сторінки, коли читаємо Дікенса. В своїх романах добирається Честертон до світлості найживішої інтелігенції, але тим романам бракує життя. Се досить, але для письменника, який хоче запровадити нас від інтелігенції до життя. Навіть в такому творі, як *Ортодоксія*, доводиться нам відкрити ту гарну будівлю його доктрини аж тоді, коли вже трохи отрясаємося від того осліплюючого блиску його стилю.

В часах нездорового раціоналізму Честертон пригадав людям, що розум то чудовий інструмент, але такий, що вимагає матерії і якщо предметом його не є світ реальний, він нічого не продукує. Казка, що Честертон нею послугується, щоби зясувати ту концепцію, яку Бравнінг утворив про всесвіт, та сама казка може нам послужити, щоб зрозуміти краще і світову концепцію Честертона:

»Концепція, що її Бравнінг утворює про всесвіт, не може бути краще віддана, як тою старою, ядерною казкою про п'ятьох сліпців, що надібали слона. Один взяв слона за трубу і каже, що слон то якась гадина. Другий бере за ногу і присягається, що слон то якесь дерево. Третій оперся о слона і готов повірити, що то мур. Для того, хто зловив слона за хвіст, слон є мотузом, а для того, що за ікли, слон є шаблою. Оттака філософія Бравнінга. Та він ріжниться від психологів декадентів і імпресіоністів тим, що думає, що хочай сліпці мало правди відкрили про слона, слон проте лишається слоном«.

Для Честертона, як і для Бравнінга, під всіма теоріями, збудованими інтелігенцією, що так ріжняться між собою, як отсі вискази сліпців про слона, всесвіт лишається предметом стійким, чудесним. В тому всесвіті помагає нам Честертон закріпитися глибше, щоби не датися унести чотиром вітрам розуму в блискучі і короткі висоти, по яких наступає упадок.

Мирослав Гоца

Візуалізм або примітивізм світовідчуження

„Чужинець споглядає на Вестмінстерське Абатство, на Трафальгар сквер, на Гайд Парк, на святого Павла, на Тавер, на першу в світі флоту, і думає про велику культуру того народу... Але вона не в каміні, не в залізних потворах. Вона в тих людях, які своїм запалом творчості і формування наповнюють мертву матерію динамічною силою.“

Д. Д. Вістник IX б. р.

Між „глибокими“ сентенціями, виписуваними великими буквами на передових шпальтах „Вістей“ ВЦВК, знайдете й таку сентенцію „мудрого й геніяльного вождя“: „Утворено нові галузі виробництва: станкобудування, автомобільна промисловість, хемічна промисловість, моторобудування, літакбудування, комбайнобудування, виробництво потужних турбін і генераторів, якісних сталей, феростопів, синтетичного каучуку, азоту, штучного волокна і т. ин. і т. п. — Сталін.“ (Вісті ВЦВК 1934 Ч. 257). Прочитаєте се і... лишиться вам велике „і“. Се „і“, що мимохіть виривається вам по прочитанні сеї сентенції-цитати „любимого й великого вождя“, криє щось у собі. Воно недосказане але ясне; воно має свій сенс. Без нього ся цитата звернула б увагу тільки на ідіотичність і—на мягкість хребтів хохляцьких, — колиб ся ідіотичність і безхребетщина не лучилася тим „і“ з якимось глибшим явищем. Се явище психологічної натури; воно — проблема, сенс відношення дикої і примітивної людини до культури, безкультурності до цивілізації і Сходу до Заходу.

Є два способи, два роди процесів, що dokonуються в нашій свідомості, коли стрічаємося з новими формами і симптомами життя — два світовідчуження. Життя можемо оглядати й відчувати. І в однім і в другім випадку переживаємо його, але ріжно. Залежно від того, що вразило нашу свідомість—зовнішні симптоми явища, чи його сути. Все і в кожному випадку перше вражають нас зовнішні симптоми, а пізніше слідує реакція нашої психіки — переживання. Ся реакція в інтелігентної людини є вчуттям у дане явище — дошукуванням його „інтимної“ причини, його сути. Змушуємо до праці інтелект і він, в сполучі з чуттєвою сторінкою душі, становить уже вищий процес пізнання. По довершеном акті пізнання, ми вдоволені, чуємо, що дана річ вже не є загадкою, вона ввійшла в нас самих, в нашу душу. Тоді вже можемо зі сприйнятого факту робити висновки. Вони будуть направду інтелігентні—суттєві.

Мабуть для гармонійної праці душі й інтелекту, до нормального процесу пізнання потрібне те „відчування факту“, „інтимне“ входження в нього, інтуїція. Отсей вищий степень розуміння річей, се співучасть „чистого інтелекту“, на який впливають подраження змислів ззовні, з розумінням нашої душі; інтелект і інтуїція, розсудок і емоція співділяють тут гармонійно.

Противенством вищого степеня сприймання життя — є примітивізм сприймання й пізнання — візуалізм. Як психічний процес пізнання — се процес односторонній, спричинений плиткістю душі: певними комплікаціями духового недорозвитку, або комплікаціями емоціональної натури. У поверховної людини процес пізнання не сягає аж до дна душі, бо в нього віднято його найважливішу частину: переживання і відчуття факту, попереджене браком розуміння і зусилля заглибитися в суть спостеріганого явища.

Примітивна людина, оглядаючи нові річі, задержується тільки на їх поверховности, на їх зовнішніх симптомах — на формі і на тім кінчиться її процес сприймання. Їй вистарчить ствердити контраст і занотувати в свідомості прийняті змислові враження і на тім тільки прийняттям поверховности, без вчуття в глибину факту, в його суть, робить вона висновки й реагує. Вузкість і ограниченість душі примітивіста не дозволяє сприймати світ глибше — не має він розвиненої скалі почувань, брак йому здібности вчуватися — брак інтуїції.

І так, коли світом людини натхненої є світ інтимности, сутніх причин — ідей, — світом плиткої людини все є світ симптомів, зовнішности, матерії — світ форм.

Примітивна людина робить висновки без розуміння справи й річі, без її пережиття. Сі два роди людей різняться між собою якнайбільше. Між ними ніколи нема порозуміння. Перший розуміє життя суттєво, розуміє, що форма се явище друге, викликане і створене її духом — ідеєю, другий, ніколи не годен підвестись вище в світовідчуванні — розуміє життя і світ та їх суть як форму. Він все твердитиме, що „форма приносить ідею.“ Для него тайною є факт, що усе ідея творить форми; що тільки вона може творити форми живі і оригінальні; що голе створення форм ніколи не викреше ідеї, не дасть їм їхнього духа.

Чи можна творити форми, не маючи їх духа, їх ідей? Можна тільки наслідувати вже готові форми, створені духом, вже інстнуочі. (Потверджує се історія Росії кожним своїм свідомим рухом.) Форми, творені без суттєвої їх причини ніколи не є оригінальні, тільки наслідувані; ніколи не будуть живі, бо під їх найніжнішою поволокою все критиметься не їх ідея-дух, але дух варвара, примітивіста, що надів їх на себе як декорацію, часто болючу, як татування диких.

Один маленький приклад з тисячі подібних буденщини. Мала і звичайна так в часах демократії історія, що може бути символом-прообразом історії сучасної інтелігенції.

Був собі хлопчисько. Не хотіло йому вчитися й батько лишив його дома на господарстві. Тимчасом його шкільні колеги пішли „вище до шкіл.“ Два роки пройшло спокійно. Та ось на третій сталася зміна. Одного дня він кинув роботу в полі. „Не буду господарем, піду до школи і буду вчитися“ — заявив здивуваним і втішеним родичам. І дійсно надзвичайно скоро з великим зусиллям і успіхом надробив страчений час. Пішов до школи. При його здібностях здавалося б буде „потіха“—надія... Але ось що: по кількох місяцях солідної праці псується, „батарує.“ З бідю скінчив школи і стає дипломованим „інтелігентом.“ Але цікаво, що весь час, як ходив до школи й описля найбільшою його амбіцією було „гарно вдагнутися“, аж до пересади. Міна в нього все певна й вдоволена. Голова високо. Що за причина? Ось він, коли був ще дома бачив, що його колеги, які „ходять до шкіл,“ „інтелігенти.“ Захотілось і йому стати „інтелігентом“, та сю „інтелігентність“ зрозумів як одержання диплому й „панське вбрання.“

Сей факт дасть нам змогу ближче заналізувати істоту візуалізму й розуміти інші більш зложені візуальні (поверховно-змісловні) реакції людини. Бачимо, що тут велику роль грає наївна амбіція, бажання бути рівним і вищим від тих, які імпонують, але, коли ся амбіція є в плиткого типа, реалізація її предмету обмежиться все до зовнішніх симптомів предмету, до—„панського вбрання.“ Цікаве тільки, що є причиною, яка не дозволяє тим людям вийти поза симптоми, поза форму і вглибитися в суть річі. Найважлишою причиною мусить бути гатунок — раса людини. Мусимо признати здібність глибшого уймання життя—вродженою. Кожна людина має диспозиції, менші або більші, бути інтелігентною, глибшою людиною. Але часом заходять комплікації зовнішнього характеру, що не дозволять тим диспозиціям розвиватися. Бо є зовнішні і внутрішні причини. Внутрішні—дуже мала вроджена інтелігенція при великій амбіції, часом навіть мегальоманії, зовнішні — зміна обставин, нове окруження.

Візуальне звуження свідомости переживає часово людина може кожна, коли опиниться в дуже відмінних, нових зовнішніх обставинах, що могутньо впливають на її змісли. Се переживає кожний провінціонал, що опинився перший раз у великому гамірному місті. В Америці такого називають грінгорном (greenhorn—„зеленяк“—„галайко“). Один фейлетоніст дуже влучно схарактеризував сю людину. „Хто се осей грінгорн? Менш-більш се те саме, що депер в горах, дебютант на сцені, сімнацятільтний хлопчина перший раз закоханий в досвідченій жінці. Се новик, що перший раз в Америці, що її не знає, а вона його приголомшує. Грінгорна легко пізнати

на вулиці з першого погляду. Ходить инакше, ставить більші кроки, ступає поволі з задертою до гори головою й витріщує очі на багатопверхові дома, потручує скоро йдучих, оглядається за жінками, дивується, коли викинуть його раптом з праці. Найчастіше зле говорить по англійськи, є занадто чемний, коли спішитися, не попхне нікого навмисне... При тім, доки не подере привезеного вбрання виглядає так якось... якби був не пристосований до життя.¹⁾ І сей стан візуальної галайковатости триває тільки якийсь час в інтелігентної людини; з примітивіста—робить вічного грінгорна. Тоді такий осібняк, коли привикне до обставин, все буде далі грінгорном, бо все матиме, або довші штани, або за сорокату краватку, а все матиме певнішу міну від уродження, та потручатиметься на вулиці навмисне. Та ще коли верне до краю, не подасть руки колишнім знайомим, ходитиме якось инакше як всі, часом тільки протекційно з таємною й певною себе міною оповідатиме здивованим землякам про чужі краї та про „контрасти“.

Для прикладу такої лекції про „чужу культуру“ наведу звірення „рідного“ примітивіста-грінгорна, що виїхав закордон, побачив світ, Європу й культуру, порівняв його з рідним краєм поверховно, не вчуваючися в суть ріжниць і ось як йому перевертається в голові: „Селянин хлібороб не вміє науково думати... Селянин думає, що в житті нема ніяких сил, що рухають все, бо він думає лише про одну силу, яку називає богом. Що де не робиться, селянин думає, що то робить бог. Ось що люди роблять з бідними й темними людьми. Мої родичі й кривняки, мої сусіди й далекі, всі села великої й нещасної України... Отсі добрі, працьовиті люди плачуть, моляться, платять, повзуть рачки і стукають головою в землю, діток своїх змалечку залякують „богом“..., а недалеко від їх в містах гуде шумить і блискотить инше життя, повне наукових думок і формул з математики, фізики, механіки, хемії і ин., ростуть нові будівлі, гуркотять машини, біжать потяги, плывуть пароплави, летять літаки з людьми, що те все роблять, будують, все те розуміють... Аж сльози тиснуться в очі, коли поглянеш в бік села..., що рачкує з переляку перед вигадкою „богом“... І така ціла Україна. Науково не думає лише релігійно. А через те не в силі ані рахувати, ані сили природи розуміти, ані проти неволі засобу шукати.“²⁾

От бачимо, що грінгорнові все кидаються в очі контрасти між своїм й чужим оточенням... Гудіння міського життя створює й гудіння в його голові, хаос і його малоінтелігентна психіка галайковіє і звужується до поверховності. Контрасти й ріжниці розуміє як вище — симптомами, візуально, — то

¹⁾ Janusz Makarszyk, USA Obrazki z Ameryki powojennej. Warszawa 1925 s. 7.

²⁾ М. Шаповал, Засади української визвольної програми. Прага 1927 ст. 8.

що можна очима зловити без заглиблення в суть причини „культурности“ міста а „некультурности“ села. А хто тому винен? — очевидно — Бог. І раб бунтується та намагається реагувати, робити висновки, робитися культурним. Та вся його реакція обмежується до поверховности, до форми, до „панського вбрання“. Для ньогож „культурною“ роботою є „організація матерії відповідно людським потребам. Лише ті — на його думку — роблять культурну роботу, що виробляють формули для організації матерії“. Такий тип, віхавши в Європу й оглянувши могутні обриси її форм, не зміє вчутися в Європу-суть, зрозуміти, що оті форми се століття гігантних зусиль духа націй Заходу, гоненого великими ідеями, якими він отсі форми створив і уктив, увіковічнив свою могутність. Сі величні форми се не якась примха культурних людей, як йому здається — вони не творили їх, щоб показати себе, се не вавилонські вежі, се не форми для форм, а творили їх під напором дійсних потреб і ідей, які родилися на підложжі отсих дійсних потреб та натхнули душі й спонукали їх до тих „гігантних зусиль“, до енергії оформлювати се, чим жив дух. А грінгорнові все здається, що сі величні форми, гудіння, комбайни і літаки, се культура — і примха; здається йому, що зараз станеться подібний сій культурі, що йому так імпо-нує (і яку ненавидить з цілої душі тому, що чується нищим перед нею), коли прибере, збудує в себе отсі форми, коли надіне фрак і обітне бороду.

„Культурною роботою“ отже для кожного Микити, що виїхав у світ і побачив що „на світі инакше“, буде те, що для Микити Шаповала чи Михайла Рудницького (що „теж бував в Європі“...) „організація матерії“ і „формули для організації матерії“. Йому все здається, що саме перенесення чужих форм, які заїмпонували йому, на рідний ґрунт без найменшого вчуття в ідеї, що породили там отсі форми, зрівнає нас з тим „ширшим світом“. М. Рудницький, пропагатор і „спец від літературної критики“ хоче сю Шаповалівсько-Лєнінівську методу „дорівнювання і перевищування“ примінити до нашої, „вузкої літератури“. Він до нині твердить і боронить тези, що не треба звертати уваги на зміст, на ідею літературного твору, а тільки, щоб він був літературний і „дорівнав старшим культурам“, треба йому дати форму. Так якби то можна було взагалі творити і оформлювати, не знаючи що маємо оформлювати, і не маючи в душі ідеї дійсної і природної, а не механічно наслідуваної. — Він мудрує: „Книжка — спроба порозуміння; спроба порозуміння — компроміс; компроміс — уступка ідеї для форми“³⁾. Не дивне отже, що грінгорнові здається, що „форма вислову приносить зі собою якусь ідею“. Годі се розуміти, для грінгорна од-

³⁾ Михайло Рудницький, Між ідеєю і формою, Львів 1932 стор. 223.

наче воно самозрозуміле, бо він не сягає ніколи далі зовнішності форм, „панського вбрання“; він не годен збагнути, що ще не „стане паном“, як вдягне панське вбрання й зажере голову: всі пізнають, що під тими формами, міною й вбранням ніякий „європеець“, а тільки Михась, Гриць чи Микита. Часті се типи в життю й не дурнож, що на них зложив нарід влучні приповідки:⁴⁾ „дай хлопів дзигарок, а він його за хелеву ховає“, або польське: „сер chłopi nie gitara...“ Те, що один говорить про літературу, те другий — про культуру. Послухаймо напр. М. Шаповала: „Наша музика й пісня — хоч і солоденька, але примітивна; показчиком сього є в нас бандура й сопілка, а в культурних націй — симфонічний оркестр, піано і ін“. Візуалізм пробивається тут виразно. Прихильник коли побачить в чужого „симфонічний оркестр“ пригадує собі рідну „примітивну бандуру“. Ся бандура стає в нього мірилом нашої культурності! „За українським народом культурна історія не числить ні одного винаходу, одкриття... щоб збудувати нам свою культуру нам треба її перебрати у інших... Взяти зміст, себто головне, і вилити його в українську форму“. А що розуміє під змістом культури?: „Культурою є збільшення знань... в переробці всякої матерії (каменю, дерева, металю і ін.)“. „Само наше культурне відродження можна мислити, як процес міжнародної культурної позички. Коли якийсь тупий український „націоналіст“ базікач говоритиме, що він „ненавидить“ якусь культуру, то се найбільший ворог відродження української нації... З культурного боку ми можемо бути лише інтернаціоналістами, бо від сього залежить врятування нашого народу“. Отже „прийняти зміст чужої культури і дати йому українські форми“ — нова концепція. Йому байдуже чи се московська чи инша культура, бо він не розуміє суті змісту, він реагує тільки на її симптоми. В нього є рецепт культуротворчості готова як і у всіх візуалістів: „формувати камінь, залізо і бетон“, будувати проф. союзи, приймати зверхній вигляд культурності. Але тут і доходимо ще до одного явища: універсалізму зродженого примітивним розумінням життя і явищ⁵⁾. Придивімся як мотивує і як виводить він інтернаціоналізм з поверховних симптомів життя, яких причини і цілі не розуміє й не відчуває; „Ми буржуазний націоналізм відкидаємо рішуче і протиставимо йому свій інтернаціоналізм ... Погляньте, що навколо нас робиться! Йде політичне

⁴⁾ Під „хлопом“ тут символізується примітивіста типу тут розгляданого. Даю сю примітку тому, що сі „сентенції“ зідливі і не менше правдиві та влучні. Отже, щоби хтось злобно не змішував поняття „хлоп“ в тім значінню з поняттям „селянин“, бо між селянами стрічаємо менший процент „хлопів“—грінгорнів, як між „інтелігенцією“ демократично-соціалістичної доби. Питання се ширше було розглядане в статті „Інтелігенція професійна і духора“ Вістник ч. V і VI б. р.

⁵⁾ Про глибокі мотиви і джерело народження універсалістичних теорій див. ст. „Універсалізм“ Вістник кн. VII-VIII, IX і X 1934.

зближення, організуються щодня якісь міжнародні обіднання, („інтернаціонали“), соціально-робітничі, селянські, ...професійні, поштово-телеграфічні, червонохрестні, туристичні, наукові, мистецькі і ин... Обмін товарами,... що дня перекладаються тисячі книжок... Отже ми маємо перед собою явище інтернаціональної співпраці політичної, господарської і т. п. „Але наш інтернаціоналізм мусить бути не лише політичний, господарський і культурний, але й моральний... ненавиджу українську буржуазію і люблю російського робітника“. З поведінки симптомів таких фактів як „виміна товарів“, „дипломатичні взаємини і червоний хрест“ робить він висновки, що їх форму треба механічно прищепити націям, сплюснвши до форми розуміння самої нації.

Грінгорн-візуаліст не здобудеться ніколи і в ніякім випадку сягнути поза форми і зовнішні симптоми до глибини даного явища. Все його світовідчування спирається на поверхні світа.

Досі бачимо ми лише його розумовання, тепер пересвідчимося, що й в практиці грінгорн кермується і йде за примітивним наставленням. Коли грінгорн дірветься до влади й стане організатором суспільного життя його пасією є „доганяти і переганяти“ тих, що досі його перевищують. А отсе догонення має довершуватися... формою: комбайни, будівлі, літаки і т. п. В Європі по містах є трамваї й електрика, „в нас се буде на селі“ (Ленін); в Європі є „симфонічний оркестр“, повикидаймо всі наші „примітивні бандури“; в Європі є різноманітність форм і оригінальність в літературі, „приймаймо сі форми“ і т. п. І радіє примітивіст, що „екультурнів“: „С Р С Р за сей період (XVII роковини большевизму М. Г.) перетворився в корені. З країни аграрної став індустріальною, з країни дрібного сільського господарства став країною крупного, механізованого сільського господарства, з країни темної став — вірніше стає країною грамотною і культурною. Сталін“ (Вісті ВЦВК 7 XI 1934 „Під прапором Леніна-Сталіна“). І гуде Схід в леті до перемог, гонений баранячо впертими і примітивними „геніальними і мудрими вождями“. І стає вам перед очі пручання темного духа, що кидається в свій норі, „будує“ і цофається, темніючи чимраз дужче в конвульсіях, стараючися надягнути на себе нові форми, затісні на черево, заширокі й зависокі на голову, задовгі штани. Пригадаймо Володимира Іліча теж „геніального вождя“ та його вигукі й мрії про зєвропейщення Росії та перевищення Америки. „Се пронизування західної цивілізації до Росії мало на думку Леніна наступити передовсім на полі техніки... підносилися голоси чимраз частіше, що світ і будучина буде належати до зовсім змеханізованих людей; сі люди, шойно вільні від якихнебудь поривів і емоцій душі зможуть вповні використати благословення нових форм життя. Сам Ленін числив, що осягне російський робітник в сей спосіб поступенно вищість

над західно-європейським... З того получения гвалтом двох зовсім противних собі форм культури повстав отсей новий... дивогляд: світ „романтичного-раціоналізму“, машинової утопії, повстав отсей ланцюх зовнішних суперечностей так характеристичний для большевизму у всіх зовнішних справах... В сей спосіб Ленін сподівався допроводити до кінця сей великий процес, започаткований Петром В.“ Одначе „Ленін, що проповідував визволення людства не зумів ніколи взнестися понад того духа реакції, гвалту, ненависти і задушування кожного противника“⁶⁾. Країна вічних експериментів механізаторських і механічних пройшла нове потрясання, нове не перше і не останнє згвалтування своєї натури, натури самого життя. Його перевернулося горіногами, щоби скотити його знова взад. Згвалтувавши сутні закони життя, намагаючись з його зробити машину і видерти йому духа, змусилося Росію ходити на руках і скакати вище хмар. А ся країна — мячик у руках своїх „геніяльних вождів“, наложивши на лице маску й втатувавшись після нових приписів Кремля, та роблючи надлюдські зусилля вдержати рівновагу в стоянні на руках, — в душі далі задержала свою впертість і задофаність світогляду, а в очах вічний вираз ніяковости і баранячої тупости. Ся країна, досягнувши „гігантних довершень“, далі ховає в бруднім, але втатуванім тілі вічного духа-Сходу, якого не зрушать ніколи всі „геніяльні“, бо мають в собі того самого примітивного духа, що не може перебити китайського муру й тюремних ґрат, якими відгороджений від нормального росту, ніяким добудованням нових в'язниць. Сей дух, бичований сам собою, насилуваний розперезаним варварським інстинктом і жаждою невмитого і бруталного власного тіла, дух сей ніколи не здобудеться на зусилля перебити мури своєї брудної в'язниці, бо гонений в тісній келії „до поступу й перемог“ тупіє ще гірше й ховається в найтемніші закабаки своєї понурої нори, даючи своїм вікнам-очам отсей вираз баранячої ніяковости, який то все родиться тоді, коли вас, надівши на ноги постолі й скувавши їх, змушують ставати в перегони з витренованим спортсменом. І він ніколи не здобудеться на зусилля визволитися, за чим так тужить, бо він вічно пасивний і слухняний своєму власному тілу, інстинктам і їх непогамованости. Колинебудь збудиться в нього іскорка акту — він мусить пробувати стати на ноги, а в сей мент валах-тіло призвичаєне до переверненої позиції, нищить кожний активний спротив своєї душі — замурує її ще гірше.

Се не „фантазування“ ані „словне унесення“. Дух Сходу примітивний до безмеж і примітивні є далі, бо всі його зусилля і енергія скеровані, щоб вивчити тіло карколомних штук, щоби не датися випередитися ніякому чужому цирковому акробатові, ніякому джонґлерові. Його задушуеться, щоби змеханізувати життя

⁶⁾ René Fülöp Miller, Lenin i Gandi стр. 113—123.

і змушується дутися і надимуватися, щоби приноровитися до неприродної форми. Він, мліючи з перевтоми, мусить набирати міни і зовнішньої поверховності європейської. Що Захід у середині інакший і що душа та її зміст творить форми, сего Росія ніколи не зрозуміє і не відчує. Вона дуситиметься, натягаючи фізіономію, щоби перетворити духа. Се вічна історія всіх зусиль Сходу.

Доходимо до суті нинішньої проблеми, до її розуміння. Візуалізм-поверховність світовідчуження се основна риса психології Сходу та всілякої незріжничкованости. Се — сприймання життя й його фактів з його зовнішніх зорових симптомів і ознак, без найменшого вчуття, зрозуміння, що криється поза тими симптомами, що є їхньою причиною духовною, що є їх суттю. Отсей брак відчуття і розуміння суті життя ціхує всіх примітивістів, ціхує всіх „мудрих, великих і геніальних вождів“ Сходу.

І пригадується вам кінець XVII-го віку, коли то один з грінгорнів російських Петро „великий“ інкогніто, як Михайлов, їде підглядати Європу. Отсе „таинственное путешествие на Запад“ може стати символом всіх „путешествий“ варварів, що оглядають культуру Європу, варварів, що мають претенсію бути шанованими, але чуються меншими перед цивілізацією. „Петро вибрався закордон — оповідає російський історик — щоб оглянути дивогляди цивілізації, багато навчитися; цивілізована Європа вислала дві свої представниці з своєї сторони поглянути на Петра на „ету диковину“, вислану нецивілізованою Європою“. Були се дві жінки, курфіретиня бранденбурська Софія з дочкою Шарльотою. Отсі жінки висловлюючися про нього, зауважили дещо з сутніх питимостей варвара, що хоче стати цивілізованим. Софія робить замітку: „Это государ очень хороший и вмѣстѣ очень дурной; в нравственном отношеніи онъ полный представитель своей страны.“⁷⁾ „Диковипы“ цивілізації так розніжили його, що в анатомічнім заведенні Бергама „заставили (своихъ русскихъ спутниковъ) зубами разрывать мускули трупа“. Та як „поняль“ цивілізацію і культуру бачимо з його дальших „геніальних реформ“, що зачалися „брадобритіям“. Отсе „брадобритіє“ може бути прообразом всіх російських „гігантних досягнень“ в напрямі зближення до Заходу. Петро вернувши з Заходу зачинає реформи. „Утромъ 26-го августа, толпа всякого рода людей наполняла деревянный Преображенскій дворецъ, гдѣ Петръ принимая вмѣстѣ съ знатью людей самыхъ простыхъ. Тутъ, разговаривая съ вельможами, онъ собственноручно обрѣзывалъ имъ бороды, начиная съ Шеина и Ромодановскаго“. Інші догадалися і самі почали голитися, а недогадливим на обіді у Шеїна пообтинав

⁷⁾ С. М. Соловьев, Історія Росії Т. XI—XV 2 изд. стр. 1170—74.

бороди вже не сам цар, а його блазен. Рівночасно з тими реформами йшла кривава розправа зі збунтованими стрільцями, які кривим оком дивилися на всілякі моваторства „цивілізаційні“ Петра, на „німецькі“ порядки і його прихильність до „клятих німців послѣдующихъ брадобритію“. Історія вкладає йому в уста такі слова: „Я німець, послѣдующій брадобритію: так вот же вам ваши бороды!“ І сам власноручно відтяв голови першим п'яти стрільцям, а пізніше відрубували всі його прибічники, а він сидючи на коні злостився, коли „декотрі бояри бралися за діло з тремтливими руками“. Тільки полк. Елюмберг і Лефорт відказалися від сеї „забави“, говорячи, що „в їх краях таке не водиться“. 195 стрільців повішено в Новодіичім монастирі перед келією сестри Петра Софії, яку підозрівав о змову з стрільцями; вони висіли там пів року. Тут найкраще уявляється отся „двойственность натури Петра“, яку підмітила бранденбурська Софія і ота вічна „двойственность“ — сі противенства підмічені Рене Фільоп Міллером у Леніна і в большевизмі, се прикмета непогамованого варварства, що хоче — не змінивши своєї внутрішньої суті — гвалтом не то визволитися з варварства, але й перевищити найкультурніші краї і народи. Щоби сего діпняти старається уподібнити до них зовнішню поверховністю, а й заімпонувати їм сею поверховністю, показати їм свою вищість блеском поверховности, яким то так все імпонували росіяни в Європі й в себе перед чужинцями: розкидання грошей, навмисне нищення дорогих річей для заімпонування. Росіянин, коли нищить одіж чи інші цінності то на се, щоби заімпонувати чужому тим, що „йому стати на се“ й стати йому сейчас надягнути ще більш дорогоцінну й сорокату. Нагадує він тим кухарку, що виїхала з провінціального галицького містечка до Відня (історія правдива) й там вийшла заміж за якогось багатого купця, „зробила щастя“. Коли відвідувала пізніше рідне містечко, віхала до нього майже тріумфально, вистроєна почудернацьки, розсипуючи по вулиці гроші, кажучи зносити себе на руках з поїзду до повозки, завязувати комусь черевик і за все платила і платила неймовірно високо.

(Докінчення буде)

В. Чагарник

Коли партія розкладається

Роберт Міхельс, знаний соціолог, професор в Базелі і Турині, в одній з своїх новіших праць порушує надзвичайно актуальне й дражливе в демократичних суспільностях питання — питання упадку, змиршавіння, розкладу партій.

Поки партійні провідники борються за впливи своєї партії в суспільності і за свої — в партії, доти зберігають завзяття і свіжість думки. Але справа міняється з хвилиною, коли впливи здобуті і посади провідників забезпечені. «Хто раз діпняв щабля партійного провідника, той неохоче дає себе стягнути на нижше становище. Се булоби проти законів соціальної волоскуватости. Кожда свідомість власної потуги викликає пересаджене поняття про свою «великість».... Один з найчесніших християнських послів в італійській палаті (перед війною), Піо Віяцці, член республіканської фракції, сказав колись, що «кождий, раз вибраний посол, завжди робить все можливе, щоби знов бути вибраним... Таким способом ті, що перше були ідеалістами, починають думати лише про задержання свого передового становища в партії, вважаючи останню як відскокну при осязі особистих цілей і махінацій. Про се думав Герцен, коли казав: «Дайте Прудонові теку міністра скарбу — або зробіть його президентом — і він стане другим Бонапартом». Про трансмутацию демократичних провідників прекрасно висловився (своєму синові) Альфонс Доде: «дуже скоро найліпші прикмети тих провідників обертаються в їх протилежність: ентузіазм стає облудою, красномовність — балакунством». Коли партія розбудована, міцно тримається на ногах, — многі провідники дізнають «почуття насичености, властиве кождому, хто осягнув свою ціль».... Характеризує такого провідника також — «здібність пристосовуватися до нового, недемократичного або його ідеям ворожого окруження». Напр., серед соціалістів, попри людей з непохитною вдачею є й такі, що «настільки залякані новим окруженням, що бояться навіть вимовляти слова «колективізм» або «класова боротьба», слова, яким вони завдячують своє становище». В кождім разі «певно, що коли проваджений вступає на щабель провінційального провідника, а потім столичного, то в світі його поглядів наступає далекосягла переміна, що часто-густо граничить з повною трансформацією. Соціаліст Евген Фурнієр¹⁾, в 1870-х роках завзято виступав

¹⁾ Хоч автор ілюструє свої тези часто прикладами з історії соц.-дем. партії, але ці тези поширює також на всі демократичні.

за тим, щоби соціалістичні послы в Палаті віддавали партійній касі свої дієти (9.000 фр.). З початком нашого століття, той самий Фурнієр, вибраний в межичасі послом, заявив, що постановою партії, щоби відступати їй частини посольських дієт — для нього неприємдыва, хоч сі дієти в межичасі підскачили на 15.000 франків. Змінюються погляди на дієти, змінюються й погляди на партійну тактику.

»В таких випадках — провідник бере власну переміну за конечний наслідок переміни окруження. Йому здається тоді, що часи змінилися та що вони вимагають нової тактики і нової теорії. Дозрілій добі мусить, мовляв, відповідати дозріла думка. З потреби проводу знайти психологічне пояснення і виправдання власної метаморфози, повстала в великій частині — ревізіоністична й реформістична течія (в соціалдемократії²).

Один видатний провідник італійського клерикалізму Пилип Меда признав, що воліє перемогу ревізіонізму від неприєднаного синдикалізму, але є тої думки, що »найінтимніша суть соціалдемократичного ревізіонізму полягає, без сумніву, все ще на тім самім матеріалістичнім погляді на людину й історію, на погляді, який в ревізіонізмі, через контакт з скептичною й епікурейською душею буржуазії, яка в ніщо не вірила, — приймає в ревізіонізмі ще гірші форми. Так що можна твердити, що ревізіонізм ще гостріше суперечить духові християнства, аніж революційна неприєднаність правдивого синдикалізму«. Певно, ревізіонізм — і то не лише в соціалдемократичних партіях є часом здоровим бунтом проти фрази і крикунства »ортодоксів«, але рівночасно »виражає скептицизм розчарованих, втомлених, тих, що стратили віру«.

»Особливо наглий перескок від опозиції до участі у виконуванні влади, має сильний вплив на психіку провідника. Ясно, що доба політичних переслідувань, ставлення поза правом, в державі і в суспільності, високо тримає етичний рівень партійного проводу; хочби тому, що здалека тримає від партії егоїстичні і карєровницькі елементи. І навпаки, часи перемоги або замирення понижує рівень партійного проводу«. Можна се сказати і про старих провідників, що звикли до темряви чорного кута. Ласка уряду ділає на їх додатні прикмети мов соняшний удар, або зазнають вони основної зміни барви. Се відноситься також і до нових провідників, які взагалі з'являються на овиді лише тоді, коли партійне сонце починає ясно світити. Се зявиться передбачав для соціалдемократії Бебель. Він казав, що коли партія заклочає з урядом або частиною буржуазії компроміс, то

²) Ревізіонізмом або реформізмом в соціалізмі називається течія, яка піддавала критиці деякі »закони« Маркса (концентрація капіталу, пролетаризація селянства, загострення класових противелств) і вимагала співпраці з противником (буржуазією).

від неї відпадають найліпші борці, прилучуються ж натомісць »попутчики«¹ дуже сумнівної вартости.

В Італії, в добу переслідувань, всі наукові спостерігачі виставляли найкраще свідомство моральним кваліфікаціям соц.-дем. проводу. Але ледви італійська соціалдемократія завершила в бік порозуміння з урядом, (около 1900 року), як голюсно залунали голюси про зацепад моральних якостей проводу, про вступ до партії елементів, що використовували партію як відслючно для здобуття посад... Подібне шумовиння наплинуло до партії й по перемозі російської революції».

Коли партія наповниться такими елементами, тоді одиниці (з проводу) зачинають утотожнювати себе з партією, з тою чи иншою »великою справою«. Тоді демократичні провідники »вимагають від мас послулу і по змозі мовчазливого приняття і виконання їх... заряджень«. Коли того вимагають провідники ордену (чину) або армії — се не ділає на організацію розкладово, навпаки, се лежить в самій засаді тих організацій, бо вони вимагають від своєї маси лише заховання послулу, який уважається тут за найвищу чесноту. Але коли того слішого послулу починають вимагати демократичні провідники, які — в своїй засаді — є лише виконавцями »загальної волі«, »волі народу«² — то в тім лежить облуда, розбрат між декларативними гаслами і дійсним поступованням, яке підриває довіря і до проводу і до самої (демократичної) доктрини. Таким демократичним провідникам — »видається цілковито незрозумілим, як можна критикувати вчинки найвищого заряду партії, бо в глибині душі думають, що стоять понад всякою критикою і навіть понад партією. Енгельс... нарікав, що провідники німецької соціалдемократії ніяк не могли звикнути до того, що хтось, хто має уряд і шану, через те не має ще права, щоб його лагідніше трактували від маси. А вже просто обурюючим вважають провідники, коли проваджені ділають в супереч їх пропозицій і пересторог».

Провідники партії, що знаходиться в такому стані — дуже не люблять опозиції. »Кожну нову опозиційну течію в партії стараються здискредитувати як демагогію; безпосередний відклик незадоволених з партії елементів до мас, хочби впливав не знати з яких шляхетних мотивів, пятає управа партії як невідповідне втручання в несвої справи, або як злісну спробу підкопати партійну карність, дарма що такий відклик безсумніву є основним законом демократії... Чудодійне слово, яким провідники партійні, що є при владі, з давних давен прогоняли немилі їм явища в партійнім життю, звалося: загальні інтереси. Особливо завзято висувають при тім аргументи військової натури. Пригадують, що проваджені, вже з тактичних причин — в імя збереження потрібної перед ворогом партійної спайки — під ніякими умовами не сміють тратити віри в своїх, нимиж вибраних, провідників. Особливо провідники німецьких (передгітлерівських) професійних робітничих союзів, серед яких авторитарний дух могутніший ніж

деінде, залюбки приписують своїм противникам в робітничім русі «злочинні наміри» або те, що ті мають нібито за ціль своїми нападами лише «ослабити карність союзів». В перекладі з офіційної мови союзанських урядників на офіційну мову державних урядників, відповідаючи се термінові — «підбурення підданих проти влади».

Коли проти партійних провідників здійснюється буря в низах — тоді пускають в рух демагогію. »Принагідне, чисто формальне підпорядкування провідників волі маси, від якої вони теоретично залежать, відбувається в слабших і звичайних натур у формі демагогії. Демагоги — се ті, що схлиблюють волі маси, що замість піднести масу, самі як найнижше спускаються до неї, на те, щоб одуривши її, запевнивши, що ціла їх амбіція — простелитися їй до ніг мов невільники — запрягти її потім в своє ярмо і панувати в її імені».

Противенства які повстають між провідниками, що при владі і опозиціоністами, мають різні причини. Часом є вони противенствами молоді проти старших; часом се противенства поміж провідниками, що міцно сидять в сідлі, »партійними бонцами«, і новими діячами, які вибиваються в перші ряди і здобули мир щойно пізніше; часом сі противенства повстають з різних поглядів і світоглядів, часом з особистих причин. Нераз йде боротьба поміж тими, що займають партійні посади і тими, що їх шукають. Або, як кажуть англійці, поміж *ins* та *outs* (перше слово означає — »в« (середині), друге — »поза«), між провідниками і кандидатами на провідників. »Останні проголошують першим війну, сповидно з яких будь засадничих причин, але в дійсності переважно тому, що своєю »об'єктивністю« найкраще можуть проломити фронт тих провідників, що вже розгосподарилися. На зборах виступають вони як великі прихильники загальних, вічних принципів або їх чистоти, промовляють високо і багато, щоби зробити враження на своїх противників на партійній верхівці і спонукати їх до поділу з ними партійної влади. Коли старі провідники не дадуть себе збити з пантелику і витримають атаку, тоді досить часто молодші зупиняють наступ, щоби самим запрягтися до возу тих, яких щойно поборювали, щоби бодай таким чином, бодай манівцями дійти до обіцяної землі».

Щоби стримати наступ кандидатів на партійних провідників, демократична партійна верхівка має багато способів, які або забезпечують їй перемогу або значно віддаляють час поразки. »Часто боротьбі поміж провідниками і кандидатами на них надається, в тій цілі, характер боротьби поміж відповідальними і невідповідальними або — на думку відповідальних — безвідповідальними. Ціла критика, якій перші піддають других, основана на тім, що тим другим, мовляв, »добре говорити«, коли на них не тяжить відповідальність... Провідники партійної верхівки обвинувачують провідників партійної опозиції перед масами як людей позбавлених компетенції, як Пилипів з конопель, ревуців, пар-

тійних шкідників, демагогів і дурисвітів; себеж розхвалюють як виразників маси, що промовляють в її імені і в імені демократії. Німецькі передвоєнні радикали — щоб стримати наступ молодшої опозиції — покликувалися на право верхівки контролювати партійних членів. Старі провідники мусятьжеж контролювати маси, щоб ті не накинули їм небажаних колегів! З тих причин жадали вони, щоби виборчі округи не виставляли власних кандидатів до райхстагу, не запитавши наперед дозволу партійної управи».

«Карло Великий перевів підбій саксонських племінних ватажків тим, що обдарував їх графствами... Сей спосіб повторювався безліч разів в історії, там де треба було унешкідливити непокірних або впливових провідників і запобігти ворохобні проти старого проводу». Того способу вживала й феодална монархія пруська, коли робила з видатних мужів буржуазії надворних радників. М. н., се стремління викликало тоді серед німецької буржуазії, дуже ворожо настроєної до аристократії — велике обурення. Людвіг Берне писав в 1830: «Як лиш вирине якийсь талант і здобуде собі славу, його умлівіч приковують до шкільної лавки, щоб сидів непорушно, або запрягають перед правлячим возом, щоб його держати на своїх поводах. Коли урядові посади всі заняті і підлякого немає вже місця, то письменників вбирають бодай в державну ліберію або надають їм титули й відзначення. Тому ніде нема стільки надворних радників, як в Німеччині, де двори найменше слухають чийхсь порад».

«Олігархія новітньої демократичної партії часто йшла тим самим шляхом, щоб опанувати не вигідну собі опозицію. Коли провідники партійної опозиції небезпечні, — бо мають впливи в масі — а рівночасно нечисленні, то провідна верхівка намагається, згаданим вище способом, приручити їх: провідники опозиції дістають високі уряди і відзначення в партії і через те їх унешкідливоється. Се вигідно тому, що новопринятих не впускають до найважливіших посад, лише до другорядних, без великого впливу, де крім того, вони знаходяться в меншості. А відповідальність за вчинки проводу, як групи, переймають вони разом з своїми вчорашніми противниками...

Нові рухи, які ще не мають сильних провідників, старі провідники завше намагаються звязати з своїми інтересами, щоби так запобігти всякій конкуренції або навіть можливості повстання нової течії. Коли в німецькій соціалдемократії виник рух молодих робітників, то партія і союзи дивилися на се дуже кривим оком. Як побачили, що рух не дасться стримати, то стали на його чолі і взяли провід молодого руху в свої старі руки. Створено Централю робітничої молоді Німеччини, яка складалася з дванацятьох представників: по чотири від партійного проводу, від генеральної комісії союзів і від молоді — отже старі мали там дві третини більшості».

Коли тим способом приборкали опозицію — або її змай-

ризували, а поодиноких небезпечних опозиціоністів — унешкідливили або удобрухали всякими земними благами, — партія могла спати спокійно, себто миршавіти далі. Тоді наступає дуже важкий момент в процесі догнivanja партії. Вона, а властиво її провід, переминяється в олігархію, а інтереси сеї олігархії, — інтереси пануючої клітки, — заступають інтереси і партії як цілості, і цілого нею репрезентованого руху.

»З розростом організації, боротьба за великі засади стає неможливою. Можна спостерігати, що в сучасних демократичних партіях, боротьба великих протилежних напрямків відбувається чимраз рідше на принципіальнім полі і чистою зброєю теорії. Вона хутко вироджується в особисту сварку, щоб потім неспостережено зникнути з овиду«.

»Демократична партія дбає передусім, щоб зеднати собі як найбільше число «вірних», а в таких випадках треба запобігти всякій ідейній боротьбі у власних рядах. Найбільше партійних членів і найбільше виборчих голосів — се головна мета демократичної партії, якій не до ідейної боротьби в таких випадках«...

Найбільше спричиняється до засклепіння демократичної партії, її відношення до держави. »Повсталала, щоб перемогти централістичну силу держави, виходячи з думки, що робітничая кляса потребує лише відповідно великої і міцної організації, щоб дати собі раду з організацією (буржуазної) держави, робітничая партія й себе міцно зцентралізувала, збудувала свою пишну будівлю на тих самих державницьких стовпах: авторитет і дисципліна«. Як відомо первісна ціль соціалістичної партійної організації була — приготувати знищення організації (буржуазної) держави. Отже партія »організує в своїх кадрах соціальну революцію, звідси всі її щоденні зусилля спрямовані на скріплення своїх позицій, розширення свого урядового апарату, нагромадження своїх капіталів. Кожний новий окружний провідник, кожний новий партійний секретар, теоретично — се новий борець революції, — кожна нова секція — новий батальон... Але партія росла, а буржуазная держава не упадала. Тоді наступило цікаве явище: »Замість того, щоб обсервувати, як з розростом своєї сили і організаційної спаяности партія збільшувала свою революційну динаміку, можемо нині зробити протилежне спостереження: існує внутрішній зв'язок поміж зростом партії і зростом обачности й обережности в її політиці«. Партія починає »уникати всього, що може непотрібно роздразнити державу. Навіть теорія, навіть наука — як треба то треба — злагоджується або фальшується, коли того вимагає добро зовнішньої організації. Організація стає властивим нервом«, стає самоціллю. »Партія, що в своїх юних роках, безнастанно повторяла, що вона партія революційная, і то не лише щодо своїх цілей, але, коли треба, то й щодо вибору засобів, не занедбує — коли старіється — толкувати своє первісне «вірую» таким способом, що вона »лише в найліпшій сенсі слова« революційная, себто не щодо засобів, якими інтересується державний

прокуратор — але лише в теорії і на папері. Та сама партія, яка не лякалася, навіть перед лицем рушниць, які ще димилися, завойовників Франції, голосними словами висловлювати свою солідарність з паризькою комуною, пізніше — перед цілим світом — заявляє, що відкидає всяку протимілітаристичну агітацію, яка хоч би лише кількох з її членів могла привести до конфлікту з кримінальним кодексом». В партії — коли вона організаційно скріпилася — нагло прокинувся дух відповідальності. В ім'я того духа, виступає вона цілим своїм авторитетом проти радикальніших напрямків у власній лоні... Історія міжнародного робітничого руху підтверджує нашу тезу безліччю прикладів: чим краще партія організується, тим більше — іммобілізується. Вона тратить свій революційний полог, стає непорушною, отяжілою, охлялою, ледачою не тільки в чинах, але й в думці... Її переляк перед агресивними виступами, якогось то не було роду, стає чим раз більш непереможним. Відтепер знає вона лише один рід стратегії: стратегію Фабія Кунктатора. Страх перед реакцією стримує її від всякої акції, себто від всякого вияву сили, забиває всяку енергію в щоденній боротьбі, бо заощадження енергії для майбутності, чим звичайно оправдується власна інерція, не можна контролювати... Партійці потратили пів сотки літ, щоб в поті чола створити вірцеву організацію. Отже нарешті зорганізовано три мільйони робітників, далеко більш аніж треба було до повної перемоги ворога, покликано до життя партійну бюрократію,... у всій країні повстав комплекс психічних інтересів... Енергійна, відважна тактика поставилаби все те на карту: працю багатьох десятиліть, екзистенцію многих тисяч, вищих і нижчих провідників, цілої партії... Любов до створеного і особиста користь маси чеснотливих батьків родини, яких соціальне й економічне становище зв'язане з існуванням партії, і які живуть під страхом завше можливого, в разі острішого виступу, розв'язання партії. Сентименталізм і егоїзм, стають дуба проти всякої відважнішої акції. Так організація, із засобу до цілі стає самоціллю. Орган забиває організм. Установам, які перше служили лиш на те, щоби забезпечити хід партійної машини, як то підпорядкування і однодушна спільна праця поодиноких членів, гієрархічні відносини, і пр. надається більше значіння, аніж ступінь продуктивності самої цієї машини. Найвищим законом партії стає тепер тенденція уникати всього як найстаранніше, що моглоби всунутися в шпичі партійного колеса і зашкодити її зовнішній формі, її організації. Навіть змушена до оборони, партія воліє, в разі потреби, скорше зійти з важких завойованих становищ і зректися всіх прав, аніж зустріти наступ противника тими оборонними засобами, які моглиби партію «скомпромітувати». Наступає потреба супокою, а з ним тратить партія свої ядовиті зуби, стає доброю консервативною партією, яка — що правда — послуговується далі своєю революційною термінологією, але в практиці сповняє роль легальної опозиції. Такою напр. було стано-

вище німецької соціалдемократії перед війною». В такім стані партія вже хоче здобути не владу, але участь у владі. »Її ненависть звернена вже не на противника її «світогляду», лише на конкурентів в перегонах до тої самої мети». В боротьбі тих конкурентів нема вже теоретичних суперечок, лиш особисті випадки й закиди — зброя конкурентів. Масова, колись, партія паде жертвою маразму...

Той маразм зробив з неї легку здобич гітлеризму і фашизму. »В Італії соціалістична партія, зараз по війні, була лише кілька міліметрів віддалена від державної керми. Але коли виріс фашизм, партія — що фактично захопила тоді фабрики — перелякалася і дала себе розбити на порох жменці відважних інтелігентів, крамарів і комбатантів». Які були тому причини? Поперше: »етцизм романів Де Амічіса і Прамполіні з їх засадою непротивлення злу насильством«, по друге — »фаталістична віра в механізм марксової індустріалізації, яка самочинно, автоматично ділала на користь соціалізму«, по третє — »панічний страх соціалістичної маси перед мужним противником, і блідий жах партійних провідників, перед ризком в боротьбі, жах поставити на карту ідола партійної організації«.

Коли сей небезпечний момент для партії настає і вона не має на чолі людей напrawdę мудрих і відважних, то організація — для якої збереження жертвувалося всім — починає гнити. Вона або зникає — як соціалдемократична в Італії й Німеччині, або стає знарядом в чужих руках. А партійні провідники стають бонцями, щось як африканські чи малоазійські султани чи шейки в країнах європейського протекторату — номінальними володарями, яких, коли сповнили свою жалюгідну роллю, усувається зовсім...

Іг. Бродзіч

Трицятиліття *Хлібороба*

Перед нами перше число газети *Хлібороб*, що вийшло 12 листопаду (ст. ст.) 1905 в Лубнях на Полтавщині. Подія як ніяк поважна, коли зважимо, що се вперше на цілому просторі від Збруча по Кубань українська мова попала на часописні шпальти. Правда, ще пару тижнів передтим в російській газеті *Кієвські Отклики*, яку редагували і де співробітничали цілий ряд представників української інтелігенції, появилася була стаття Сергія Єфремова українською мовою — „Чи буде суд“? Але стаття була присвячена виключно протестові проти жидівського погрому, що відбувся зразу по оголошенню маніфесту 17 жовтня в Києві. Як бачимо малоросійська добросердечність проявила себе вповні. Таку подію як скасування заборони українського слова (бодай так виходило зі згаданого

маніфесту) використовуємо для „оборони покривджених“. Звичайно лише для того, щоб кількадесят років пізніше ті покривдені проголосили нас *urbi et orbi* погромщиками...

Хлібороба видавали відомі вже тоді серед українського громадянства брати Шемети, з яких один — Микола підписував часопись, як відповідальний редактор. Фактичним же редактором був найстарший з Шеметів — Володимир. Колишній член „Братерства Тарасівців“, пізніше посол до І-ої Державної Думи, близький приятель і однодумець Миколи Міхновського. Вже те останнє свідчило про Шемета як про одного з нечисленних білих круків серед української інтелігенції, що поборювали в нас нещасливу драгоманівську традицію, з її всесвітнянством, яке властиво не було нічим иншим як рабським плазунством перед „великою“ культурою „братнього“ російського народу.

До характеристики Володимира Шемета варто пригадати один випадок, що трапився з ним незадовго перед тим на зборах, де обмірковувалася справа поставлення пам'ятника Миколі Гоголю в Сорочинцях. Шемет мав сміливість заявити слідуюче: „мало цінувати Гоголя як письменника, треба цінувати його як громадського діяча. І як письменник і як громадський діяч він не виконав свого громадського обов'язку перед своїм українським народом, хоч усе взяв від українського народу. Я не обвинувачую Гоголя, бо був він жертвою суспільности, був хорий. Наколи допомагати справі будування йому пам'ятника, то я стою за тим, щоб на тому пам'ятнику було написано — „жертві психічної роздвоєности, яка мала своє коріння в національній роздвоєности“¹⁾.

Наставлення Шемета, про яке свідчить згаданий його виступ, відбилосся і на його часописі. Не був *Хлібороб* — „яскравим виступом українського войовничого націоналізму“, якби хотів нас в тому впевнити совітський історик²⁾. Та мабуть, як часопись, що виходила легально і не могла б такою бути. Але редагований був *Хлібороб* з свідомістю національної гідности, те чого, нажаль так часто бракувало нашій тодішній інтелігенції. *Хлібороб* головну увагу присвячував селянству. Старався пояснити, в зрозумілий для селян спосіб, реформи, які заповідалися в державному устрою Росії, пояснював, що таке автономія, якої домагання було офіційною програмою українців тодішніх часів. Бачимо тут і ширшу статтю про Переяславську умову — ту, про яку так ганебно забула наша демократія в 1917 році, заступаючи історичне право України — мрячною формулою „самовизначення“.

В числі 3 знаходимо допис про українське віче в Петербурзі. Дописувач на початку згадав, що то чи не „перше укра-

¹⁾ Цит. за: В. В. Дроздовский „Хлібороб“. Труды по ист. славяноведения. Вид. Акад. Наук СССР т. II 1934 ст. 43.

²⁾ Ibidem ст. 49.

їнське віче в межах Росії за 250 літ, себто увесь той проклятий час, який перебувала Україна під тяжкою рукою московської держави³⁾.

Віче винесло постанови про потребу скликати установчі збори і про те що Україна повинна змагати до державної самостійності. „Ті постанови — закінчує автор свій допис — свідчать про те, що незабаром наш приспаний народ прокинеться від вікового сну, зрозуміє ганебні відносини всіх станів російського народу від урядовців до соціально-демократів до своєї долі, скине з себе ярмо тяжкої неволі, прожене панів чужоїдів, якого роду і племена вони не булиб, стане повноправним хазяїном своєї землі“.

Як бачимо, автор допису ствердив лише факт: бож дійсно українська справа мала проти себе все один спільний фронт і російського уряду і громадянства.

Тут до речі варто пригадати, що суть української вивольної справи як конфлікту українсько-московського, де справа того чи иншого уряду російського була лише другорядним моментом, розуміли давніше українці дуже добре. Розумів се архимієвський до царського уряду автор „Разговора Малороссии с Великороссією“ з XVIII віку, який уважав потрібним пригадати „Великоросію“, щоб та не забувала, що не вона є „власителем“ України. Розумів се Капніст, який в Берліні просив допомоги, щоб звільнитися від „московського ярма“. Розумів се в новіші часи такий б. кирилометодіївець Пільчиків, що казав з приводу „спільного“, в ті часи ще не „революційного“, а „конституційно-ліберального“ фронту, що „при численній перевазі московської народности й питомому останньої нахилі до панування, не можна ждати добра при загально-російській конституції, про яку мріють сучасні уми. Як що се конституція московсько-ліберальна, то вона гірша для нашого морального існування аніж сучасний необмежений деспотизм... Ся конституція несе зі собою на погляд Пільчикова лише панування „сучасних московських лібералів, які накладають московську рукавицю на цілу Русь“⁴⁾.

Зрештою таких поглядів можна найти багато. Не могли того зрозуміти лише ті непоправні, бо „національно-свідомі“ соціалізуючі і лібералізуючі українські інтелігенти, які уважали, що в першу чергу українська преса мусить боронити жидів.

І як треба було сподіватися, допис в ч. 3 *Хлібороба* зустрінувся з відповідю в тихже *Київских Откликах*. І з відпо-

³⁾ Віче відбулося в актовій салі Петербурського Університету у вересні 1905. Промовляли на нім м. и. В. Павленко, Дм. Донцов, М. Скробанський, один студент відчитав реферат писаний О. Лотоцьким.

⁴⁾ Цит. за М. Гніпом: „Громадський рух 1860 рр. на Україні кн. I Полтавська Громада Харків 1930 ст. 33.

відю ґрунтовною. На кілька рядків у *Хліборобі* — К. О. з 4 (17) XII 1905 відповіли величезною статтею, одного з видатних представників тогочасної соціалізуючої української інтелігенції І. Стешенка, під проречистим наголовком „Первая ласточка українского шовинизма“.

Та стаття так докладно змальовує безнадійне москвофільство духових нащадків Драгоманова, якого трагічні для України наслідки ми відчули на власній шкірі у вирішальних 1917-1920 роках, що варто їй приглянутися ближче. Вже на самім початку автор статті називаючи *Хлібороба* „першою дитиною“ на яку „чекалося віки“, відразу застерігається, що дитину ту треба „берегти у можливій чистоті“, аби „не зробити її посміховиськом Росії“, аби „не кинути тини на цілий український рух“ — очевидно в очах тоїже Росії. „І що ж ми бачимо — патетично закликає автор — вже в 3 ч. газети редакція подбала про те, щоб занурити сю дитину в такий бруд, з якого ледви чи визволять її панове видавці *Хлібороба*!“ Автор відразу отже відслонює забороло. Пригадка про негідне ставлення до України російського громадянства се є „бруд“! Ще більше — се є або хоре „маячення“, або „зловна інсинуація“! Бідний російський народ, мовляв, умучений „майже“ як і український, а дописувач *Хлібороба* осмілюється закидати йому „ганебне ставлення до долі народу українського“. Що ж найгірше, автор статті добачив тут закид російській інтелігенції, тому предметові обожання з боку її „південно-західної“ відміни.

Що правда автор погоджується з тим, що „в певних верствах“ тої інтелігенції „звичайно були сумніви в оправданости („правоспособності“) українського національного руху“. Але ж хіба ті сумніви можна кваліфікувати як „ганебність з боку російської інтелігенції“! Отже російській інтелігенції не вільно закидати її ганебного наставлення до української справи. Натомість „якщо вже говорити про чиясь ганьбу, то лише про ганьбу власну (підкр. автора — Іг. Б.), лише про ганьбу української так званої інтелігенції. Бож то вона, ся інтелігенція „впродовж довгих віків продавала свою батьківщину“. І тому „її власну інтелігенцію, а не инший братній народ і його інтелігенцію слід було „заклеймить позором“. Бідкається далі автор, що *Хлібороб*, часопись призначений „для просвіти темних мас“. А тим масам „треба давати лише чисту святу правду, — в них треба будити лише любов, а якщо гнів, то гнів справедливий“.

Натомість *Хлібороб* „відразу же годує наш народ неправдою, нацьковуючи його проти братнього російського народу і кидаючи визов і образу цілій російській інтелігенції“. Треба на погляд автора „бути делікатним“ і „засипувати можливе провалля поміж обома народами“.

Що правда, на щастя для автора провалля фактично на його погляд не існує. І тут черпає він свій оптимізм до кін-

цевого заклику статті, заклику зверненого не до редакції *Хлібороба*, бо то безнадійно, а до „кращих представників української інтелігенції, яка любить свій народ“, але найголовніше „поважає инший народ“. Заклик вимагає об'єднуватися і поборювати всяке „человеконенавистничество“ в українському громадянстві.

Однак „маси“ не були такі „темні“, як здавалося українському авторові статті в російській часописі. *Хлібороб* зустрівся відразу з великою прихильністю і тираж його зростав з кожним новим числом. Про те, щоб він таки припинився подбали вже інші прихильники „братнього народу“, ті з під стягу незабутнього *Кіевлянина*, що відразу зустріли появу того часопису короткою, але досить річовою реплікою „якщо в Лубнях є ісправник (начальник поліції в повітових містах б. Росії), то припускаємо, що слідуюче число підпольної газети п. Шемета не вийде“ (*Кіевлянин* 1905 № 323). *Хлібороб* в дійсности, як згадувано, не був „підпольною газетою“, видавці видали його так званим „явочним порядком“ на підставі маніфесту 17 жовтня. Але скоро уряд почав вицофуватися зі своїх обіцянок, вийшли нові закони про пресу і *Хлібороба* припинили по виданих 5 числах.

О. В.

Аддіс-Абеба і Київ

Світ масонерії відкрив в Європі нового Вільгельма II-го або нового Наполеона. Є ним Беніто Мусоліні. Всі сили «єдиного фронту» — II-го, III-го і жидівського інтернаціоналів, засурмили в ерихонські сурми проти відвічного ворога — Риму. Давно вони чекали на сю хвилину. Англійські лейбуристи, Блюми, Кашени, й інші пенсіоністи Москви, радикальний Санчо-Панца — Геріо, *Grand Orient*, Мала Антанта, *Front commin* з протекторів бувших і майбутних Славських, гуманісти й пацифісти — всі закрутилися у відьомськім шабасі з криком: свята війна проти Мусоліні! І навіть жидівська *Chwila* (10 X) захлистується від захоплення, шпурляючи в оглупілу публіку одну приемну звістку за другою: і про те, як чорні вояки негуса б'ються «мов бенгальські тигри» і про *cuda armji sowieckiej*, і про те, як вже не бенгальський тигр, але одеська гієна, Лейба Троцький, на радість всіх борців за право і справедливість, *powraca do zdrowia...* Чудові, рожеві перспективи! Ясно, що цілій кліці у високій мірі «наплювають» і на негуса і на незалежність Абіссинії. Все се їх обходить так, як торішний сніг. І колиб, скажимо, не фашистська Італія, а совітська Росія підбивала якусь свою Абіссинію, колиб йшли на підбій не Де Боно і Граціані, а Ворошилов і Будьонний, колиб їм вдалося до самої Аддіс-Абеби

здвигнути ліс шибениць для абісинського народу, — та сама преса і ті самі гієни політичні не посідалисяб з радости — в ім'я гуманности і справедливости. А до того шановного хору прилучається, очевидно, і драгоманівський *Громадський Голос* (ч. 37). Забувши на свій засадничий пацифізм, він страшно тішиться, що «усі робітні люди світа заявляються за війною проти розбишацького фашизму». От, колиб йшло про війну, скажім, Японії проти розбишацького большевизму, тоді *Громадський Голос* напевно бувби проти інтервенції. Бо тоді розходилосяби... лише про Україну. Тоді йшлоб проти соціалістичної Москви. А тут — про Абіссинію і проти фашизму: справа для українських інтернаціоналістів далеко важніша, така важна, що можна відступити і від засади пацифізму. Так колись Драгоманов — теж пацифіст — нацьковував російський уряд на війну з турками, мовляв — навіщо «завіщення зброї, коли треба просто бити в зуби»¹⁾. Там, де йде про дорогу їм чужу справу — там пацифістичні драгоманівці зараз готові «бити в зуби».

Але Англія? Болдвін висловивсяж проти диктатур! Іден заявив теж, що виступає не проти Італії, лише проти уряду італійського! Чиж се грізне мemento, яке колись збило з ніг Наполеона і Вільгельма, не звернене проти фашизму? Англія не йде проти фашизму, як проти форми устрою, лише проти людини, яка дозволила собі кинути загрозу інтересам британської імперії. Італійська преса — в запалі полеміки — дала до зрозуміння, що Середземне Море повинно бути *mare nostrum*, а Абіссинія свого роду бонапартівським Єгиптом або Бульонію, — випадовою брамою для генерального обрахунку з Великою Британією. І міністри Його Величності короля Джорджа, які далеко дивляться в майбутнє, рішили поступити так, як підчас єгипетської виправи Бонапарта. Вони знають, що Мусоліні се чинник консолідації Європи, але й чинник, що з нації макоронярів зробив велику імперіялістичну націю, який носиться з думкою перекинути мапи не лише Європи, але й Африки й Азії. Англійці не булиб англійцями, колиб не постановили той чинник знищити або упокорити. Тому, що він диктаторський? Ні, бо в такім разі, чомуж Англія робила собі союзника з диктаторського уряду Наполеона III-го підчас Кримської війни? Або Александра I-го підчас воєн з Наполеоном I? Чомуж тоді вона пасувала на чемпіона боротьби за свободу — великого князя Миколу Миколаєвича, який не Аддіс-Абебу, а Константинополь хотів собі загарбати? Колиб Англія була така ворожа диктатурі, чомуж заключила вона з одною з них — з гітлеризмом морський трактат, 18 червня с. р., наражаючися на нарікання своєї демократичної союзниці Франції? Так само, як не є Англія проти диктатури

¹⁾ М. Мухин. Драгоманов без маски. Львів 1935 Відбитка з Вістника ст. 49.

фашизму, як такої, так само не є вона засадничою союзницею соціалізму. Семюель Гоар і Іден — на женеvськiм терені повертаються плечима до Літвінова. Лейбористи відкинули пропозицію Комінтерна про єдиний фронт... То лише наші доморослі політики, які завше служать якійсь посторонній силі, чи «засаді», ніяк не можуть зрозуміти політики Великої Британії, яка служить виключно власним інтересам.

Лише збіг обставин привів на сторону Англії масонсько-жидівсько-большевицьку кліку, так само, як збіг обставин привів вчора на бік Англії зовсім противні сили російської реакції. Так сталося, що велитенська сила імперії, яку шпурнула Британія на терези подій, окрилила надіями всю ту чесну кампанію, яка обходить довкола римський Єрихон з пекольним вереском і трубними звуками.

Настирливе домагання санкцій з боку Англії, переворот в Греції, зроблений також мабуть з ініціативи Англії, щоби мати фльотову базу на сході Середземного моря (східна Португалія!), і несподівана пропозиція дуже вигідної угоди Де Валері, се грізні симптоми, що напроваджують на думку, чи не хоче Велика Британія вже тепер, в зародку, зробити «нок аут» небезпечному завтрішньому противникові імперії...

Що з того може вийти? Передусім — дальший зріст ідеї ревізіонізму. Бажання зміни територіяльних постанов Версальського миру — виписане величезними буквами на прапорах трох великих націй, духово змобілізованих, міцно здисциплінованих і спрагнених боротьби. Є ними молода Італія, молода Німеччина і молода Японія. А за ними — відко тінь їх сателітів — Угорщини, Болгарії...

Тих сил — чимби не скінчилася виправа в Абіссинії — вже не стримати. Фашизм насамперед шукав експанзії на Сході Середземного моря проти Греції, Югославії, Туреччини. Не вдалося. Потім — на Заході, коли то кілька років тому Мусоліні грозив французьким кольоніям, Альжирові й Тунісові. Теж не вдалося. Тоді згадали про Південь, про Аддіс-Абебу й Адую. Німеччина пішла насамперед шляхом капітуляції, потім шляхом Рапала, далше — австрійським шляхом. Невдалося. Тоді Гітлер — вказав на Схід, на Росію. На захід — але на ту саму Росію *via* Китай — націлюється Японія, рівночасно зизуючи на полудне... Далекозора Англія побачила давно, на що заноситься і тому давно виступила з підтримкою ревізіоністичних бажань, які не шкодили їй безпосередно. Звідси її приязнь з Японією, і «зимна кров» підчас манджурської війни, і кокетування Ротерміра з Угорщиною, і отой морський трактат з Гітлером... З тих жеж причин англійська преса перестерігає перед бажанням увіковічити Версаль. Франк Саймондо в *Fortnightly* (червень б. р.) виступив з знаменною статтею *The „haves“ and „have-nots“* (ті, «що мають» і ті, «що не мають»). «*Lira* Народів — пише автор — стала агентурою держав, які стоять за *status quo*.

В кінці 1931 проти того *status quo* виступила Японія, виступила безкарно і з великою користю для себе. Хто може запевнити, що й Німеччина, досягнувши рівності озброєння з Францією, не захоче наслідувати манджурський приклад Японії — напр. в совітській Україні або в Австрії? В 1919 було аксіомою, що всі народи мають однакове заінтересовання, щоб утримався мир, але в 1933 три великі народи, німці, японці й італійці, почали отверто приправляти свою молодь до війни».

Щож рішатиме в майбутнім про питання війни чи мира? Рішатимуть не так »справи національної єдності або стратегічної безпеки, як передусім справи економічної самостарчальності... Німеччина, друга з ряду велика промислова держава в світі, в часі повного миру, змагається нині з умовами, що дуже нагадують умовини воєнні, коли вона була бльокована союзною фльоотою. На власній території має Німеччина лише вугіль посеред всіх конечних для промислу сирівців. З заграниці мусить спроваджувати залізо, мідь, бавовну, гуму і безліч інших річей, потрібних для її машин. Позбавлена готівки й кредиту, вона може дістати ті сирівці лише взаміну за вивіз власних товарів. А практика економічного націоналізму народів, які мають майже монопольне посідання тих сирівців, не допускає на свої ринки німецьких товарів. Відносини в Італії менше-більше такі самі. Бо Італія, ще більш, ніж Німеччина, бідна сирими матеріялами.

Який уряд не панувавби в »райху«, республіканський, монархічний чи диктаторський, кождому отвирається безпросвітне майбутнє, коли він не здолає знайти працю робітникам, сирівець машинам, коли не пустить в рух промисловість. В тім самім тяжкім становищі, що Гітлер, знаходиться й Мусоліні. І перед ним встає та сама ділема. Він теж мусить виплутуватися з тих труднощів, які хотіла поконати Японія, посилаючи свої війська в Манджурію, шукаючи на китайській території, засоби поживи і сирівців, що їй бракували в себе дома. »Для нас, італійців, є лише вибір між зовнішньою експанзією і внутрішньою експлозією«, в такі слова уняв дуче сю ділему. І власне тому Італія й Німеччина, подібно до Японії, готуються до війни».

»Теперішнє упривілейоване становище Англії й Америки (і Франції — О. В.) у відношенні до сирівців і всього потрібного для новітнього промислового життя, — завдячують вони нагромадженю зискові трьох століть воєн і завоювань... Тепер війна їм не корисна, стала для них найгіршим лихом, тому й стараються вони переконати інші народи погодитися, на вічні часи, з неспівмірністю й нерівністю матеріяльних багатств, що засуджують їх на чимраз низший життєвий рівень і чимраз більшу небезпеку домашніх заворушень».

»Але поступати так, значить повторяти кепський рахунок з 1815. Тоді, по майже двадцятьпятьлітній війні, спрага миру була така сильна, як і в 1918. Від Мадриду до Москви, по конти-

ненту волючилися інвазійні армії і всі знали, яким страхіттям є війна. Але через те, що трактати, ухвалені на Віденському Конгресі, відмовляли многим народам благословенства свободи і єдності, сі підбиті й поділені нації піднесли зброю, воліючи непевність і страхіття нових конфліктів, від потульного зношення наслідків існуючої нерівності, яку уважали несправедливою. Вони могли мати мир за ціну покори, але воліли змагатися, аніж піддатися.

»Як може хтось уявити собі по тім недавнім прикладі, що через те, що війна стала далеко страшнішою тепер, аніж була стодвацять п'ять літ тому; через те, що теперішні нерівності більше економічні, ніж політичні, що народи уважатимуть війну за більше лихо, аніж нерівність?«

»Увіковічити нерівність в імені миру не вдасться. В суті річи Ліга Народів се старий Священний Союз з 1815, видуманий Метерніхом і царем. Щоби той «союз» увіковічити, Александр I покликався на релігію, Вільсон на ідеалізм. Але фiasco тих імпрез було певне, завдяки непримиримості видідичених. Старатися завернути назад до Женеві Японію, Німеччину й Італію, не запевнивши їм економічної безпеки — марна праця«.

Свідомість конечности того саме змусила сера Семюела Гоара запропонувати новий розподіл світових запасів сирівців. З тою самою пропозицією виступив архієпископ Кентерберійський на Церковнім Конгресі в Борнмуті в жовтні с. р., де обстоював »більш справедливий поділ економічних ресурсів« позаєвропейського світа. М. и. той самий єпископ виводив, що мир не є самоціль, що мир повинен опиратися на »силі права«, а то знов »може заключати в собі, як в національнім, так і в інтернаціональнім життю, ужиття сили« (use of force). Отже, коли так думають »ті, що мають« — чого дивуватися, що так само думають »ті, що не мають«?

Правда, Англія прагне примінити силу проти ревізіоністичної Італії (як Італія проти Німеччини в Австрії), але не проти ревізіоністичної Японії. Франція — радо примінила б силу проти ревізіоністичної Німеччини, але — не проти такоїж Італії. Єдиного фронту колишньої Антанти проти всякого перегляду трактатів і мапи — давно нема. І тому, чим не скінчилася абісінська виправа — на користь status quo вона не піде. Коли скінчиться добре для італійців, се буде заохотою для інших. Коли ні — так само. Недавно пригадав в Женеві Альоїзі, що підчас забийства Дольфуса, одна Італія мобілізувала в обороні самостійности Австрії. Іншими словами, натякнув італійський делегат, що вдруге — Італія може вже не зробити тої прислуги західним державам... Огірчена, навіть зломана в Африці своїми бувшими союзниками, вона отворить двері другому ревізіонізмові в Європі — німецькому.

Сьому ревізіонізмові — оскільки він спрямований проти СССР, Англія, здається, не збирається ставати на дорозі. А на її точку

погляду поволі починає переходити й Франція. Смерть Барту була найвищою точкою неприєднаної версальської політики республіки. Тепер Франція роздирана двома ворожими силами, з яких одна — масонерія, радикали й більшовики — прагнуть запрягти її до возу Росії, яка перейшла до табору антиревізіоністів. Друга сила — національні елементи Франції — рішучо повстають проти мало почесної ролі європейського жандарма. У великій мірі від перемоги в середині Франції тої чи другої течії — залежить, чи в політиці Європи втримається новий Священний Союз, з усіма його наслідками, чи розпадеться. Чи Росія пануватиме над Європою через своїх васалів, чи наступить велика ревізія існуючого стану — над Дунаєм, над Дніпром і над Байкалом. В своїм *«Mein Kampf»* Гітлер виразно заявив, що рахунки з Францією покінчені, що німецький нарід позирає на Схід, на Росію, але — обрушиться на Францію, коли — і тільки тоді, — коли вона виступить поперек того шляху, як союзники Росії.²⁾

Зачинають собі усвідомлювати це наймудріші з французів. Чоловий публіцист *Je suis partout* (ч. 253) пише: «Втягаючи Францію в союз з СССР, Сталін хоче відвернути проти Франції німецький напір на українські землі СССР». Ворожнеча Німеччини проти Франції — секундарної, незазначеної натури. Сеї ворожнечі далосьб оминати, колиб республіка не дала себе звабити в негідну гру більшовизму, який прагне, щоб маршали Франції боронили шляхи до Москви, Петербургу або Іркутська. Колиб Франція стала сателітом Росії, в тім випадку дійсно може дійти до нової війни між Німеччиною і Францією, але з тих самих причин, з яких моглоби дійти до війни між Італією й Англією, яка хоче стати загатою в остаточній експансії молодого народу... Чи в інтересах Франції витягати з вогня каштани для Сталіна? Чи в Франції переможе фронт масонсько-радикально-комуністичний, чи національний — чи Блюми з Кашенами чи Тарде, Ляваль, Деля Рок і Доржер, — від того залежить, кудю піде найблизша політична еволюція нашого континенту.

Але одно певне — напору тих трьох великих народів Італії, Німеччини й Японії вже не стримати. Той напір росте, міцнішає, шукає нових виходів. Натомісць опір «тих, що мають», стає слабшим, Англія вже його остаточно ліквідує щодо Німеччини й Японії і, почасти, щодо Італії. Франція — по смерті Барту і по 6 лютого 1934 — почала доцільний похід проти своїх сталінців. Чи за волею, чи проти волі вартових нового Священного Союзу, напір нових сил незабаром сколихне існуючим устроєм трьох континентів і нацькує заогнить квестії не лише абісінського, але й *status quo* над Дунаєм, над Бреннером, над Байкалом і над Дніпром.

²⁾ *Mein Kampf* ст. 757.

Се вже відноситься безпосередно до нас.

Аддіс-Абеба і Київ... Щож в них спільного? Богато! В Абіссинії повно природних ресурсів, так само на Україні... Абіссинія — єдиний ще самостійний чорний нарід в Африці. Україна — єдиний ще несамоствійний білий нарід з всіх «західних країн» СССР... В Абіссинії дуже горяче підсоння, так само на Україні — оскільки вірити компетентним подорожним. Абіссинців називають некультурними дикунами, негідними рядити самі собою, так само «малоросів» дехто уважає «нескінченим народом», «етнографічною масою», серед якої «мало є одиниць, які не трактувалиби свого національного ідеалу, як мрії, як справи далекої, незалежної від них будуччини». Абіссинію хочуть уцивілізувати, Україну — теж.

Сили, увязнені в Версалі, нині увільняються. Не стримають їх на довгий час ні архієпископ Кентерберійський в Африці, ні Мусоліні — над Бреннером, ні Франція з своїми сателітами — над Дунаєм, ні Блюхер — в Сибірі, ні Постишев і Будьонний — над Дніпром. Для нас особливо цікаво: що дві сили, яких метою є ампутація російської імперії з Заходу і з Сходу, — Берлін і Токіо — виявляють яскраву свідомість мети і рішучість акції. Спільність мети викликає взаємні симпатії. Одна французька часопись приносить анкету серед видатних японських політиків, серед них — адмірала Кейсуки, князя Коноя, президента Палати Панів, Гіроті, міністра закордонних справ, Матсуді, міністра виховання, Матсуки, голови товариства полуднево-манджурських залізниць, і ин. Всі вони водногосл плямують Росію, як свого найбільшого ворога і поручають тісний союз з Німеччиною Гітлера. Один з японців пише: «міжнародне становище німецького народу скріплюється з кожним днем, а імовірний наслідок того скріплення буде чимраз сильніше наближення Франції до СССР. Совітська Росія на Далеких Сході боїться Японії. Наближення Франції до СССР, очевидно, нарушує політичну рівновагу в середній Європі. Щоби перешкодити тому, булоб корисно, колиб прийшло до німецько-японської антанті політичного характеру».

Колиб прикладом Мусоліні, ці дві держави уважалиби, що прийшов момент спільного виступу, хто мігби їх стримати? Дрібні держави напевно ні. Англія? Вона заключила морський трактат з Німеччиною, а Балтицькі держави вважають, що тим віддано цілий Балтик в руки Німеччини, якої фльота — за дозволом Англії — рівналасяби сполученій фльоті всіх балтицьких державок вкупі. Англія зобов'язалася забезпечити інтегральність Австрії від зовнішнього нападу, але не від добровільної злуки з Німеччиною.

Англія рішуче і різко відмовилася заключити слідом за Францією пакт взаємної помочі з СССР, отже в разі конфлікту СССР з ким то не булоб, на поміч ні СССР, ні Франції не прийде хочби ціла Ліга Народів стала на голову. Чи в таких обставинах — захотілаби Франція втручатися в німецько-російську

війну? Англія відриває Францію — від Риму, завтра відірве її від Москви. Нині на зїзді англійських тред-юніонів в Брайтоні один делегат заявив, що «хто виступає проти Ковенанта Ліги Народів, той зневажає Святого Духа». Хто хоче над тим сміятися — може. Але навіть мудрі французи, в яких — в кождім — сидить трохи Вольтера, не сміються з того британського ідеалізму. Стефан Льозан пише в *Matin* (4 X): «Ідеалізм се також факт, з яким повинні числитися навіть реалістичні народи... Коли він звертається нині проти нас, завтра він може звернутися на нашу користь... Не допроваджуймо його до шалу, але постараймося вихіснувати його... Вітер, що нині нам дошкулює, бо загрожує нашій посілості, завтра може її врятувати від пожару». Хто знає, може завтра з усіх катедр Англії — церковних і соціалістичних — гремітимуть слова, що хто виступає проти прав української нації, той виступає проти Святого Духа? І чи се не малоби для нас певного значіння, особливо, колиб подібні теологічні міркування промовили до серця адміралів *home fleet*'у що, як відомо, стаціонує в східній частині Середземного Моря...

А Франція? Чи воңа зможе перешкодити, щоби німецько-японські обценьки зійшлися над Москвою? Колись, коли фльота адмірала Рождественського, спішилася як найскорше до... Цусими, Франція всю дорогу помогала їй средствами поживи і вуглем. Колиб се повторилося нині — пише в *Кокусаї Шішкі* — віконт Ішій, бувший міністр закордонних справ, — се викликалоби активну неприязнь Японії. Себто — евентуальну втрату для Франції Індокитаю. Чи Франція пожертвує ним, для ратовання Іркутська?

Алеж агресія Гітлера — оберне Україну в кольонію! Інтервенція Німеччини чи Японії — сеж знову страхіття війни, сотки тисячів забитих і пр. — сказалиби напевно радикально-соціалістична преса. Ми — не спроваджуємо інтервентів, як їх в 1918 р. спровадили соціалісти на Україну. Ми лиш стверджуємо, що в хвилині захитання більшевизму — інтервенція буде можлива. А з гуманної точки погляду — ні німецька, ні японська інтервенція ніколи не коштуватиме напр. вісьмох мільонів трупів, — яких коштував Україну один рік голоду під російсько-більшевицьким панованням... Щож думає Гітлер — ми про те не знаємо. Мабуть не знає того й *Громадський Голос*. Але ми знаємо, що в 1918 році Німеччина й Австрія думали створити незалежну Україну (так заявляли), — а почали будувати російську Малоросію, щоби залишити свій проект *mit Spott und Schande*... В 1916 думали створити залежне від себе Польське Королівство, а з нього вийшла незалежна польська республіка... В 1919 Німеччина думала усадовитися над Балтиком, але створила проти своєї волі три незалежні держави... Отже можна думати одне, а виходить з того щось зовсім инше.

Щоби, коли над Дніпром рішатиметься доля країни, не вийшло так, як «думає» хто инший, мусить Україна без застережень

виступити під одним можливим прапором — незалежності (не федерації), прапором, притягаючим для мас і єдино зрозумілим для Європи. Чи формувати ту нову волю буде життєздатна частина еміграції — сильно сумнівається. Роля еміграції, як чинника організуючого і консолідуючого, на нашу думку, буде не більша, як в 1918 роля «Союзу визволення України», себто — ніяка. Ту ролю можуть відіграти одиниці з еміграції, але не вона в цілості. Відіграють ролю в цілості ті, що є там, що вирости в суворій школі тричі проклятого режиму, люди не розідені дрібницями махінаціями і ще дрібнішим крутіємством, покоління, яке, не оглядаючися ні на кого, не заважається поставити велику ставку в велику хвилину.

16 X 1935

М. Сухий

Большевицька ставка на молодь

З приводу міжнародного юнацького дня большевицька преса пише: «Від часу засновання Комуністичного Інтернаціоналу Молоді міжнародний юнацький день проходить під знаком непримиримої боротьби революційно настроєної молоді проти капіталізму й війни, на захист СРСР» (*Бішовик* № 201, 1935).

Московські сатрапи затрівжені вже не від нині. Азійські пляни Японії, її експанзія, змонюлітування італійської та німецької нації поширюють між большевицькою клікою паніку. Їх страшить марево «інтервенції» і б'ють на сполох, а при тім стараються вмовити в себе, що й вони моноліт, що «готові і здібні дати належну відсіч імперіалістичному фашизмові», який ніби «має насильні пляни, щодо України...»

Москалі могли безкарно експлуатувати Україну матеріально і винищувати її расово, поки інші нації і ми — були розкладані демократією, соціалізмом і комуністичною пропагандою. Але, коли колишні надії Леніна скомунізувати Німеччину та запрягти її до московсько-большевицького воза перечеркнув націонал-соціалізм, коли майже у всіх європейських краях прийшло до рішучої контракції проти розкладової роботи большевизму і його союзників (демократів і соціалістів), Москва попала в паніку.

Найкраще видно наглядно сю паніку на останнім Конгресі Комінтерну. Потапаючий хапає за бриту. Большевики хопилися таких метод, які недавно самі проscribeували. Хочуть рятуватися, творячи єдиний фронт проти фашистів. А покровителем йому стає большевицька партія. Та партія, коли чулася безпечна й безкарна, коли інші держави, розложені демо-

кратією, були безсильні і нечинні — була так непримирима і ворожа всім соціал. зрадникам і «соціал-опортуністам». Нині витягає братерську лапу до тих зрадників, закликаючи до єдиного протифашистівського фронту.

Звідки сей сполох? З того, що большевиків огорнув пере-
ляк. Вони бояться. Прийшов час, що вони побачили і зро-
зуміли дійсну логіку життя, що на сім світі нічого безкар-
но не проходить, що кожний фальшивий крок мститься і що
кожна акція викликає ще сильнішу протнакцію, що оті «звір-
ські фашизми» і «зоологічні націоналізми», отсі «кати» Гіт-
лери і ин. беруться до большевиків по большевицьки.

І ось «товариш» Димітров розгорнув на конгресі нові пляни
акції Комінтерну, які апробовано з захопленням, а за які ще недавно
поїхавби на Соловки, як зрадник і опортуніст. «VII конгрес
Комінтерну закликав робітничу, трудящу і всю антифашистів-
ську молодь об'єднатися на основі єдиного фронту боротьби
проти фашизму і загрози нових воєн на захист СРСР.» (*Біль-
шовик* ч. 201). Чуєте? Димітров домагається «створення най-
ширшого єдиного фронту трудової молоді», хоче «перетягнути
молодь, на бік антифашистівського фронту, до боротьби з фа-
шизмом — найлютішим ворогом... молоді». «Проти фашизму! Про-
ти загрози нових воєн!» — б'ють на сполох Димітрови і інші
і хапаються останньої дошки ратунку: «молоді».

Димітров і інші большевики хочуть об'єднати всіх лівих
і всю розкладову міжнародну наволоч проти фашизму. Рахують
і ставляють на недобитків анархії, на демократів, що розпоро-
шували енергію націй Заходу, довго не даючи їм сконсолідува-
тися. Сеж давало большевикам вільну руку і супроти України,
отсеї багатой і прекрасної землі, що є страшним маревом,
яке не дає спокійно спати північним «братом»-галапасам.

Та, чи се ратунок? Чи нова тактика «примінення до обста-
вин» вратує їх? Нині, коли вже на большевицьких методах
всі пізналися і коли до большевиків беруться по большевицьки
— се пусті сподіванки.

Кожний вмираючий має право себе потішати, що знайдеться
чудодійний лікар і вратує його. І большевики себе потішають:
стараються, мов струсь в пустині в хвилину небезпеки, сховати
голову в пісок — і вмовляють в себе свою «силу» та успішні
висліди нової тактики. Радіють, що німецький комсомол нарешті
змудрів і «домагається єдиного фронту з рядом організацій
соціалістичної молоді і навіть з окремими організаціями моло-
дих католиків»(!). Большевики раді навіть йти з католиками,
вони пішлиб з всіми, хто тільки проти фашизму, бо фашизм —
монолітує нації, бо фашизм — не дає націям спати і гнити та
не дозволяє використовувати і грабувати їх міжнародній гешеф-
тарській голоті, бо фашизм — се активність, бо фашизм — се
смерть Совітам.

Відси отсе «ура», отсе тривожне вимахування руками, отсей сполох між ними і марево «інтервенції». І, щоб ратуватися, Комінтерн закликає до єдиного фронту: і «соціал-зрадників», і «опортуністів», і демократів, і католиків — всіх просить о «захист СРСР»!

Невжеж се не зрада «трудящих світа», невжеж се не опортунізм, хіба се не полишення самих собі «пролетарів світу» за ціну ратовання стану посідання большевицької кліки? Се зрада, яку осуджував Ленін, осуджуючи «опортуністичні і пацифістичні» методи соціал-зрадників на Штутгартським Конгресі. Коли сей конгрес в 1915 р. в розгарі світової війни осудив війну і закликав до роззброєння і пацифізму, Ленін не міг спамятатися від гніву й озлоблення на «ідіотів» — соціал-опортуністів, бо для нього всяка війна між народами — мала обернутися в класову війну. Нині «геніальний» наслідник Іліча, Сталін сам ухвалює на конгресі Комінтерну резолюції, які Ленін назвав «кроком на місці».

Що се за переміни? Яка їх причина? Страх смерти, найсильніший у садистів, що здібний їх змусити хапатися бритви, перечити і плювати в очі самим собі. Жах, великий пан. Всі «герої», коли певні своєї безкарности, потраплять бути найбільш кровожадними садистами, але в руках жаху стають гнучким воском. Большевики зрезигнували з плянів світової революції, з пропаганди комунізму; вони здібні йти з католиками, щоби тільки мати сяк-так певне нині, щоби позбутися марева свого кінця, кінця може в тих самих казаматах, що їх збудувало ГПУ. Що дійсно так є, то найкращим доказом отсей судорожний і гістеричний крик і мольба відсунути «загрозу війни», благання звернене в сторону соціал-зрадників і навіть католиків.

Правда, ще вони трохи погрожують і «перестерігають»!... але роблять се так, як пес, що скаче, гавкає, та показує зуби, але в — буді, боячися носа показати з неї. «Єдина й неділіма» докочується до свого призначення шаленим темпом: тріщить, щоби розсипатися. Сей неминучий розпад її, до якого мало що не прийшло 18 літ тому, востаннє вратував тоді Ленін, зложивши українську демократію і соціал-ідіотів на гачок комунізму, бо сам був від них сильніший і менше наївний. Але тепер не ті часи. Ідея «єдиної неділімої», в якій то формі вона не виступалаб, має до діла не з демократичним соціалізмом, але з — націо-налізмом. З отого формованого большевицького молодого «єдиного фронту» можна тільки радіти, бо се знак вельми потішачий, бо всі «єдині фронти» і «єдині об'єднання» се доказ анемії і безвиглядности. «Єдиний фронт» зі ставкою на молодь, се вже остання передсмертна ставка.

О. Кей

Торговля невольниками в Абіссинії

В знанім англійським місячнику English Review за жовтень с. р. знаходимо цікаву статтю на тему: про рабство в Абіссинії. Поява сеї статті не в італійським, і не в французьким місячнику, лише в англійським, в країні, де загал виявляє недвозначні симпатії для країни негуса, промовляє скорше за об'єктивністю статті на таку актуальну й дражливу тему.

В сімдесятих роках минулого віку — читаємо там — один кардинал обіздив Європу, пропагуючи справу увільнення рабів. М. и. порушив і справу рабства в Абіссинії. Про се один французький подорожник по Етіопії розповів Менелікові, який тим дуже зажурився. Цісар думав три дні, а потім видав едикт проти магометан-торгівців невольниками. Згідно з тим едиктом, навіть воєнні бранці, з яких звичайно робили невольників, мали дістати свободу — по сімох роках... Але минув рік і Менелік знову дозволив своїм воякам обертати в неволю бранців. Навіть сам приймає від своїх генералів оті живі дарунки. Абіссинія веде значну торговлю золотом і слоневою костью. Посередниками були переважно крамарі-магометани, без яких цісар тяжко міг обійтись. Тому й прикидав одно око на їх всіляку иншу діяльність. Що більше — не могли толерувати таку зисковну їх практику без юристи для себе, цісар впровадив новий податок: 2 гульдени «від голови», за кожного проданого раба. Тим і задовольнився, думаючи що остаточно розв'язав клопітливу проблему на загальне вдоволення.

Але коли повстала Ліга Народів, справа невольництва в Абіссинії стала тяжчою. Ліга Народів булаж покликана грати ролю якоїсь поліції моральности в цілім світі. Отже не могла не заглянути і в справи Абіссинії. Тоді, в листопаді 1918 — зараз по замиренню — видано новий едикт проти невольництва. Але — і він, як і попередні, лишився на папері. Етіопські раси, що сиділи в своїх гірських твердинях — були недосяжні для всякої дійсної контролю, вони глузували собі з усяких едиктів центральної влади, яка хотіла позбавити їх найпевнішого джерела їх доходів. Отже — торгівці робили далі свій інтратний гешефт.

Зрештою, забороні підлягає не сама установа рабства, лише торгівля невольниками, а ринки невольників знаходилися поза обсягом негусової влади — а саме в Арабії, що її відділяло від Абіссинії лише Червоне Море (і вузьке Сомалійське побереже). На другім його боці було два-три порти, які і приймали, для дальшої пересилки, цінний вантаж.

В таким стані була справа, коли Абіссинія зажадала прийняття до Ліги Народів. Зігнорувати зовсім країну, яка торгувала золотом і слоневою костью, не личило. Але замість поставити тій країні тверді умови, замість поставити її прийняття до Ліги

в залежність від попереднього скасування невольництва, — Ліга зачала шукати відповідної формули, яка уможливилаби новому членові вступ до неї. Від 1921 аж до 1931 сушили собі голови найспритніші експерти в Лізі. Нарешті відповідна комісія апробувала звіт абісинського делегата, звіт, в яким стояло, що «на загал, раби в Абісинії не є нещасливі і навіть їх пани дуже добре з ними поводяться». Правда, звіт на ту саму тему Foreign office'a був инакший, але його не зауважили.

Комісія признала, що життя цілої країни негуса булоб наражене на велику небезпеку, колиб рабство було нагло, одним замахом, знесено. Були се мотиви, якими — свого часу — радо послуговувалися і рабовласницький царський уряд і посли Південних Держав Північної Америки напередодні горожанської війни.

По смерті Менеліка двох англійських журналістів перевели анкету і ствердили, що є в Абісинії до п'ятих мільйонів рабів. (загальне число людности країни виносить приблизно 12 мільйонів). З тої анкети довідуємося, що торгівля невольниками нераз спустошує, протягом кількох літ, цілі провінції, та що сам цісар масом одержує презенти з соток молодих невольників обох полов.

Чи Ліга знає про се? Напевно! Недавно леді Саймон, жінка бувшого британського міністра закордонних справ, видала відважну книгу про рабство в Абісинії. Книжка лишилася без відгону. Лише негус знову видав едикт, який всякому, хто продає когось в неволю, загрожував такою самою карою як торгівцям рабами — себто ніякою, бо практично лишалися ті торгівці безкарними.

Але за те абісинський відпоручник при Лізі Народів довів до її відома меморандум з листом — 298 рабів, звільнених протягом одного року. Меморандум додавав, що межі 1924-30 рр. — були звільнені сотки невольників. Меморандум був переложений на європейські мови і видрукований, але число п'ятих мільйонів невольників — лишилося далі... Одного разу, военний британський корабель гонив за вітрильником, на Червоному Морі, який видався йому підозрілим. Ратуючись, капітан вітрильника викинув за борт цілий свій вантаж... невольників, яких виловив екіпаж британського корабля. Капітан вітрильника, якому вдалося втекти, дивувався потім — защо чужинці так люблять тих невольників, що ратуючи їх, випустили з рук навіть його чудовий баркас!

Оті баркаси причалюють до арабських берегів, а каравани з рабами йдуть до Геджи і до Мекки. Про се знає Ліга, а консули на Арабському півострові знають імена купців, що провадять торг невольниками. Гарний хлопчик 12-ти або дівчина 14-ти років коштує 120 фунтів.

До 1913 р. торг в Абісинії відбувався в публичних садах навіть в столиці, тепер в особних «депо», спеціально в про-

вінці Гаррар. Цілі села живуть там з того торгу. Нераз такі купці-пирати пустині — роблять зухвалі випадки до сусіднього британського Судану, або до Кенії, щоби зрабувати собі «товар»; творять свого роду загони, диверсійні банди числом до 700 люда. Се компенсати за втікачів, що біжать заграницю і яких британська чи італійська влада не хочуть видавати їх «правним власникам». Один з таких ватажків звернувся раз до британського команданта пограничної залоги з листом, в яким чемно просив дати йому протекцію і видати його ввтікану «власність», бо інакше господарка місцевих панів буде — без робочих рук — зруйнована. Нераз на Червоному Морі перехоплюють човни з виснаженими, півмертвими втікачами-рабами...

І се в той час, коли соціалісти висловлюють своє співчуття урядові негуса, а Ліга Народів ухвалює свої резолюції:

«Булоб дуже вказане, щоби великі держави» і т. п.

Повна гумору є світова історія!

3 пресового фільму

В останній книзі «Вістника», у «Фільмі», ми звернули увагу на соціофільський виступ проф. Балея в Відомостях Літературних, де він прихильно відзивався про два стопки совіської «едакації» — антирелігійність і полову «емандипацію». Тепер читаємо в пресі, що на влаштуванні Головною Управою Рідної Школи педагогічним візді 2 і 3 листопада у Львові, проф. Ст. Балея промовлятиме на тему... «Психологія характеру». Доброго прелегента для нашої молоді на тему характеру знайшла Головна Управа!

В Трудовій Україні (Прага, ч. VI), в тій, де видруковано лист Винниченка, що пропонує Сталінові відданість і службу, пише Н. Григорієв: «перша українська народня держава в XX в. — держава Укр. Центр. Ради — се овоч засіяних Драгомановим ідей українського соціалізму. Се Драгоманівська держава... Є в тім частина правди. Хоч маси і націоналістичне крило інтелігенції прагнули зовсім иншої, не драгоманівської держави, але соціалістична верхівка, яка кермувала бігом подій (оскільки кермувала) — дійсно старалася будувати драгоманівську державу. Тому так хутко вона й впала. Бо ще ніодній державі не збудували ідеології «безначальства», де «своя воля кожному»... В тій самій часописі уславдливляе Арк. Животко Драгоманова, чому він не займався ширенням ідеї сепаратизму України від Росії. Драгоманов писав: «покищо я кажу отверто, що ніде не бачу сили і ґрунту для політики державного відриву (сепаратизму) України від Росії». Отсе, мовляв, і була причина, чому він не ширив ідеї сепаратизму... В сотний раз питаємося наших драгоманівців: а чи «був ґрунт» в тодішній Україні на проповіді соціалізму, безначальства, анархії, «вільної спілки» і пр.? Чомуж Драгоманов — всеж таки — ті ідеї пропагував, а сепаратистичної — ні? Чи не тому, що до «безначальства» тягло його всюю душею, сепаратизму ж він, переконаний політичний і почасти культурний москвофіл — не терпів...

Гризуб паризький (ч. 41) приносить статтю, написану колись С. Петлюрою до першого числа цього тижневика. Деякі з висловлених там думок не втрачають і тепер актуальности. Напр. він пише: «Між царською Росією і сучасною... для нас немає різниці. ...Ідеал державности української не може бути втиснутий в вузькі межі феде-

рації, конфедерації... ні з Росією, ні з кимби то не було». Всі ці спроби С. Петлюра називає «деструктивно-деморалізуючими».

В Дзвонах (ч. 8-9) знаходимо статтю, присвячену 5-му випускові нашої Книгозбірні — про кардинала Мерсіє: «Нам справді приємно — читаємо там, — що можемо спокійно поручити всім читачам книжечку Д. Варнака, видану видавництвом (книгозбіркою «Вістника»), з яким ми часто змушені полемізувати... Виданням тої книжечки виконав Д. Донцов діло, яке давно слід було зробити католикам... Книжка про кардинала Мерсіє є одночасно бичем і для всіх тих католиків, що католицизмом прикривають своє безділля, квієтизм, пасивність, для тих, що на їх домах видніє традиційне «моя хата з краю»... Кинула вона грізне мemento, що бездільні католики, без святого вогню, не є справжніми католиками... Автор статті правильно вгадав намір, який присвічував видавництву. «Але тією книжечкою одночасно Д. Донцов показав непроходиму безодню між своїм «Націоналізмом» і патріотизмом Мерсіє», що й намагається довести автор статті. До сеї «безодні» застерігаємо собі ще вернути. На разі позволю собі запитати: чи сам факт, що книжку про Мерсіє видав якраз «Вістник», а не «Дзвони», «Мета» чи «Нова Зоря», не доводить кому патріотизм кардинала Мерсіє ближчий, а кому дальший?

Товариство журналістів і письменників розписало конкурс на літературну нагороду на 1935 рік. Оцінці підлягатимуть твори, що вийшли від 1 листопада 1934 до 1 листопада 1935. Конкурс тогорічний обіймав — наомісць — твори, видані до 1 грудня 1934. Виходилоб, що твори, які поступили під розгляд журі в минулім році — о скільки вони були видані в листопаді м. р. — можуть добиватися нагороди і в сім році? Колиб се було так, се очевидно мусілоби викликати спротив. Бо в сьогорічній конкурсі мають право брати участь: лиш автори, що видали свої твори в останнім році (від грудня 1934 — до грудня 1935) і на тогорічний конкурс своїх творів не предкладали.

о. Г. Костельник в Ділі (20 X) містить спомин про те, як він став українцем. На кінці доводить, що «національне москвофільство підлягає безкомпромисовому осужденню... Але політичне москвофільство — се зовсім инша справа! Се вільна дорога (sic!)... В політиці треба числитися не тільки з національними ідеалами, але й з тим, що в даних чи в найближчих майбутніх відносинах можливе, чи не можливе... Чисто політичне москвофільство має дуже сильні карти в руках (!) і не може не знаходити своїх прихильників навіть між «запеклими» українцями (!)... Україна в теперішніх політичних відносинах, щоби зблизитися до свого ідеалу, мусить оглядатися за якимсь могутнім союзником. Ось на тому підложі в нашому народі завжди находитимуться прихильники, а навіть горячі визнавці політичного москвофільства... По досвідах царату, Керенського і большевизму — є в нас «запеклі» українці, які доводять оправданість і доцільність політичного москвофільства! Які вірять в Росію, як в союзника при реалізації нашого «ідеалу»! Деякі люди мають того роду голову, що по ній можуть бити факти життя сотки разів — і нічого їх не навчать. До таких голів належить очевидно і голова шан. автора. Радимо йому залишити пропаганду політичного москвофільства серед нашого громадянства (з якою він виступав тут не у перше). Куди воно запроваджує, бачимо на прикладі д-ра В. Панейка і А. Крушельницького.

Жидівський письменник Х. Гільдін на сторінках «Літературної Газети» (ч. 44) в національно претенсійнім тоні ділиться задумами зі своєї «творчої лабораторії», між иншим, що збирається

дати псу, »яка правильно відбивалаб роль партії в громадянській війні і роль єврейського пролетаріату в боротьбі за Радянську владу«. Тема без сумніву надзвичайно вдячна. Нетерпеливо чекаємо на ревелюційні відомости.

За вказівками ЦК КП(б)У, тт. С. В. Косіора і П. П. Постишева — пише київська »Літературна Газета« (ч. 45) — керівництвом СРПУ створена товариська творча обстановка; се активізувало письменників України. І ми вже маємо такі визначні літературні факти, як: »Вершники« Ю. Яновського, »Мати« (нова редакція) А. Головка, »Облога ночі« — П. Панча, »Дуже добре« — О. Копиленка, »Історія радості« — Ів. Ле, »Кос Чагал на Ембі« — М. Йогансена — в прозі; »Початок життя« — Л. Первомайського, »Підеш — не вернешся« — І. Кочерги — в драматургії; нові поезії П. Г. Тичини, М. Бажана, І. Фефера, М. Рильського, П. Усенка, М. Ушакова, Я. Городського, М. Терещенка. Такий список українських письменників, поставлених на коліна московським губернатором.

Французький критик мистецтвознавець Пер Вормс відвідав Київ і негайно виступив в радіо з своїми враженнями. Паном Вормсом пильно піклувався голова Українського Товариства Зв'язку з Закордоном тов. Величко, а »Літературна Газета« (ч. 44) принесла текст промови. Лавра і Софійський собор для того мистецтвознавця свідки »минулого гніту і темряви«, і він радісно підкреслює »надзвичайний факт, що большевицькі архітектори зуміли в найкоротший строк перетворити нову столицю«, так що тепер: »Київ вражає масою зелені й повітря«. »Сонце в Києві, як у себе вдома« — все те очевидно заслуга большевиків.

»Найбільше мене захоплює народна та оборонна тематика« — так в Літер. Газеті (ч. 44) сказав композитор Г. Верьовка, що до Червоноармійської олімпіади написав »Пісню про славу Щорса«, командіра московських загонів у наступі на Україну. Буржуазні українські славословці царату — видаються взірцями незалежного духа в порівнянні з люокаями-одописцями большевиків!

Московська »Літературная Газета« (ч. 54) містить переклад триптиху (сонети) »новонаверненого« М. Рильського п. з. »В по-дорожжі«. Вірші мають духу мандрівку автора по далеких чужих морях і радісний поворот його:

*Я узнаю тебя, я тебя знаю,
Страна неведомая и родная,
Земля советов! Слава и привет!*

Ще тільки почати писати по московськи і патріотична метаморфоза українського поета буде dokonана.

На VI Всесвітньому Конгресі Комуністичного Інтернаціоналу Молоді, що відкрився з великою помпою в Москві 25 вересня с. р., складано привіт »стерничому Комінтерну« Дімітрову, де стоїть: »Ми твердо вирішили витворити організацію, що відповідалаб потребам молоді і булаб дійсною організацією безпартійної працюючої молоді«. Справа »єдиного фронту молоді проти фашизму« була центральною віссю Конгресу. Як бачимо, Москва жертвує своїй егоїстичній оборонній політиці навіть надію світової революції — молодь. Цюж до »безпартійної організації«, то скоро побачимо її чинність по всіх демократичних державах. (Лит. Газета, ч. 54).

Конгрес Американської Федерації Праці, що м. б. відповідає англійським »тред-юніонам« або французькій CGT (Confederation Générale du Travail) і що має коло 20 мільонів членів-робітників, ухвалив не

приймати до своєї організації ніодної комуністичної або прихильної до комунізму організації. Мотивація та, що останні організації дістають свої гасла з заграниці. Подаємо се до відома, щоб збаламучені соціалізмом усвідомили собі на конкретнім прикладі, що се таке — отой »туманний націоналізм«. Се ледви зрозуміють наші соціялісти-революціонери з правької Трудової України, які містять заклик до об'єднання, звернень якраз до »заграниці«, до більшовицької Росії. Ледви чи зрозуміють отой »туманний націоналізм« американив і наші радикали, які свої гасла теж дістають з заграниці — з бюро II-го Інтернаціоналу.

Більшевицька Ниманітє подає, що незабаром до Парижа прибувають голова II-го Інтернаціоналу Вандервельде і секретар Фрідріх Адлер, щоби провадити розмови про зближення — з комуністичною партією Франції. Іншими словами — з агентами Сталіна. Що на се скажуть наші радикали, які входять до II-го Інтернаціоналу пана Вандервельде? Як відносяться вони до переговорів своїх »дорогих товаришів« з експонентами Постишева в Парижі? І чи задумують протестувати проти того »зближення«, а може навіть виступити з II-го Інтернаціоналу? Колись Драгоманов писав, що українці, які не стали соціялістами, — »не подумалися або недовчилися до кінця«... Скорше навпаки: українці, які не стали противниками соціялізму — не подумалися до кінця...

Дещо з абісинської дурійки інтернаціоналістів: Schwila (22 X) друкує настроєвий монольоґ-діяльоґ панця з псом. На тему: що є свобода, а що рабство, з нагоди декрету ген. Де Боно, який в провінції Тігре увільнив 20 тисяч рабів (пята частина людности). Пес хоче знати чи він вільний пес, чи невільний? А пан повчає: вільний, »яко скоро одначе ти є в мене, скоро бракує тобі моральної сили, щоб визволитися — мусиш улягати моїй волі... Длячого властиво вони, абісинці, хочуть свободи? І чого ми тішимося, що знесено невільництво? Алеж вони зовсім тої свободи не хочуть. Лише диктатори прагнуть ґвалтом обдарувати їх тою свободою«... Пес переконався. Він »втулив морду в своє тіло, чув тепло, що розходилося по цілїм організмі. Спав« — щасливий в рабстві. І що то за спритні люди ті гуманітаристи. Як їм треба — то й рабство потраплять виправдати! Як їм треба — то й знесення невільництва потраплять витовмачити як акт насильства недоброї диктатури! Не дивні тепер і симпатії їх до режиму Совітів: хто так поетично звеличує рабство, той мусить бути прихильником СССР. Цікавий також в ліберальній часописі поділ народів на народи вільні і народи... пси, яких щастя лише при панській нозі.

Wiadomości Literackie (29 IX) приносять написану Боем апольогію Андре Жіда, не тільки комуніста, але як показується... »свідомого« гомосексуаліста, який, щоб звеличити своє прекрасне уподобання написав навіть декілька романів. Бой славить його майже як борця за нову правду... Тепер зрозуміло, чому »творчість« сеї цілої кампанії пускається з димом на гітлерівських кобстрищах? Инакшою »полемікою« вона не заслуговує.

Москвофільський Lew a г (ч. 10) доводить потребу об'єднання »пролетарських« (більшовицьких) письменників в Польщі: »польські письменники не лише пролетарські, але й інші, з рішучим антифашистським настановленням, мусять зеднатися, коли йде про боротьбу на відтинку літературнім за ту нову культуру«... »Не вільно допустити до того, щоби фашизм поликав ті несвідомі суспільні елементи, які в деяких краях йому вдалося свого часу здобути«... Звертаємо на се увагу — щоби протверезити голови деяких земляків, збаламучених ідеями »мистецтва для мистецтва«. На цілїм світі, в рамках кожної нації йде боротьба за наці-

ональну культуру — з ідеями гангрени і розкладу, які несуть комунізм і масонерія. Не оминуть цієї боротьби і нам... Зараз по сій статті якийсь пан Антоні Грановіч друкує таке: «робітники і хлопці українські, щоденно тисячами листів засипають редакції своїх часописів і настирливо випитуються, як і що з порозумінням протифашистських письменників. — Скажіть чим витовмачити їм наше запізнення?». Не знати, що тут більше подивляти — чи ароганцію комуністичного підбрехача, чи його ідіотизм. Щодня тисячі «хлопів» українських пишуть листи і питаються, коли вже той протифашистський, комуністичний фронт в літературі утвориться! Неначеб то той «хлоп» український нічого важнішого не мав до роботи, аніж журитися бедурами різних москвофільських Леварів! Зрештою нащо та виссана з пальця вигадка про ті «тисячі листів»? Де той Левар їх бачив? В яких українських часописах? Колиб українські селяни захопили висловити свою дійсну думку про той єдиний фронт комуністичних письменників — подаємо їм адресу Левара: Варшава скринька поштова 238.

Zet в останнім числі знов наvertsає до словянофільства. Є тут мова про банкрутство російського словянофільства, про нове словянофільство, про «словянський фатум» і пр. «Лише через Слово філософії і абсолютної релігії євразійська антиномія може бути розв'язана на вищій платформі власновільної унії свободних словянських народів». Признаємося, що цього не розуміємо. Чому слов'яни — в яких подібна лише мова — мають творити якусь унію, а не мають її творити народи романські чи германські, — се залишиться вічною загадкою словянофілів. Ми вже мали в цараті і маємо в СССР одну «платформу унії» словянської. Се нам вистарчає, щоби застереттиса проти інших.

Gringoire (18 X) розворушує минуле і друкує цікавий епізод з життя соціалістичного «вождя» Жіля Гедда. Підчас війни — оповідає в своїх споминах президент Пуанкаре, — коли справи йшли кепсько для союзників на всіх фронтах від Шампані до Дарданелів, коли Болгарія готувалася приступити до Центральних Держав, Гедд з'явився у Пуанкаре і запропонував йому узброїти відділ італійських гарібальдійців, що служили у французькій армії — і пхнули їх в австрійський Трентіно, в надії, що се може спровокує війну між Австрією і — тоді ще нейтральною — Італією і таким способом притягне останню на сторону союзників... Як бачимо, там, де їм треба, соціалісти радо забувають про свій пацифізм. Там, де їм треба, можуть йти рука в руку навіть з царатом. Ось лише з гітлеризмом, за який голосувала більшість німецького народу — не можуть піти демократичні соціалісти.

В The Contemporary Review, October 1935 уміщено статтю Lancelot'a Lawton'a — The Ukrainian nation, яка горячо обстоює справу української нації.

В La Revue Hebdomadaire, Julius 1935 уміщено статтю Д. Донцова — L'agonie de l'Empire russe L'avenir de l'Ukraine.

Від Редакції

Призначена для цього числа стаття про приплентачів («попутчиків») націоналізму — пп. Іванейка й Онадького, зявиться в слід. числі. Відложили ми її, бо думали, що Іванейко не матиме власної трибуни для відповіді. Поява Хліборобського Шляху, нового органу «переможців» під старою скоропадківською фірмою, звільняє нас від сих скрупулів. Щодо Онадького, то у нас тих скрупулів взагалі не було: звеличування Драгоманова і Липинського, чим він займається — як се не дивно — на сторінках преси, що називає себе на-

ціоналістичною — отвірає йому настіж двері до кожної краєвої часописі — від радикально-соціалістичної до клерикальної.

В Станіславівській часописі На грані (15 Х е. р.) на 2-й стор. уміщено статтю «До старих богів» (докінчення), підписану Дм. Донцовим і з приміткою: гл. «Дажбог», ч. 9. — Отсим стверджуємо, що та стаття є передруком з ЛНВ-ка, кн. 3 за 1922 рік. Повідомляємо, при сій нагоді, що передрук статей з «Вістника» дозволяється лише за попереднім дозволом редакції та з точним поданням джерела на початку передрукованої статті.

Бібліографія

Іван Чернява — Люди з чорним піднебінням. Львів 1935 В-во „Українська Культура“ ст. 130.

В реклямовій нотатці, (підписаній ініціалами — б. р.), що попереджує повість, читаємо, що вона „без сумніву найсучасніша повість із нашої дійсности. В ній змальовано дотепно, живо й з темпераментом дві категорії людей нашого середовища“, філістрів і „людей майбутнього“, „передвісників нового покоління, нової доби“. На жаль, читач не знайде тут ні дотепу, ні темпераменту, ані навіть двох категорій людей. Світ філістрів змальовано трафаретно. Сей світ се „конгломерат блаженства і троглодитизму... В тисячах книжок брошур, в фільмах, драмах, конференціях, енцикліках, — розніжнюють людей до слів кличі любови, людяности, вищих прав“ (79). Все се вже давно було сказано, лиш далеко дотепніше, і змістовніше. Ціле щастя, що по тих тирадах автор від себе додає, що від них „віяло їдким цинізмом і легким гумором“ (80), инакше читач не спостеріг би ні одного, ні другого... Тай комбінація „їдкого цинізму і легкого гумору“ однодуш більш ніж дивна. „Нові люди“ — займаються переважно деклямацією. Вони хочуть „стояти віч-на-віч із напругою й осягом“, хочуть бути свідками перемін і п'яніти ними“, їх „п'янить сам гін, сам порив“, „поезія твердого реального зусилля“ (70). Вони хочуть створити „новий позитивний тип людини“, „що кохалаб життя-змагання й сама рішалаб у тому змаганні про себе, вмючи водночас примінити свої осяги до загального прямування“ (29) — вже саме те професорсько-філістерське мудрагельство відбирає охоту читати повість... Але не думайте, що за тим криється щось страшне або революційне! Героя Буня товариство бувших комбатантів просто нудить, бо вони „повторювали стару байку (sic!) про трикутник смерті, перевагу ворога і особисте геройство“ (53), тимчасом на думку Uebermensch'a з повісті — геройство лежало в чім иншому, в „незалежній торгівлі, промислі, рільництві“ (29). Праця в тих галузях — ідеал нових конквістадорів. Щоби його здійснити, вони „пішли в народ“, осіли на селі, „працювали нарівні з парубками в млині, на ставі, та в стодолах, щоночі напереміну йшли стерегти траву“ (89), а опріч того — для розваги — „вечірні гутірки... конверзація в чужих мовах, обізнання з торговельними інтересами й тверда щоденна праця“ (111), а потім „мандри на лещатах“ і „прогульки на созгах“, а найкраще, що все те „можна здобути без іспитів“ (112), до яких наші вундеркінди мають вроджену відразу, як до філістерських забобнів. По скінченню сього університету, вчитель Левелюк відпускає абсолювентів в широкий світ, бо се вже не абсолювенти, а „грядуче племя“, набите „позитивним авантюризмом“ (129), щось отже в роді „творчого націоналізму“ Іванейка... Отсе саме „ідея“ повісті. Здійснюють її хмари хлопців і на Заході — і на мандрах і в праці — лише не думають, що їздячи лещатами, вивчаючи чужі мови або працюючи в млині — розв'язують світові проблеми, або що „валять старі й заскорузлі форми нашого дотеперішнього життя“. Провінційльний патос автора таксує ті річі инакше...

Позатим є в повісті багато арцибашевщини і винниченківщини минулого століття. Є тут і „душа панчохи“, яка „у тонкій шовковій панчішці струнко пружилася“ (душа панчохи — пружилася в панчосі!), є і „бажання овинути її вюнку постать і прожогом пірнути, впливати в неї“, і „голі ноги служниці“ (24), і „відслонена грудь няньки“ і „оферта уст“ і „тепла задуха тіла“ (34) і „ховське бедро“ (36) і прочі асортименти з „Саніна“ або з „Чесности з собою“. Або таке: „Амеліє! — шепнув пристрасно з байдужою гримасою на лиці. — Амеліє, найдорожча!.. Ти наче солодка отруя!.. Амеліє!.. я држжу“ і т. д. (46). Якаж куховарка не захопиться такою сценою?! Куховарка і взагалі півінтелігенція страшно любить читати повісті з життя графів, і баронів або щоб було як найбільше надзвичайних слів. Такими словами аж роїться в повісті Черняви. Він нічого не скаже просто. Коли героя „манить далекий світ“, то вже конче Вера-Круз, Таматава і Сінгапур (30). Коли прирівнює товариша до опришка, то не з Задриховців, а конче з Кольорада (36), наче там був, а білі пасма хмар нагадують йому не що інше, лише Норвегію (39); для жінки, яку любить „радо кинувсяби“ не в Дністер чи в Полтву, а просто „в Ніагару“ (43). І навіть спортова дружина, до якої вписався, називається не Тринди-ринди, а гордо — „Самум“, так ніби її члени змагалися не в Галишменії, а в Абіссинії (54); рідні піски називає автор не инакше, як теж „по інтелігентному“ — Гобі (65). Коли наступають морози, автор вже бачить Аляску (103). Коли їдуть рідною річкою — то знову бачуть Сінгапур і Кольорадо, а на березі „нипають плямисті ягуари“ (103). І бачать то все не хлопчики при огляданню Тарзана в кіні, але горді „лицарі нової доби“, які збираються знищити світ філістрів... Чи перечитав автор хоч раз те, що написав? Мова засмічена москалізмами: сутулуватий (7), хандра (11), дурачитись (33), одеколон (34), зачитав поезії (51). Все на купу нудне, сіре й нецікаве.

М. Л.

1) Анатоль Курдик: До ясного завтра. Короткий огляд найновіших здобутків людського духа. З 41 обрамками. Львів 1935. Накладом Товариства „Просвіта“ 16° ст. 80 ч. 813(7) Липень.

2) Володимир Островський: Блакитні Очі. Оповідання з часів визвольної війни. 4 обрамки Я. Гнідовського. Львів 1935 16° ст. 56 ч. 814(8) Серпень. Накладом Товариства „Просвіта“.

Дуже добре зробила „Просвіта“, що відновила свої славні популярні місячні книжечки для широких верств нашого народу. Пригадується нам, якто ми, будучи сільським хлопчиною, читали з захватом передвоєнні просвітнянські видання, читали не тільки для себе, але і для цілого гурта старших слухачів. Та одночасно при читанні Курдикової книжечки пригадується нам ще й таке. До мого села вернувся стрілець з табору в Йозефові і розказував людям, що „місяць ссе з моря воду“. Люди називали цього мудрагеля дурним та насміхалися з нього. І ще таке мені пригадується. Недавно появилася в нас книжечка про те, що один морг повинен дати 100 кірців збіжжя. Чи зібрав хто в нас хоч 40 кірців з морга — сього не знаю, та знаю від людей на селі, що такі поетичні гіперболі і параболі знеохочують сільських читачів та вбивають в них віру в друковане слово. Сільські читачі слушно міркують, що автори „100 моргових книжечок“ з них насміхаються.

Добре, скаже хтось, та при чому тут подібні міркування?

Боїмося, щоб „До ясного завтра“ не викликало подібних рефлексій в широкого читальника. Автор оповідає „казку про штучне золото“ і пише: „Будемо мати золота, як сміття. Підковуватимемо ним коні“. Говорячи про радіо, ставить автор таке речення: „Чи не стає через цю скринючку цілий світ мапою без кордонів, без ворожнеч, не робиться він одною родиною?“ „Сто кірців з морга“ — відповість читач в часі „родинної“ забави Італії з Абіссинією. Забава за поширення кордонів, а не за їх знищення!

Подібно каже нам автор „спати спокійно“, бо вже „випробовують“.

чи не придаласьби нам на що пара з вулканів...“ Клопіт тільки, що у нас, здається, немає покищо чинних вулканів. А втім, не журімося, (се вже наша гіперболя!) — може автор пустить в рух кілька і все буде добре! „Пара з вулканів“ — як лік на спокійний сон, на кризу, яка величезна потіха для нашого села!

Не хочемо довше писати про те, які нісетниці можна творити на беріжках Курдидикової книжечки. Вона не страшна в руках інтелектуального і освіченого читача — нам особисто подобається авторів гумор; боїмося тільки, щоб сільський читач справді не „заснув спокійно“ — та не ждав благодати від ракетного літака Опеля; не чекав на пару з вулканів; не переставав боятися старости, (бо є Воронов і Штайнах); не поломив своєї скрипки, (бо вже є „ціла оркестра в одному струменті — глясбальо“) і т. д.; одним словом, щоб не казав, що „місяць ссе воду з моря“ (не розуміючи добре, про що говорить!) Такими самими словами пише автор про інші винаходи; згадуючи про „робота“ (штучну людину) потішає читача, що тоді буде за нього працювати машина.

Чи не ліпше булоб, щоб книжечку про „найновіші здобутки людського духа“ писав хтось зі знаних наших вчених фізиків? Без поетичних перебільшувань!

Оповідання „Блакитні Очі“ В. Островського написане легко та популярно, надається на лектуру для широких читачів. Своєю патріотичною тенденцією будитиме любов до рідної землі, сюжетом своїм буде пригадувати боротьбу українського народу з Москвою.

Автор змагав до того, щоб його оповідання якнайбільше зацікавлювало читача і тому ввів до тої історії таємничість. Жаль тільки, що не умовити нічим таємничої появи „Блакитних Очей“ в часі урядування української влади в Винниці. Герої сього оповідання питали самих себе: „Чому вона така таємнича?“ Героїня відповідала своїм співтоваришам гуманітарної праці: „І нікому не кажи, навіть нашим. Памятай, Денікінці за нами пильно стежать, кожного беруть на око“. Тут уже ніяк читач не може зрозуміти, що могли робити і звідки взяли Денікінці в Винниці, як українська армія була в Києві!

Здається нам, що на ст. 24 треба писати про „вересень“, а не про „серпень“ — бо так булоб згідно з історією — теж на XIX ст. автор згадує „7 вересня“, коли святковано здобуття Київ.

Чи не за наївними способами збирали гроші, поважні герої змальовані в оповіданні? Що можна заробити на „погонах“ та гузиках, або хочби й на продажі „Шляху“?

Л. Гранічка

Степан Васильченко: На світанні. — Збірка оповідань. Вступ та пояснення Володимира Радзкевича. Львів 1934 ст. 59. Видання „Рідної Школи“.

В попередній книзі „Вістника“ згадували ми про повний брак шкільної лектури та про велику потребу видань найважливіших творів поодиноких авторів. Появу Васильченкових оповідань треба як найгорячіше привітати, бо автор сей у нас зовсім досі невідомий.

Не місце тут говорити про самі оповідання Васильченка, бо ж збірка — се перевидання друкованих уже творів. Та гадаємо, що добре буде згадати про те, як треба видавати подібні збірки.

1) До збірки треба вибирати найцінніші та найхарактеристичніші твори даного письменника, щоб читач міг пізнати в загальних обрисах цілу його творчість.

2) Давати тільки найконечніші пояснення. Автор вступу пише про „бездоганну чистоту“ Васильченкової мови і одночасно подає аж 175 пояснень до 53 сторінкового тексту. Невже треба пояснювати такі слова, як: колодязь, левада, дибати, крашанка, привабний, завжди, ущухнути (вітер), чепурний і багато інших? Слово „паплістка“ (ст. 47) є без пояснення!

3) Крім передмови, до подібних видань можнаб хоч на одній-двох сторінках подати уривки з важливіших цікавих критик та рецензій.

4) При самих творах не зашкодило б в формі запитів звернути увагу молодих читачів на цікаві проблеми розв'язувані в даних оповіданнях.

Прикінці ще одна заввага до авторового вступу. „Краса та мальовничість образів“ — се не тільки метафори, якби міг дехто думати. читачи про се в стилізації автора; се також і порівняння, синоніми, епітети та всякі інші „поетичні“ прикраси.

За оповіданнями Васильченка повинна появитися ціла низка подібних видань, так дуже потрібних для молоді. *Л. Граничка*

Василь Ткачук: Сині чічки. Нариси. З передмовою Л. Нигрицького. Видавець Іван Тиктор. Українська Бібліотека “Львів 1935, Вересень (ч. 33) 16^о ст. 128. Обгортка рисунку Е. Козака.

Перед нами збірка нарисів молоденького, 19-літнього автора. Мимоволі насувається питання, чи ся книжечка є першовитом справжнього письменника, чи тільки вправами молодого учня. Де критерій справжнього літературного твору?

Автор передмови гадає, що „простота стилю і форми“ сих нарисів дають запоруку, що з Ткачука вийде дійсний „письменник-юнак“. (Чи тепер він не є „юнаком“ і чи „стиль“ не належить до „форми“? Л. Г.). Та проаналізуємо „простоту“ Ткачукових нарисів в зв'язку з їхнім змістом чи там ідеєю — погляньмо, що нового дає нам молодий автор, які нові думки вмістив він у свої нариси, якими, мистецькими (формальними) засобами послугується він, щоб будити в читачів ті самі почування, які хвилювали його в часі творення.

Основна нота цілої збірки така:

„Землицю тра' сокотити, аби не збутиси, як жид ермурки. Тра' її держетиси, бо чого иншого ймемоси?... Тра' свого пилювати, зубами й руками держети!“

Думки сі не чужі віддавна нашій перед- і післявоєнній літературі, та Ткачукові варіанти зроблені часом в своєрідному освітлені. Декуди молодий автор тільки „відписує“ уривок з життя і читач не знає, яким творчим духом надхнув його письменник та в якій цілі покликав сей уривок життєвої дійсності до життя в літературі. Автор передмови вірить, що Ткачук навіть в таких нарисах „розв'язує питання нашого життя“, „може навіть і не знаючи про се“. Та ми сьому не віримо. Життя, як вегетація — нічого не розв'язує.

Сей брак оригінальних думок в Ткачука відбився і на його „формі“. Коли автор не має що сказати, то прикрашує свій твір як найрізноморіднішими оздобами, за ними хоче сховати недостачу оригінального „змісту“, себто відсутність нових думок та ідей. Частинно бачимо се і в нарисах нашого автора. Стиль тих нарисів не є вже таким дуже простим, якби се могло декому здаватися. Тут повно порівнянь, метафор, епітетів.

Автор всюди нанизує на іменник прикметниковий додаток; сі епітети часто повторюються і так бачимо, що в Ткачука є „тарната“ не тільки „окрайка“ і „франка“, але також і „село таркате“ і „тарката киця“. Невже сей епітет годиться в усіх чотирьох випадках? І порівняння не всі виходять влучно, тай не всі вони свіжі. Коли читаємо, як „два мужики, ніби дві сороки на галузі, сиділи на межі“ (чи се оригінальне? Л. Г.) — то се порівняння „подобається“, бо автор дотепно поставив поруч себе схожість красок порівняльних частин. Гірше є таке порівняння: „Став перед довгою, неначе дівчина у танку, вигнутою низкою“. Що тут творить „tertium comparationis“? „Вигнута!“ — алеж дівчина вигинається в танці, себто в русі! Порівняння се було б ліпше, якби автор ужив його в такій формі: „Йшов поперек піль, а вигнута нивка втікала перед ним, наче дівчина у танку“. Таке саме невміле порівняння, коли автор пише, що „голод цілував і підганяв героя, як орач коня в борозні“, — бо непотрібне тут слово „цілував“.

Гадаємо, що позицях прикладів вистарчить на те, щоб показати, що письменник мусить добре зважити кожне слово і аж тоді кинути його на папір. Жива, буйна та оригінальна уява, як влізливий гості, нашіп-

тують йому найдивовижнішої всячини, та розум повинен контролювати, щоб не зродилися на папері нежиттєві недотепи — літературні вироди, яким бракуватиме раз того, що називаємо „ідеєю“ твору, або в іншому випадку, „форма“ твору буде до нічого; і в першому і в другому випадку твори такі будуть невміло викінчені та не зможуть мистецькими засобами формувати душу читачів.

А тепер вернім до запити, сформованого на початку рецензії, „Що виросте з молодого автора „Синіх чічок“?

Здається нам, що доля його в йогож таки руках. *Л. Граничка*

Franz Hermann. Die Erde in Flammen. Ein Zukunftsroman aus den Jahren 1937/38. Wolf Meyer Verlag Berlin 1933 стор. 256 8⁰.

В тому німецькому романі будучности вперше мабуть вжито в західно-європейській літературі, українських визвольних змагань, як сюжету. Перед кількома роками появилася французька повість Ю. Кесселя про „Махна і його жидівку“, але діяльність гуляйпільського батька, тільки негативно звязана з нашою недавньою минувшиною і тому то згаданій повісті не можна поставити во главу розділу трактуючого об використуванню певних тем з нашої боротьби за державність західно-європейськими письменниками. Сей розділ отвирає щойно роман Германа. Правда, в ньому представлена не минула а прийдешня боротьба українців за свою державність і ніщо не перешкаджало б привитати сей роман як заповіді більшого зацікавлення Європи Україною.

Та на жаль автор не завдав собі труда познайомитися ближче з українською національно-політичною ідеологією і середовищем. На Схід Європи глядять він такимиз очами, якими глядів на його кожний німець ще перед світовою війною, коли та частина європейського суходолу рівнялася прямо Росії і на тому кінець. До Росії відчуває автор по традиції такий глибокий сентимент, що в своїй візії будучности не завагався зробити большевиків союзниками націонал-соціалістів. Отсе глибоко закорінене в німецькому народові ще до недавня політичне русофільство зовсім зіпсуло політичну концепцію роману „Земля в полумі“. Боротьба України заломилася в ньому наче в кривому зеркалі, в бездумне бунтарство.

Український національний здвиг і дужання України з Московщиною так слабо обосновані ідеологічно, що ми і не подивувалисьби колиб німецький читач завдав собі питання: Чого Україна збунтувалася, до чого вона стремить і пощо їй державної самостійности? Замість виводити на сцену українських борців, вповні свідомих своєї національної окремішности від Московщини, автор каже підскакувати по ній, не помнящих свого роду Іванам з роздвоєною душею, вірним синам Росії, а тільки територіально почувуючих себе чимсь іншим від москалів, невмірущим і владистою німецькою історіографією „оклясичених“ — Kleinruss'ів.

Зрештою перекарткуймо самий роман. Його зміст вкоротці такий: Між большевицькою Росією з одної а Англією, Францією, Італією і сусідючими з большевією державами ведеться війна. Війська союзників заняли вже великий шмат російської землі. Німеччина, де владу справують націонал-соціалісти, держиться неутрально. Німецьку державу все ще сковує ланц версайського мира. Радикальні німецькі праві елементи згуртовані в тайному товаристві натискають на правительство, щоб воно використало догідну міжнародну кон'юнктуру і виступило в союзі з большевиками проти Антанти.

Колиж того їм осягнути не вдається, виїзджає 200 бувших німецьких старшин, потайки, на власну руку, п'яти, викраденими при допомозі своїх однодумців в фірмі Junkers Ostasienerkehr, літаками-великанами на Україну, де піднялося народне повстання під проводом Геркова. Частина нім. старшин остається з полк. фон Брандісом в Києві, прочі летять дальше до Індії, щоб там організувати тубильців до війни з Англією.

Провідник українського повстання Герков — просто досконалий тип „хитрого малороса“. До України палає (якщо вірити авторові) ве-

ликою любовю, та се зовсім не перешкадає йому почувати себе добрим російським патріотом (стор. 45). До німецьких старшин, коли вони явилися в Києві, кличе Герков: „Willkommen Kameraden in Russland“ (стор. 54). А приятель його батька старик Качанов, якому автор виставив метрику ветерана українського визвольного руху, навіть запрягає німців вірно служити українській національній справі на „старі російські прапори“ (стор. 65).

І не тільки оба українські провідники, але й українська армія уважає Росію своєю ширшою, а Україну вушою, батьківщиною (стор. 54). Українці не бажають війни з большевиками і тільки боронять перед ними своїх границь. Зате радо поскубують французську, польську і румунську армію. Таке положення справ знаменито годиться з плянами німецьких старшин, які прилетіли на Україну по се, щоби шкодити Антанті і шукати наближення до большевиків. Все те їм вдається. Полк. фон Брандіс їде на доручення Геркова до Москви, умиряє її з Україною і зеднує для союзу з Німеччиною.

Тимчасом французам, англійцям і їхнім компаніонам поводиться в війні з Росією чимраз гірше. Між правительствами Антанти починається незгода; Італія відкликує свої війська домів. Робота німецьких старшин на Україні і в Індіях приспороє Франції і Англії нових клопотів. Врешті Франція виповідає Німеччині війну. Тоді німецьке правительство заключає союз з Італією і Росією. Російсько-большевицька воздушна фльота поспішає німецькій армії на поміч і відносить над французами ряд знаменитих побід. Італійці захоплюють південну Францію. Побита Франція приймає услів'я мира подиктовані їй з Берліна.

Що по тім діється з Україною роман не розповідає. З того одначе, що Герков являється небаром по вибуху німецько-французької війни в Берліні як український посол, можемо догадуватися, що вона таки стала самостійною державою.

Свій роман, як довідуємося з передмови, написав Ф. Герман ще в 1931 р. то є два роки перед приходом націонал-соціалістів до влади в Німеччині. Акції берлінського договору (між Німеччиною і большевією) стояли тоді ще високо і німецький пересічний обиватель сильно піддавався його гіпнотизуючому впливові. В романі Германа відтворено тодішні почування і надії великої частини німецького народу, що не міг знайти віри в себе. На щастя все те змінилось і сьогодні союз Німеччини і большевії навіть в романі будучности неможливий.

Помимо своїх конструктивних і ідеологічних хиб і недотягнень роман „Die Erde in Flammen“ затрогує в українцеві приємно деякі чуттєві струни. Та разом з тим викликає ряд невеселих рефлексій з перед сімнадцяти літ. Скільки тоді мали німці змоги, собі і нам на користь, допомогти нам закріпити нашу державу. Через своє русофілство вони того не зробили. Від шкоди, якої Німеччині наробили тоді її довірені представники, німецька держава ще й тепер терпить. Та вона вже з того „визизується“ а ми — і за десятки років не прийдемо до себе як слід...

О. Думін

Від Адміністрації

Дня 25 грудня замикаємо рахунки і книжки, а тому просимо всіх вирівняти належність за кольпортаж і передплату („Книгозбірню“ і „Вістник“).

Вп. п. п. Ірені Редченко, Луцк; Гр. Демчишинові, Бережанщина, дякуємо за безкорисне і совісне полагодження справ видавництва.

Якби хто знав найновіші адреси б. наших передплатників і кольпортерів, просимо подати: Мгр. Омелян Омецінський, перед-тим мешкав у Тернополі; Теодор Процишин (Настасів); Василь Сидор (Спасів); Омелян Лапуцько (Бережани); проф. Мирон Зарицький і Семен Федюк (Львів); Ткач Василь (Тернопіль); Надія Спінек, Інк. Анатоль Ільницький і Микола Романів (Варшава); Михайло Середо-

вич (Медика); Інж. Р. Коритовський (Богів); Степан Кормілецький (Гребенів); Інж. Ярослав Дикий, Брно, Чехія.

Повідомляємо, що нашим заступникам на Америку є п. Іван Орлик California Los Angeles 1335 North Ave 46.

Здержуємо висилку „Вістника“ по двох незаплачених книжках, а „Книгозбірню“ — по одній.

Передплатникам закордоном і новозголошеним передплатникам в краю даємо в борг лише одну книжку кольпортерам, лише по заплаченню належності, висилаємо чергову книжку „Книгозбірні“.

Не приймаємо грошей для передачі другим видавництвам. Книжок інших видавництв на замовлення висилати не будемо.

Вже по видрукованню їх імен, дістали належність від слідуючих осіб: І. Бакалець, Підгайці; о. М. Куницький, Ворохта; Б. Форович, Опалів-Келецький; Др. М. Ільницький, Бірча; В. Лаврівський, Косів; Д. Гоморів, Долимін Старий; о. А. Яворський, Лучинці; Д. Яцожинський, Побереже; Др. В. Чапельський, Дрогобич; Читальня Просвіти, Хлібів; Вол. Баршевський, Хосечів; І. Гойдало, Лопушно; Ю. Худик, Смільно; Ф. Габа, Підліски Великі; о. Е. Бачинський, Бережани; Ст. Ливчак, Рожиці; Читальня Просвіти, Денісів; о. А. Малиновський, Чабарівка; Др. В. Кобільник, Самбір; Б. Гелецінський, Лежайск; Др. В. Бараник, Заліщики; учит. Грабюк, Кунин; Читальня Просвіти в Яворові на малім передмісті в Підсільній; Читальня Просвіти, Костельники; Н. Гаврилюк, Радивилів; Др. І. Якимчук, Тернопіль; В. Александрович, Бучач; М. Луцький, Янчин; І. Квінтюк, Ляшки Муровані; П. Кулинич, Бібрка; Др. В. Банд, Монастирська; о. І. Ліщинський, Мразниця; Др. М. Кульчицький, Львів; В. Целевич, Львів; Дир. Левицький, Львів; Ст. Чернішова, Калущ; Взаїмна Поміч Учительська, Коломия; Р. Домарадзкий, Перемишль; Е. Гузар, Нью-Йорк; Ф. Ковальський, Станиславів; Е. Кочиркевич, Піддуби.

Хто хоче комплектувати „Вістник“, або „Книгозбірню Вістника“ за попередні й останній рік можемо ще служити окремими книжками.

Вп. п. М. Біднар Нью-Йорк. Т-во Дністер пять дол. за п. Е. Гуваря і М. Близняка одержали.

І. Куч-репа, Катовиці: до кінця б. р. з Вас належить 0'90 зол. Укр. Кооп. „Калина“ Вінніпег, тридцять дол. кан. і Вп. П. Ткачук, Саскатун, десять дол. одержали, листи, фактури і книжки вислали. Мгр. Я. Падох Стрий, 4 зл. передали по призначенню.

М. Семенен Дтройт (дол. 2); П. Недайкаша Франція; Др. О. Ольшевський, Др. А. Неділко, Др. М. Равич, П. Міговк, Інж. В. Бородайкевич, І. Лях, Чехія — гроші отримали, книжки вислали.

Мимо кількохкратного упіннення не вирівняли належності за „Вістник“ і кольпортаж „Книгозбірні Вістника“: Михайло Іелета Підсеса 1'50; Кружок Рідної Школи Модрич 2'70; Д. Ореньчук Мінхен 5; Др. Р. Стахура Ужгород 2'70; Горішній Петро, Білоголови 1'50; Дмитро Мельничук Тарновці 1'50; Степан Кріль Біляновичі 1'50; Моравський Степан Білоголови 1'50; Рема Щуровський Переволочин 1'50; За кольпортаж „Книгозбірні“: Михайло Голинський Львів 2'25; Делюх Ми айло Скоморохи 7'50; Мгр. Володимир Ничай Калущ 9'80; (далше буде).

За 1934 рік на подані нашими прихильниками адреси ми вислали і мимо кількохкратного упіннення не одержали ні звороту ні заплати за:

III книжку Вістника: Ев. Голубович Варшав; Яр. Луцишин Перемишляни; Андрій Хоптяк Крехозичі; Вол. Гудаман Делятин гор.; Інж. Гречанівський Словіта; Сергій Ілюк Рівне; Павло Купчик Золочів; Мик. Крушельницький чит. Просвіти Скалат; Теодор Матвієць Вільно; Д. Прокопюк Канада; Теодор Процишин Насташин; Др. Тадей Сай Івач в гор.; Катря Литвин Косеничі.

IV кн.: Василь Іванович Львів; Борнс Левицький Львів; Сергій Вишнівський Луцьк.

V кн.: Др. Кивелюк Ксємянець, Джон Шевчук Канада.

VI кн.: Іван Шпук Антоновка; Іван Ткач Терпилівка.

IX кн.: Мих. Буштер Пакисть; Марія Цимбалко Підліски; Окса-

на **Мартинович** Стара Сіль; **Олекс. Метельский** Кремянець; **Олекса Таниюра** Олика.

X кн.: **Богд. Коваль** Синевідзко вижне; **Др. Богдан Супрук** Жовква.

XI кн.: **Мих. Бардин** Мостиська.

XII кн.: **чит. Просвіти** Угринів старий.

З початком 1936 р. помістимо спис тих, що не звернули нам книжок або не заплатили за 1935 рік. Навчені досвідом ми дуже мало книжок вислали на подавані адреси і через те наші страти з тої причини були в році 1934 багато менші аніж в 1933.

Тільки **передплатники в опорою видавництва** і тому ми послідовно будемо стремити до того, щоби привчити читачів до обов'язку заплатити за книжку.

Америка. Вп. п. **Іван Орлик:** За Вашу добру волю дякуємо і на жаль мусимо ще раз ствердити, що наші дані щодо американських передплатників вірні. Вашу пораду, щоб залишити оголошувати довжників ми не можемо прийняти, бо все одно не оголошуємо таких, які листом порозуміються з нами і слова свого дотримують. **Ми пошкодили самі собі**, що вислали перших три числа 1933 р. на багато адрес за океан довіряючи, що наші люди набрали вже культури і або відішлють (return to — знане також в Америці), або заплатять. Маго хто так зробив, дехто вилаяв, коли ми упікнули (або плати, або віддай, що не твоє!), дехто прозвав нас злодіями (п. Кошиць) — але нас те не здивувало, бо наші люди привичаєні, до видавничої „дармохи“ і треба їх псволи привичаювати до того, що за книжку треба згори платити. Гроші зі закладу Вп. Панів **Сурмача і Пуйди** покрили нам видатки на заокеанські книжки, порто і упінення. (Легко прийшло — легко пішло. А шкода! Бо можна було їх вжити позиточніше). Виж були на III-м Зізді Укр. Професіоналістів Америки сего літа то і знаєте, що п. **Іван Гулька** давав навіть десять доларів тому хто дасть найліпший плян, як поширити укр. книжку, бо **люди мало читають.** А п. **Др. Сушко** відповів, що найліпше поширитись книжки, коли **збереться фонд і дасться людям книжки читати задурно (sic!).** Отже не цікавій зміст, не мистецьке оформлення, не заінтересовання читача, щоб купив книжку — але жєбранина (фонд!) і дармоха! А рівночасно балакається про „Укр. Академію Наук в Америці“ і про „видання сто українських клясики для Англосаксонців“ (На тобі небоже, що мені негоже! Нехай, мовляв, чужинець читає те, що свій не хоче!

Ми мали прекрасні обговорення наших видань в америкаиській „Свободі“, писані талановитим пером **Д-ра Грицяя.** Вони нам дали моральну сатисфакцію. Але матеріальний успіх бувби щойно тоді, колиб хтось з нас (з краю) приїхав за океан, робив meetings, говорив прим, про те, що мобілізація духовости нації, принесе в майбутнім більшу користь ніж один або два виранжовані літаки, віддалені від України на тисячі кілометрів. Кожен учасник мітінгу плативби пів доляра вступу (жєвранина) а дїставби книжку нашої Книгозбірні вартости 25 центів (дармоха). Тодїб щойно книжка розійшлася, бо булиб дві головні підстави головного референта зі Зізду Професіоналістів (**Панє Гулька** дайте десять доларів!) Зрештою видавець і редактор так само „професіоналіст“.

Ми вважаємо своє видавництво доброю лектурою для інтелігентів. Кому за дорогий місячник „Вістник“ для того маємо дешевшу квартальну „Книгозбірню“. Ми маємо зворушливі докази, як „прокушуються“ через вістниківські статті свідомійші селяни. Ми маємо читачів-земляків на цілому світі, але для всіх них і для нас **українська справа на першому місці.** А на конгресі Ліги Укр. Молоді Плен. Ам-рики в Дітроїті (1 і 2 IX 1935) голова **Панчук** заявив: we are american first. Думаємо, що тут лежить причина чому наше видавництво замало має передплатників в Америці.

Errata:

стр. 840 рядок 10 з долу зам. зложивши має бути: зложивши.

Нові книжки

Публій Корнелій Тацит *Аннали*, ч. I—III, переклад, вступне слово про Тацита А. Бойковича, Станіславів, „Універс. Бібліотека“, ст. 221.

Степан Рясильченко, На світанні, збірка оповідань, вступ та пояснення В. Радзкевича, Львів, 1935, вид. „Рідної Школи“ ст. 59.

Д-р Іван Конач, З моїх сокільських споминів, Львів, 1934, „Сокільські Вісті“, ст. 16.

* * * *Вчесьть митрополита Андрея*, Львів 1935. Накл. автора ст. 32.

Б. Іванко, *Степова Казка*, *песа*, *Рогатин* 1935, ст. 46.

Кузьма Ряскович, *Сталість закона* *ровніння індивідуальности*, *Кремень*

нець 1935, ст. 80.

Іван Черняк, *Люди з чорним піднебінням*, Львів 1935, „Українська Культура“, ст. 130.

Пісня пісень, українською мовою збіршував Богдан Кравців, Львів 1935, накл. Ольги Микитки-Степашин, ст. 48.

Василь Ткачук, *нараси*, „Українська Бібліотека“, ч. 33, Львів 1935, вид. Ів. Тиктор, ст. 128.

Остан Далекий, оповідання, Львів 1935, „Просвіта“, ст. 54.

Антін Компанієць, *Буря* *загрожує*, оповідання, Львів, 1935, „Просвіта“, ст. 64.

Надіслані журнали

Воєні, Львів ч. 1—2.

Жіноча Доля, Коломия. ч. 19.

Нова Хата, Львів, ч. 19.

Літопис Червоної Калини, Львів ч. 10.

Рідна Мова, Варшава ч. 10.

Українське Слово, Ужгород ч. 34.

Дзвони, Львів, ч. 8—9.

Шлях Нації, Львів, ч. 6.

Тризуб, Париж, ч. 38.

Комар, Львів ч. 40.

Пластун, часопис пластової молоді, Ужгород, ч. 8.

Життя і Знання, Львів ч. 10.

Нива, Львів ч. 9.

Дзвіночок, Львів ч. 48.

Кооперативна Республіка, Львів X, 1935.

Українське Юнацтво, Львів, ч. 10.

Світ Дитини, Львів ч. 14.

Молода Україна, Париж ч. 5—6.

Ost-Europa, Zeitschrift, Berlin, heft 11—12, Oktober, 1935.

Myśl Narodowa, tygodnik, Warszawa, nr. 40, 41.

Prosto z mostu, Warszawa nr. 40, 41, 42.

Zet, Warszawa, nr. 9.

Biuletyn Polsko-Ukraiński, Warszawa nr. 40.

Nowe Czasy, Lwów, nr. 28.

Oriens, dwumiesięcznik, Nr. 9—10, Kraków.

Bunt Młodych, Warszawa, nr. 18.

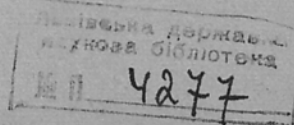
Вольне Козачество — Вільне Козацтво, Париж, ч. 182.

Остання збірка поезій ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Земна Мадонна

IV книга лірики. В-во Київ, ціна 2 зл.

Замовляти: Львів, Чарнецького 26 м. 21 „Вістник“

НОВА КНИЖКА

ПІСНЯ ПІСЕНЬ

переспів БОГДАНА КРАВЦЕВА.

Роскішне видання на бездеревному папері ілюміноване староукраїнськими ініціалами й кінцівками.

Ціна 3 злотих.

Замовляти: Ольга Стецишин, Львів, Земялковського 2.

„НОВИЙ ЧАС“

ілюстрований, найбільш поширений і найдешевший щоденник — кожне число на 8 сторінок коштує 15 сот.

Місячна передплата — всього 3 злоті

ПЕРЕДПЛАТА ЗАКОРДОНОМ ЧВЕРТЬРІЧНО: Австрія — 3 шіл Ч.С.Р. — 45 кч., Франція — 50 фр. — в усіх прочих краях 18 — зол

Адреса: „НОВИЙ ЧАС“ ЛЬВІВ, вул. КОСЦЮШКА 1 А.

Телефоня: 30-13 і 106-13. Конто ПКО 501.505, конто П.Щ. Прага 78.726

ВЖЕ ПОЯВИЛАСЯ ЗБІРКА ПОЕЗІЙ
О. ОЛЬЖИЧА

Р І Н Ь

Книжка видана гарно з мистецькою обгорткою М. Бутовича.

Ціна 70 сот., з поштовою пересилкою 90 сот.

Замовляти: Богдан Кравців, Львів, Земялковського 2.

„УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“ невалежний суспільно-політичн. часопис

Ужгород, пл. Куріятовича 11. — Передплата річно 70 кч.

Одинокий український журнал для плекання домашньої культури.

НОВА ХАТА

приносить побіч ГОСПОДАРСЬКИХ ПОРАД, МОД, КРОЇВ, КОЛІРОВИХ ТАБЛИЦЬ ВЗОРІВ РУЧНИХ РОБІТ — цікаві статті з усяких актуальних ділянок життя, спомини з подорожей, оповідання, нариси, літературні рецензії, цікаву повість і т. п.

Річна передплата . . . . 16'00 зл. Піврічна . . . . . 8'50 зл.

Чвертьрічна . . . . . 4'50 „ Поодинокое число . . . . 0'80 „

Річна передплата в Америці 3 дол. в Чехословаччині 60 кч.

Адреса: Львів, Ринок 39 і п. — Америка: Philadelphia, Pa 1134 Atwood Road

---

Передплата на

III
П12531

1935 Р.3 кн.11

в краю вносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50.

Річна передплата на Книгозбірню Вістника (4 книжки — три звичайного об'єму, одна — більша) — вносить зл. 5 річно, для передплатників **Вістника** зя, 2.50. Для заграниці — зл. 6. Для передплатників — зл. 3 — без пересилки.

АДРЕСА: Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

„Українська Бібліотека“

Адреса: Львів, Руська 18.

„УКРАЇНЬКА БІБЛІОТЕКА“

є найдешевшим видавництвом у своєму роді бо **цілорічна передплата** за 12 томів, об'єму 96 аркушів або 1356 сторін друку, вносить, всього **9.60 зол.** Піврічна — 5 зол. Чвертьрічна — 2.60 зол. Для закордону 2 ам. долари.

Батьку! Коли бажаєш своїй дитині добра, то заprenумеруй для неї **„Діточу Бібліотеку“** яка коштує на рік **лиш 5 зл.!**

Дитина буде діставати щомісяця 1 книжечку!

Адреса: „ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА“, Львів, ул. Зіморовича 3.

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Av. A. Нью-Йорк.**

ЦІНА КН. 2.20 зл.

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає **Іван Устиянович.**
Ред. і Адм. — **Львів, Чарнецького 26 м. 21.**

Друк. З. Медичкий — Тиктор, Львів, Бляхарська 9.